

10

ARALIK 2022

saha

YURTTAŞLIK DERNEĞİ • ALTI AYLIK SÜRELİ YAYIN

SİYASAL KATILIM: YURTTAŞLIĞIN KAPISI

Yeni başlayanlar için demokratik katılım nedir, neden önemlidir, nasıl sağlanır? - **Murat Özbek**

“Şu an yaşadığımız yurttaşlık kavramının toptan ilgasıdır” - **Nilgün Toker**

“Türkiye’de seçimler simgesel bir iç savaş havasında gerçekleşiyor” - **Ahmet İnel Sandık - Tanıl Bora**

“Siyaset hayatın içinde değil” - **Erman Bakırcı**

“Kürt siyasi temsili engellenemeyince 150 yıllık sistem değiştirildi” - **Mesut Yeğen**

“Ne zaman umutsuzluğa kapılırsan bu kalabalığı hatırla” - **Fidan Ataselim, Yelda Koçak ve Berrin Sönmez**

Bir direniş biçimi olarak tohum toplamayı reddetmek - **Bengü Kurtege Sefer**

“Meclis noter vazifesi görüyor” - **Cemal Sataloğlu**

Dün ve yarın arasında gençler, beklentiler ve siyaset - **Barış Azar, Ela Evliyaoğlu, Cem Pekbalıkcı ve Pınar Vatanser**

İletişimsel kapitalizmde çevrimiçi siyaset - **Emre Tansu Keten**

Kent’e-katılım - **İtir Akdoğan**

ISSN 2149-7885

NK
Neslihan Kent

Bu dergi Yurttaşlık Derneği (eski adıyla Helsinki Yurttaşlar Derneği) tarafından hazırlanmaktadır.

İmtiyaz Sahibi: Ayşe Esra Koç (Yurttaşlık Derneği adına)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör: Fırat Genç

Yazı İşleri: Cansu Gürkan, Haluk Kalafat, Yaşar Kanbur, Cafer Solgun, Beyhan Sunal

Tasarım ve Uygulama: Nur Ayman

Kapak Fotoğrafı: Özcan Yaman

Katkıda Bulunanlar: Bu sayıda kullanılan fotoğraf ve görseller için dergimize verdikleri destekten dolayı Yasin Akgül, Aysun Ataç, Ali Bahadır, Faruk Bilal, Engin Çolakoğlu, Fatoş Erdoğan, Arda Erşin, Eylem Nazlıer, Hakan Ottaş, Cemal Sataloğlu ve Özcan Yaman'a teşekkürü borç biliriz.

10. Sayı Yayın Danışma Kurulu: İsmet Akça, Ulaş Bayraktar, Ahmet İnsel, A. Esra Koç, Emel Kurma, Melek Taylan, Fikret Toksöz

Basıldığı Yer: İstanbul **Tarih:** Aralık 2022 **Matbaa:** Metrik Baskı Tasarım Mühendislik Medikal Ltd. Şti. Bozkurt Mah. Bilezikçi Sok. No: 125/6, Şişli/İstanbul

Yurttaşlık Derneği: Gümüşsuyu Mah. Ağa Çırağı Sokak No: 7 Daire: 3, Beyoğlu/İstanbul

Telefon: +90 212 292 68 42 **Faks:** +90 212 292 48 44

E-posta: iletisim@hyd.org.tr **Web:** www.hyd.org.tr

saha ücretsizdir. **saha**'da yayımlanan makale ve söyleşilerdeki ifadeler Yurttaşlık Derneği'nin görüşlerini yansıtmayabilir. Abone olmak için Yurttaşlık Derneği ile iletişime geçebilirsiniz.

Bu yayının mali giderleri *Civil Rights Defenders* tarafından desteklenmiştir.

Dergide yer alan görüşler, destekleyici kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

- 2 EDITORYAL** » Fırat Genç
- 3 MAKALE** » Murat Özbek
YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN DEMOKRATİK
KATILIM NEDİR, NEDEN ÖNEMLİDİR,
NASIL SAĞLANIR?
- 10 SÖYLEŞİ** » Nilgün Toker
Gerçekleştirilen: Haluk Kalafat
“Şu an yaşadığımız yurttaşlık kavramının
toptan ilgasıdır”
- 18 SÖYLEŞİ** » Ahmet İnel
Gerçekleştirilen: Haluk Kalafat
“Türkiye’de seçimler simgesel bir iç savaş
havasında gerçekleşiyor”
- 28 MAKALE** » Tanıl Bora
SANDIK
- 34 SÖYLEŞİ** » Erman Bakırcı
Gerçekleştirilen: Beyhan Sunal
“Siyaset hayatın içinde değil”
- 41 SÖYLEŞİ** » Mesut Yeğen
Gerçekleştirilen: Cafer Solgun
“Kürt siyasi temsili engellenemeyince
150 yıllık sistem değiştirildi”
- 48 SÖYLEŞİ** » Fidan Ataselim,
Yelda Koçak ve Berrin Sönmez
Gerçekleştirilen: Beyhan Sunal
“Ne zaman umutsuzluğa kapılırsan
bu kalabalığı hatırla”
- 58 SÖYLEŞİ** » Bengü Kurtege Sefer
Gerçekleştirilen: Cansu Gürkan
Bir direniş biçimi olarak tohum toplamayı
reddetmek
- 63 SÖYLEŞİ** » Cemal Sataloğlu
Gerçekleştirilen: Hazal Ocak
“Meclis noter vazifesi görüyor”
- 68 SÖYLEŞİ** » Barış Azar, Ela Evliyaoğlu,
Cem Pekbalıkcı ve Pinar Vatanserver
Gerçekleştirilen: Nida Kara
Dün ve yarın arasında gençler, beklentiler
ve siyaset
- 76 MAKALE** » Emre Tansu Keten
İLETİŞİMSEL KAPİTALİZMDE
ÇEVİRİMİÇİ SİYASET
- 82 MAKALE** » İtir Akdoğan
KENT’E-KATILIM
- 87 MUTFAKTAN** » Yurttaşlık Derneği

BU SAYIDA

saha'nın onuncu sayısında siyasal katılım temasına odaklanıyoruz. Yurttaşların siyasal alanda varlık gösterebilmesinin, yaşamlarını biçimlendiren kararlara etkin biçimde müdahale edebilmesinin yöntem ve koşullarını sorguluyoruz. Kuşkusuz bunu hakkıyla yapabilmek için siyaseti ve siyasal alanı alışlageldik sınırlarının ötesine geçerek ele almak gerekir. Bir diğer deyişle, dar anlamıyla siyasetin bir adım ötesine bakıp siyasal faaliyetin diğer biçimleriyle kurumsal siyaset alanı arasındaki bağları ya da kopuklukları işaret etmek gerekir. Bu noktadan hareketle bu sayımızda sivil toplum örgütlerinin ve toplumsal hareketlerin de içinde yer aldığı daha geniş bir siyasal alan tarifi üzerinden hareket ediyoruz.

İçinde bulunduğumuz koşullar düşünüldüğünde bunun pek de kolay olmadığı açık. Türkiye toplumu, tam da sözün en klişe anlamıyla, nefesini tutmuşçasına yaklaşan seçimleri bekliyor. 2023 seçimlerinin pek çok açıdan belirleyici bir dönüm noktası olacağı herkesin malumu. Dolayısıyla, siyasetin anlamının seçim sürecine daraldığı bir anda, siyaseti hem seçim boyutuyla hem de seçimlerin ve kurumsal siyasal yapıların ötesine geçerek düşünmek gerekiyor. Tüm zorluklara rağmen, tam da içinde olduğumuz karmaşıklık ve açmazları anlamlandırabilmek adına böylesi bir yeniden çerçevelenmeye her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var.

Şüphesiz tüm bu tartışmalar, gerilimler ya da sürüncemeler ne bugüne ne de buraya özgü. Bugün olduğu gibi geçmişte de bu tür uğraklardan geçen başka toplumlar oldu, olacak. Yine de daha geniş bir çerçeveden bakıldığında, bugün dünya genelinde pek çok toplumun siyasal evrenini benzeştiren kimi ortak eğilimleri tespit etmek mümkün. Keza siyasal alanın giderek teknikleşerek daralması, yani sıradan insanların hayatlarına doğrudan ya da dolaylı biçimlerde etki eden önemli meselelerin giderek siyasal müzakere süreçlerinin dışına çıkarılması, hayli genel geçer bir fenomen. 1980 sonrasında siyasal yelpazenin sağ ile solunun bilhassa ekonomik kararlar bağlamında birbirine benzemesi sonucunda, istihdamdan sosyal yardımlara, kentsel politikalarından çevre politikalarına pek çok önemli başlık gayri-siyasal meselelermiş gibi anlaşılır oldu. Bir anlamda, konvansiyonel siyasal partilerin varlıklarının ortadan kalkmadığı, ama siyasal alanda hareket etme biçimleri topyekun dönüştüğü için, siyasal partilere ve bir bütün olarak siyasetin kendisine inancın sarsıldığı bir dünyada yaşıyoruz bugün.

Diğer yandan, siyasetin teknikleşmesi ve sahici anlamıyla siyasal niteliğini yitirmesi, dolayısıyla demokratik katılımın gerileyerek yerini bir tür otoriterizme bırakması, beraberinde başka türden otoriter eğilimlerin kuvvetlenmesini getirdi. Uzmanların ve bürokratların dünyasının soğukluğuna şüpheyle yaklaşan popülist hareket ve partiler, siyasal müzakere süreçlerinin hararetini yükseltirken, paradoksal biçimde kitlelerin gerçek anlamıyla yurttaş olarak siyasal sahneye çıkmasına bir kez daha ket vurdular. Yurttaşların katılımını yalnızca seçimlere indirgeyen, lider ve parti ile seçmen arasındaki ilişkiyi tek yönlü ve boyutlu bir bağ olarak yeniden kuran bu türden oluşumların yaşadığımız demokrasi krizini katbekahtan pekiştirdiğini görüyoruz.

Bu kriz anını açıklayabilmek yurttaşlık ve siyaset arasındaki ilişkiyi bir kez daha düşünmeyi gerektiriyor. Bu da ancak kurumsal siyasal alanın, seçim ve seçmen mefhumlarının neden bu denli güçlü olduğunu anlamaya çalışsan, bunu yaparken kurumsal siyasal alanın ötesini ve o öte noktada beliren yurttaşlık biçimlerini kavramaya çalışsan bir bakış açısıyla mümkün.

YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN DEMOKRATİK KATILIM NEDİR, NEDEN ÖNEMLİDİR, NASIL SAĞLANIR?

Günümüz popülist rejimlerini anlamak ve daha önemlisi onlara karşı demokratik bir alternatif inşa edebilmek için siyasal katılımın farklı biçim ve düzeyleri üzerine düşünmek elzem. Siyaset bilimci Murat Özbank, iki ayrı demokrasi modelini kıyasladığı yazısında sonu popülizme varmayacak, gerçek anlamda özyönetim ilkesine dayanan demokratik bir rejimin kıstaslarını tartışıyor.

En geniş tanımıyla “demokrasi” ortak bir zamanda ve mekânda (ya da coğrafyada) ortak bir yaşamı paylaşan eşit ve özgür insanların kendi kendilerini yönetmelerine olanak tanıyan, yani o ortak yaşamı düzenleyen ve onu paylaşan herkesin uymakla mükellef olduğu kuralları ve onu etkileyen politikaları

birlikte oluşturup, birlikte uygulamalarına izin veren bir “özyönetim” tarzıdır. Demokrasi kavramının olmazsa olmazı, bu “özyönetim” ilkesidir. Kendisini “demokratik” olarak tanımlayan her insan topluluğu (i) eşit ve özgür insanlardan müteşekkil olduğunu, (ii) bu özyönetim ilkesini o veya bu şekilde hayata

geçirdiğini, yani yönetilenleri o veya bu biçimde yönetime *kattığını* iddia ediyor demektir. Başka bir deyişle bir insan topluluğunun ne kadar “demokratik” olduğu, o topluluğu oluşturan insanların o topluluğun yönetiminde (yani herkesin uymakla mükellef olduğu kuralların ve herkesi etkileyen politikaların

oluşturulması ve uygulanmasında) ne ölçüde söz sahibi olabildikleriyle, yani yönetime ne ölçüde *katılabildikleriyle* ölçülür.

Demokrasiyi bu en "saf" haliyle hayata geçirmek, küçük insan topluluklarında çok daha kolaydır. Örneğin bir dernek kurmak isteyen 7 kişinin, yuvarlak bir masanın etrafında oturup, birbirleriyle konuşarak, tartışarak, birbirlerini ikna ederek, derneğin faaliyet alanlarını belirlemeleri, tüzüğünü yazmaları, çalışma planını oluşturmaları, görev dağılımlarını yapmaları, yapılan görevleri denetlemeleri, gerekirse görevlendirilenleri değiştirmeleri vs. hiç de zor değildir. Bu şekilde kurulmuş bir dernek aynı şekilde çalışmaya devam ettiği sürece, derneğin özgür üyelerinin derneğin yönetimine eşit bir şekilde *katıldığını*, dolayısıyla yukarıda anılan özyönetim ilkesinin hayata geçirildiğini ve bu anlamda derneğin 'demokratik' bir şekilde işlediğini pekala söyleyebiliriz.

İş demokrasiyi daha büyük insan toplulukları bağlamında düşünmeye başladığımızda çetrefilleşir. Örneğin farklı etnik ve cinsiyet kimliklerine sahip, farklı düşün veya inanç sistemlerini benimseyen 60 milyonu aşkın sayıda yetişkin, eşit ve özgür insandan müteşekkil modern bir toplumun "demokratik" bir yönetim tarzına sahip olduğunu (ya da olması gerektiğini) söylediğimizde, herhalde kastettiğimiz, bu 60 milyon insanın, ortak yaşamlarını düzenleyen kuralları ve politikaları, devasa boyutlardaki bir yuvarlak masanın etrafında toplaşarak oluşturdukları (veya oluşturmaları gerektiği) değildir. Peki nedir? Başka bir deyişle, böyle büyük, karmaşık, içinde düşünsel ve vicdani çeşitlilik barındıran, kalabalık bir toplumda yaşayan yetişkin insanların o toplumun yönetimine eşit söz sahibi insanlar olarak "katılmaları," dolayısıyla yukarıda andığımız "demokratik özyönetim ilkesini" hayata geçirmeleri nasıl mümkün olur?

Çağdaş demokrasi kuramında bu soru, kabaca iki farklı şekilde yanıtlanır. Türkiye'de demokrasi dendiğinde ilk aklı gelen, kavramsal kökenleri Max Weber'e dayanan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Joseph Schumpeter'in yaygınlaştırdığı, siyaset kuramcılarının "minimalist" veya "rekabetçi elitist" olarak adlandırdığı ilk model, yönetilen insanların ortak kuralların ve politikaların oluşturulması süreçlerine, seçtikleri temsilciler aracılığı ile katılmalarını öngörür.¹ Çok sayıdaki eşit ve özgür insan, kendi politik görüş ve iradelerini yansıtan az sayıdaki temsilciyi seçer, daha sonra bu temsilciler kendi aralarında toplanır ve birbirleriyle konuşarak, tartışarak, birbirlerini ikna ederek ya da birbirleriyle uzlaşarak, o toplumda herkesin uymakla mükellef olduğu yasaları yapar ya da değiştirirler. Parlamenter sistemlerde bu temsilciler tarafından, başkanlık sistemlerinde ise doğrudan halk tarafından seçilmiş hükümet tüm toplumu etkileyecek politikaları bu yasalar çerçevesinde

belirler ve yürütür. Hem seçilmiş yasa koyucular, hem de yürütme erkini kullanan hükümet yaptıkları yasaların ve uyguladıkları politikaların hesabını düzenli aralıklarla yapılan seçimlerde, yine kendilerini seçen insanlara verirler.

Bu “minimalist” modelin, yukarıda bahsettiğimiz demokratik “özyönetim” ilkesini belli bir ölçüde hayata geçirdiği iddia edilebilir, zira yönetilen insanlara yöneticilerini seçme hakkının verilmesiyle yönetilenler de yönetimde söz sahibi kılınmış olurlar. Gelgelelim bu model insanlara uymakla mükellef kılınacakları yasaları yapmaya, kendilerini etkileyecek toplumsal politikaları oluşturmaya ve yürütmeye talip olan “yönetici elitler” arasında bir seçim yapmanın ötesinde bir “katılım” hakkı tanımaz, onların bu politik süreçlere kendi görüş ve iradeleriyle katılmalarını öngörmez. Yönetmek, münhasıran seçilmiş yöneticilerin işidir; yönetilenlere düşen, düzenli aralıklarla yapılan seçimlerde memnuniyetlerini

Her türlü popülizmin, en başta da bugün adına kibarca “sağ popülizm” dediğimiz “faşizmin” tüm dünyada yeniden boy göstermesine elverişli düşünsel zemini sunan da, çoğunlukçu tek adam yönetimlerinin kendilerini “demokratik meşruiyet” sahibiymiş gibi pazarlamalarına olanak sağlayan hayal perdesini kuran da, politik katılımı seçimden seçime oy vermeye, politik meşruiyeti oy çoğunluğuna sahip olmaya, velhasıl demokrasiyi düzenli aralıklarla seçim yapmaya indirgeyen bu “minimalist” yaklaşımdır.

veya memnuniyetsizliklerini verdikleri oylarla belli etmektedir. Bu yaklaşıma “minimalist” denmesinin temel sebebi de “demokratik katılımı” mümkün olan bu en düşük seviyeye çekmesi, demokrasiyi düzenli aralıklarla yapılan seçimlere indirgemesidir.

“Minimalist” perspektiften bakıldığında, “demokratik siyaset” yönetime talip olan yönetici elit namzetlerinin, birbirleriyle, seçmenler nezdinde giriştikleri oy rekabetinden ibaret bir şey olarak görülür. Siyaset adeta bir “pazarlama” pratiğidir: Seçilmek isteyen siyasetçi, “onu değil beni satın al, şey pardon, seç!” diyen bir ürün, seçmen ise “onu mu alsam, şey pardon, seçsem, yoksa bunu mu?” diye düşünen bir tüketicidir. Dolayısıyla her türlü popülizmin, en başta da bugün adına kibarca “sağ popülizm” dediğimiz “faşizmin” tüm dünyada yeniden boy göstermesine elverişli düşünsel zemini sunan da, çoğunlukçu tek adam yönetimlerinin kendilerini “demokratik meşruiyet” sahibiymiş gibi pazarlamalarına olanak sağlayan hayal perdesini kuran da, politik katılımı seçimden seçime oy vermeye, politik meşruiyeti oy çoğunluğuna sahip olmaya, velhasıl demokrasiyi düzenli

aralıklarla seçim yapmaya indirgeyen bu “minimalist” yaklaşımdır.

“İyi de başka ne olacaktı ki, sen de dedin: milyonlarca insanı bir masanın etrafına toplayamayacağımıza göre, seçimli, temsili demokrasi yine de hiç yoktan iyidir” demeyin, sevgili okuyucum. İşe Jürgen Habermas gibi demokratik siyaseti “oy rekabeti” olarak değil, “demokratik özyönetim” ilkesinin öngördüğü şekilde, eşit ve özgür vatandaşlar arasındaki tartışmacı bir “ortak görüş ve irade oluşturma” pratiği olarak tanımlayarak başlarsak, büyük, karmaşık, içinde düşünsel ve vicdani çeşitlilik barındıran modern toplumlarda dahi demokrasiyi düzenli aralıklarla seçim yapmaya indirgemek zorunda olmadığımızı anlamamız kolaylaşır.² Daha açık bir deyişle, demokrasiyi “sıradan” vatandaşların sadece seçimden seçime oy kullandıkları bir idare tarzı olarak değil, vatandaşların seçimlerin arasındaki dönemlerde de, herkesin uymakla mükellef olduğu yasalar ve herkesi etkileyecek politikalar konusunda söz söylemelerine, görüş bildirmelerine, ortak görüşler oluşturmalarına olanak tanıyan ve onları bu yolla o yasaların yapılması, o politikaların oluşturulması ve yürütülmesi

Demokrasiyi “sıradan” vatandaşların sadece seçimden seçime oy kullandıkları bir idare tarzı olarak değil, vatandaşların seçimlerin arasındaki dönemlerde de, herkesin uymakla mükellef olduğu yasalar ve herkesi etkileyecek politikalar konusunda söz söylemelerine, görüş bildirmelerine, ortak görüşler oluşturmalarına olanak tanıyan ve onları bu yolla o yasaların yapılması, o politikaların oluşturulması ve yürütülmesi süreçlerine *katan* bir süreç olarak da tarif edebiliriz.

Fotoğraf: Özcan Yaman

süreçlerine *katan* bir süreç olarak da tarif edebiliriz.

Çağdaş siyaset kuramında “müzakereci” ya da benim daha çok tercih ettiğim ifade ile “tartışmacı” olarak adlandırılan bu ikinci modelde de düzenli aralıklarla “seçimler” yapılır, ama demokratik katılım üç beş yılda bir oy vermekten ibaret bir şey olarak sunulmaz. Tam aksine, demokrasi, yasama faaliyetlerine ve hükümet politikalarına “kamuoyunun”, yani vatandaşların görüşlerinin yön gösterdiği ve seçimle gelip seçimle giden yönetimlerin, yaptıkları yasaların ve uyguladıkları politikaların hesabını, son kerte de yine kamuoyuna verdikleri bir politik sistem olarak tarif edilir.³

Bu tartışmacı modelde toplumsal çözüm gerektiren ortak sorunlara ilişkin “kamuoyu görüşleri” ilgilenen tüm yurttaşlara açık, özgür bir kamusal alanda, sivil toplum örgütleri, siyasi partiler ve bağımsız medya mensupları, üniversiteler gibi aktörlerin de katılımıyla, çok boyutlu ve çok taraflı görüş alışverişlerinden ve iletişimsel ve eleştirel aklın kılavuzluğundaki tartışmalardan süzülerek “oluşur”. Kamunun bu şekilde süzülerek oluşmuş “ortak görüşleri” daha sonra parlamentoda vatandaşların seçilmiş

temsilcileri tarafından müzakere edilerek yasama organının hukuken bağlayıcı politik iradesi şeklini alır. Parlamento bu şekilde oluşmuş iradesini ve son kerte de o iradenin temelinde yatan kamuoyu görüşlerini yansıtan politikalar yapması ve uygulaması için hükümete yetki ve görev verir. Hükümet, parlamentodan aldığı yetkiyle oluşturduğu politikaları, devletin bürokratik mekanizmaları vasıtasıyla uygular ve nihayet, oluşturduğu ve uyguladığı bu politikaların hesabını da yine parlamentoya ve son kerte de kamuoyuna verir.

Tartışmacı modelde seçilmiş yasa koyucuların ve hükümetlerin, yasa yapma, politika oluşturma ve uygulama süreçlerini, gönüllü vatandaşların bir araya gelerek oluşturdukları sivil toplum örgütlerinin katılımına açması, yani onların görüşlerini dinlemesi, onlara danışması, hatta onlar tarafından “denetlenmeye” rıza göstermesi beklenir. Hükümetleri ve yasa koyucuları sahip oldukları yetkileri sivil toplum örgütleriyle paylaşmaya, dahası onlar tarafından denetlenmeye rıza göstermeye motive edecek olan şey ise, elbette kaynağı belirsiz bir ahlâki dürtünün vicdani yükü değildir. Tartışmacı demokrasilerde siyasetçiler bunu kamuoyuna “yanarmak”

Sivil toplum örgütlerinin belli sorun alanlarına ve yerelliklere odaklanmış uzmanlıkları, hükümetlerin daha sonuç odaklı ve etkili politikalar oluşturmaya da olanak verir; bu da hükümetlerin kamuoyu nezdindeki popülerliklerini, dolayısıyla yeniden seçilme şanslarını artıracak başka bir unsurdur.

ve böylece yeniden seçilme şanslarını artırmak için yaparlar. Zira sivil toplum örgütleri merkezî ve katı biçimsel kurallar temelinde yapılandırılmış devlet bürokrasisine kıyasla “sıradan vatandaşların” gündelik yaşamlarına çok daha yakın bir yerde konumlanırlar, dolayısıyla politika oluşturma süreçlerine sivil toplum örgütlerinin perspektiflerini dahil eden bir hükümet, yeniden seçilmek için olumlu görüşlerine muhtaç olduğu

insanların, yani vatandaşların güncel kaygılarına ve önceliklerine çok daha rahat bir şekilde uyum gösterebilir. Kaldı ki sivil toplum örgütlerinin belli sorun alanlarına ve yerelliklere odaklanmış uzmanlıkları, hükümetlerin daha sonuç odaklı ve etkili politikalar oluşturmasına da olanak verir; bu da hükümetlerin kamuoyu nezdindeki popülerliklerini, dolayısıyla yeniden seçilme şanslarını arttırabilecek başka bir unsurdur.

Böyle bir demokrasi modelinin sağlamlık ve işlerlik ölçütlerinden biri de sivil toplumun katılımıyla yapılan yasaların, oluşturulan ve yürütülen politikaların, hem parlamento tarafından, hem de yine sivil toplum örgütleri, medya kuruluşları ve son kertede sıradan vatandaşlar tarafından izlenebilir ve denetlenebilir olmasıdır. Bunun gerçekleşmesi ise kamusal alanın açık ve sivil alanın kısıtlanmamış olmasına bağlıdır, zira ancak bu koşullar altında vatandaşlar yasa koyucuların faaliyetlerini ve hükümetin politikalarını izleyecek ve denetleyecek

sivil toplum örgütlerini, medya ve düşünce kuruluşlarını kurabilirler, bunlara üye olabilirler veya buralarda çalışabilirler ve hükümetin politikalarına yönelik eleştirilerini devlet görevlilerinin misilleme ve yıldırma çabalarından korkmadan, özgürce ifade edebilirler.

Son olarak, böylesi demokrasilerde, kamusal alanın her daim kısıtsız, sivil alanın da açık kalmasını sağlayan kurumsal bir mekanizma vardır. Temel insan hak ve özgürlüklerine dayanan, bağımsız ve tarafsız bir yargı erki tarafından uygulanan bir hukuk düzeni kuran anayasal düzenlemelerle işlerlik kazanan bu mekanizmanın adı “hukukun üstünlüğüdür”. Bu mekanizmada temel insan hak ve özgürlüklerine dayanan hukuk çerçevesi yasa koyucuların, hükümetlerin ve hükümete bağlı devlet görevlilerinin yetkilerini kullanırken ne yapıp ne yapamayacaklarının sınırlarını belirler, bağımsız ve tarafsız yargı organları da bu hukuk çerçevesini, hükümet

Böylesi demokrasilerde, kamusal alanın her daim kısıtsız, sivil alanın da açık kalmasını sağlayan kurumsal bir mekanizma vardır. Temel insan hak ve özgürlüklerine dayanan, bağımsız ve tarafsız bir yargı erki tarafından uygulanan bir hukuk düzeni kuran anayasal düzenlemelerle işlerlik kazanan bu mekanizmanın adı “hukukun üstünlüğüdür”.

veya idare tarafından yetki aşımında veya hak ihlallerinde bulunduğu iddia edilen tikel vakalara uygular. Bu

Katılımı “seçimlerde oy kullanmaktan ibaret” bir şey olarak görmeyen demokrasilerde, politik güç ve yetki aşağıdan yukarıya, yani vatandaşların özgür bir tartışma ortamında oluşmuş ortak görüşlerinden, hükümetlerin parlamentodan aldıkları yetkiye dayanarak oluşturdukları ve devlet bürokrasisi vasıtasıyla uyguladıkları politikalara doğru akar.

anlamda “hukukun üstünlüğü” politik gücün ve yetkinin aşağıdan yukarıya, kamuoyundan hükümete, halktan devlete doğru akmasını sağlayan ve bunun aksi istikametindeki akışları engelleyen bir “çekvalf” gibi işler. Dolayısıyla aktif ve bilinçli bir vatandaş kitlesi; bağımsız, nesnel ve araştırmacı bir medya da dahil olmak üzere canlı ve iyi örgütlenmiş bir sivil toplum; ve vatandaşların özgürce görüş alışverişinde bulunabilecekleri açık ve özgür bir kamusal alan ile birlikte, hukukun üstünlüğü sağlıklı ve işleyen bir demokrasinin dört ana taşıyıcı unsurundan biridir.

Özetle, katılımı “seçimlerde oy kullanmaktan ibaret” bir şey olarak görmeyen demokrasilerde, politik güç ve yetki aşağıdan yukarıya, yani vatandaşların özgür bir tartışma ortamında oluşmuş ortak görüşlerinden, hükümetlerin parlamentodan aldıkları yetkiye dayanarak oluşturdukları ve devlet bürokrasisi vasıtasıyla uyguladıkları politikalara doğru akar. Bu tür siyasal sistemlerin, tam da siyasal gücün ve yetkinin aşağıdan yukarıya doğru işleyen bu akış yönü nedeniyle ve bu akış yönü muhafaza edildiği sürece “demokratik özyönetim ilkesini” hayata geçirdikleri söylenebilir. Politik güç ve yetkinin her daim demokrasinin “fıtratına” uygun bir biçimde tabandan tavana doğru akmasını sağlayan, yani yönetime, yönetilenlerin yön göstermesini olanak sağlayan şey ise temel insan hak ve özgürlüklerine dayanan anayasal düzen, yani “hukukun üstünlüğüdür.”

Politik katılımı seçimlerde oy kullanmaktan, politik meşruiyeti oy çoğunluğuna sahip olmaktan, demokrasiyi düzenli aralıklarla seçim yapmaktan, hukukun üstünlüğünü ise çoğunluğun politik tahakkümünden ibaret gören politik düzenler ise, er geç popülizmin, daha da kötüsü sağ popülizmin bataklığında debelenmeye başlarlar. Yönetenlere yön gösteren şey yönetilenlerin açık ve özgür bir kamusal alanda, akılcı tartışmalar sonucu oluşmuş görüşleri olmaktan yavaş yavaş çıkar; tam tersine, yönetilenlerin hangi yalana inanacakları, hangi akıldışı politikaları destekleyecekleri, hangi baskıcı yasaların ne şekilde uygulanmasını arzulayacakları, tek yanlı olarak yönetenler tarafından belirlenmeye başlar. Ve günün birinde, bir de bakarsınız ki, eskiden minimal de olsa demokratik olan, en azından tartışmacı bir yönde demokratikleşme potansiyeli bulunan, örneğin Gezi’dekine benzer bir “özgürlük” çılgınlığının duyulabildiği politik düzende, özyönetim ilkesinin yerini algı-yönetimi almış, politik düzen ise demokrasinin tam aksi bir şeye, ne bileyim, mesela “Türk tipi başkanlık sistemine”⁴ dönüşmüştü!

Muhtemelen bunları dokuz sene önce, 2013 yılının sonlarında söylesem (ki söylemişim⁵), Gezi’de esen itiraz rüzgarını da arkanıza alıp, “yok canım o kadarı da olmaz” diyebilirdiniz, sevgili okuyucum (ki o günlerde böyle diyenler çoğunlukta idi). Ama özellikle Gezi’den bu yana Türkiye’de yaşadığımızın tam da böyle bir süreç olduğunu inkar edebilir misiniz?

Politik katılımı seçimlerde oy kullanmaktan, politik meşruiyeti oy çoğunluğuna sahip olmaktan, demokrasiyi düzenli aralıklarla seçim yapmaktan, hukukun üstünlüğünü ise çoğunluğun politik tahakkümünden ibaret gören politik düzenler ise, er geç popülizmin, daha da kötüsü sağ popülizmin bataklığında debelenmeye başlarlar.

Neyle ki henüz çok geç değil. Politik katılım hakkımızı en minimal düzeyde kullanabileceğimiz, son bir seçim daha var önümüzde. Belki bu kez daha esaslı, daha istikrarlı, daha katılımcı bir demokratik düzen kurmayı becerebiliriz. Ama durun! Tüm umutlarımızı bu minimal düzeydeki katılım biçimine yükler, daha fazlası için elimizi taşın altına sokmaya cesaret edemezsek, sakın o kadcarcık hakkımız da gitmesin elimizden!

Fotoğraf: Özcan Yaman

¹ Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper Perennial Modern Thought, Üçüncü Basım, 2008 (İlk Basım: 1950).

² Jürgen Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, MIT Press, 1992.

³ Tartışmacı demokrasi modelinin aşağıdaki özeti, kısmen *Birikim*'de daha önce yayınlanmış bir yazımdan alıntılanmıştır. Bkz. Murat Özbek, "Türkiye Demokrasisinde Yanlış Olan Ne?", *Birikim*, 18 Mayıs 2021. Söz konusu modeli daha kapsamlı bir şekilde tartıştığım bir kaynak için bkz. Murat Özbek (Derleyen ve Çeviren), *Neden Demokrasi, Nasıl İstikrar? Rawls - Habermas Tartışması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

⁴ Murat Özbek, "Başkanlık Geleceğimizi Karartır," (Şerif Karataş ile yapılan söyleşi), *Evrensel*, 26 Mayıs 2016.

⁵ Murat Özbek, *Gezi Ruhu ve Politik Teori*, Kolektif Kitap, 2013.

“Şu an yaşadığımız yurttaşlık kavramının toptan ilgasıdır”

Neredeyse 2022 yılına girildi girileli Türkiye'nin seçim sath-ı mailine girdiği konuşuluyor. İktidarı elinde tutan Cumhur İttifakı adına Milliyetçi Hareket Partisi Başkanı Devlet Bahçeli'nin “Adayımız Erdoğan” demesi ve altı muhalif siyasi partinin bir masa etrafında toplanıp “Türk tipi” Cumhurbaşkanlığı Yönetim Biçimi'ni değiştirmek üzere tartışmaya başlamasıyla bu meyil daha da arttı. Kısacası gündem seçim. Lakin Türkiye'nin derin sorunlarını sandığa giderek çözebilir miyiz? Sandığa gitmek yönetime gerçekten katılmak mıdır? Demokrasi eşittir sandık indirgemesinden nasıl kurtuluruz? Felsefe profesörü Nilgün Toker'i kafamda bu sorularla aradım. Niyetim söyleşinin sonunda 2017 Ocak'ında Kanun Hükmünde Kararname ile Ege Üniversitesi'ndeki görevinden Barış İçin Akademisyenler Bildirisi'ni imzaladığı için ihraç edilmesini, katılım kavramı çerçevesinde değerlendirmesini istemektir. Katılımın kavramsal olarak ne olduğu, Türkiye pratiğinde ne anlama geldiği, Gezi eylemlerinin bu çerçevede nasıl okunması gerektiği gibi meseleleri konuştuğumuz söyleşi için haberleşmemiz, teknik nedenlerle akamete uğradı. WhatsApp çökmüştü. İletişimi tekrar kurduğumuzda, konuya buradan başladık.

WhatsApp çöktüğü için haberleşemedik. Nilgün Toker: Neden çökmüş?

Arada öyle çöküveriyor.

N.T.: Sorun değil, yakında Türkiye'de internet de çökebilir, öyle kalakalacağız. Belki Elon Musk bize de internet için uydu gönderir.

İran'a yollamıştı değil mi? Aslında sizinle konuşmak istediğim konuyla alakalı bir şey bu. İran'da halk aslında temelde karar alma mekanizmasına katılmak için sokaklarda. Demokrasi talepleri var. Elon Musk ya da uluslararası sermaye diyelim, İran'da veya Türkiye'de böyle bir ihtiyaç olduğunda insaniyet namına mı yardım ediyor ya da eder?

N.T.: Valla Elon Musk neye katıldığımızı bakar, bana sorarsanız. Sonuçta Elon Musk müşteri kitlesine yardım ediyor, kendi piyasasını güvence altına alıyor. Kapitalist bir tutum aslında. Siyasi tarafı vardır, kapitalizmin her zaman siyasi bir amacı vardır ama kendi piyasasını genişletmeye yöneliktir.

İnsani bir nedenle davranmıyor yani?

N.T.: Kapitalistlerin eylemlerinde insani bir şey tarif etmem. Elon Musk şahsi olarak insani tavır almayacak biridir gibi bir şey söyleyemiyorum, bir kapitalist olarak karşılıksız bir biçimde İranlı kadınlar internete bağlansın diye uydu göndermesinin şahsi bir yardım eylemi olmayacağını söylüyorum. Zaten şunu hemen söyleyelim: Hümaniteriyenizm dediğimiz şeyin bu tür açmazları çok fazla. Hümaniteriyen destek dediğin şey yapısal bir çözüm aramazsınız, çelişkilerin görünmez olmasının yolunu aramaktan başka bir şey değil. Sonunda Elon Musk'ın İran'daki eylemcilere internet sağlamasında hümaniteriyen bir yön görebiliriz. Bu çözüm odaklı mıdır? Birleşmiş Milletler'in özellikle son 20 yıldır epeyce hırpalanmış bir hümaniteriyen tutumuyla karşı karşıyayız. İşte Irak'a müdahale de hümaniteriyen tutumdu ya da ilk Kürt göçmenlere sınırda kamp kurmak da. Yapısal eleştiriyi önleyecek, bazı çatışmaları, gerilimleri daha az görünür kılma çabasından başka bir şey değil bu.

Sistemin sıkıştığı yerde rahatlatan supaplardan biri mi yani?

N.T.: Bir tür. Hümaniteriyenizmin ideolojik olarak da handicap yaşadığını düşünüyorum. Hümaniteriyenizm hümanizmden farklı bir şey tabii ve Batıda çok tartışılıyor. En ufak hümaniteriyen desteğe ihtiyaç duyulan Ortadoğu gibi bir coğrafyada yaşanınca anlamlı da olabiliyor. Türkiye'de bu nedenle kavramsal olarak çok üstüne gittiğimiz bir şey değil. Hümaniteriyenizm ile hümanizmi birbirinden ayırmak lazım. Hümaniteriyenizm uluslararası mekanizmaların manevra alanı olarak görülüyor, içinde hiçbir yapısal eleştiri barındırmıyor. Oysa hümanizm başka bir şey.

Bu kavramları nasıl Türkçeleştiriyoruz?

N.T.: Hümaniteriyenizme insancılık diyoruz, hümanizme ise insancılık galiba. İtiraf edeyim hiç Türkçe düşünmemişim. Daha çok savaşların yol açtığı insani yıkımların onarılmasıyla ilgili olduğundan muhtemelen hümaniteriyenizmi insancılık

Fotoğraf: Özcan Yaman

LASI FİYAN

Liman Tersaneleri

Fotoğraf: Özcan Yaman

politikalar olarak tarif etmek gerekir galiba. Türkçe kavramların handikabı var. Mesela hümanizmin de türleri var. Liberal hümanizm de var, sosyalist hümanizm de... Liberal hümanizm insanın temel değerlerini evrensel olarak korunmasına dayanır, oysa sosyalist hümanizm eşitliği insanın temel değeri alır. İnsanın temel değerini ne olarak tarif ettiğinize göre değişir hümanizm. Liberal hümanizm eşitsizliği görmezden gelebilir. Hümaniteryenizm bununla ilgisi yok. İnsancılık diye çevriliyor galiba, insanlık onuruna aykırı muamele görenlerin zararlarını karşılamak, onarımı üzere kurulmuş, Birleşmiş Milletler'in (BM) İnsan Hakları Beyannamesiyle tesis edildiğini düşündüğümüz bir mekanizma aslında. Böyle tarif edildiğinde çok negatif bir şey yok gibi. Her mekanizmayı işleyen arkada bir irade vardır. Hangi zararı, hangi muameleyi insanlık onuruna aykırı olarak tarif ediyor, sorusu önem kazanıyor. Bu da kavramın nasıl tarif edildiğinden çok nasıl pratik ediliyor ile alakalı bir durum. BM'nin İnsan Hakları Beyannamesi'ne dayalı bir takım mekanizmaların en büyük handikabı son 20 yıldır, bizzat bu mekanizmaları yaratanlar tarafından bu değerlere aykırı bir eylem hattını da meşrulaştırıyor olmaları. Hümaniteryenler müdahaleden

sonra da Irak'ta acı çekenlerin yanında olsaydı, durum başka olurdu ya da Libya'da, Afganistan'da... İşte o noktada kaba tabirle karşı karşıya kaldığımız ikiyüzlülük, dünyanın ortak değerler alanının yıkılışıyla ilgili. Her mekanizmanın ardında bir irade vardır dedik ya, o iradenin egemenlik ilişkilerinden kendini kurtaramadığı durumda hümaniteryenizm her durumda idare etmenin bir aracı haline dönüşür. Bu şu anlama gelmiyor, hümaniteryen eylemde bulunan her insanı negatif alana atmak istemiyorum tabii. Mesela hümaniteryen politikaların asıl çöktüğü yer Afrika'dır, yani açıklıktır. Hümaniteryenizm kendisini dezavantajlı toplulukları güçlendirme şeklinde tarif ediyor. Oysa açlık ve yoksulluk bir dezavantajlılık değil yapısal bir şeydir. Yapısal bir şeydir ve politik mücadele hattıdır. Ama yoksul ve açlara yardım etmenin de kötü bir şey olduğunu söylemiyorum. Açlığın ve yoksulluğun olduğu yerlere giden doktorların yaptıklarının ya da ihtiyacı olan insanlara çocuk bezi, yiyecek dağıtılmasının anlamsız olduğunu söylemiyorum. Sadece onların dezavantajlı olduklarını gösteren bakış açısının zararlı olduğunu düşünürüm. Bu meselelerde adaletsizliğin ortaya konulması gerektiğini düşünüyorum. İhtiyacı olana yardım etme

Liberal hümanizm insanın temel değerlerini evrensel olarak korunmasına dayanır, oysa sosyalist hümanizm eşitliği insanın temel değeri alır. İnsanın temel değerini ne olarak tarif ettiğinize göre değişir hümanizm. Liberal hümanizm eşitsizliği görmezden gelebilir.

eylemini değersizleştirmemeye çalışarak söylüyorum, yoksa aç olana yemek vermek, acı çekenin yanında olmak gerek. Victor Hugo'nun *Sefiller*'inde kiliseye şamdanları çalmak için giren Jean Valjean'a rahibin önce yemek vermesi, arkasından adaletsizlik hakkında konuşması gibidir. Aç olan insana önce yemek verirsin, bu böyledir.

Siyasi katılımdan başlamıştık, benim de bir süredir kafamı kurcalayan bir meseleye dengesi bana çok doğru gelen bir yorum yaptınız. Konumuz olduğu için soruyorum. Bu tarifinizi siyasi katılıma nasıl bağlayabiliriz?

N.T.: Buradan bağlanabilecek yer, dayanışma olur, katılım olmaz.

Peki sizin biraz önce söz ettiğiniz BM'nin yaşatmaya çalıştığı evrensel değerlerden birisi demokrasi. Demokrasi de katılım gerektiriyor. Sandığa gidildiğinde demokrasi yerine geliyor gibi bir fetiş var. Özellikle sandığa yüksek oranda katılımın olduğu Türkiye gibi ülkelerde demokrasi çalışıyor, yüzde 80'in, 85'in katılımıyla karar verildi gibi. Sandığa katıldık ve siyasi katılım sağlandı gibi bir durum var mı?

N.T.: Hiçbir koşulda katılım değildir zaten. Seçim başka, katılım başka. İkisini ayıralım. Seçim bir tercihte bulunduğunuz ana işaret eder. Önüne getirilen seçeneklerden birine onay verirsiniz. Burada katılımı alakası hiç olmayan bir şey var. Çünkü seçimlerin belirleyenleri önünüze konulan tercihlerdir. Mesela bizim gibi ülkelerde referandumların çoğu, hatta seçimlerin çoğunun plebisiter karakterdedir. Çünkü demokratik bir katılım çeşitliliğine sahip değiliz.

Plebisiter karakterde olması tam olarak ne anlama geliyor?

N.T.: Bizde son 10 yıldır tüm referandumlar plebisiter karakterdedir, liderin onaylanması eylemi yani. Türkiye'deki seçimlerin çoğu plebisiter karakter gösterir. Mevcut liderin onaylanmasıdır, aslında tercih filan yok ortada, onaylamadır. Rusya'daki seçimlerin çoğunda da öyledir. Türkiye'deki seçimlerde tercih çeşitliliği yok. İki seçenekten birine kalmak ya da seçeneklerin çok belirlendiği bir durum var. Seçeneklere tâbisiniz, burada katılım diye bir şey yok. Çamaşır makinesi alırken de şıklar arasında tercihte bulunuyorsunuz. Orada birçok bileşen çalışıyordu; elinizdeki para ile istediğiniz kalite arasında bir takım korelasyonlar kurarsınız, aslında sonuçta hareket alanınız çok da geniş değildir. Seçim sandığı bizde çok kutsanan bir şey, çünkü vatandaş olarak tarif edilen insanların yönetime katılabildiği bir sistem kurulmuş değil. Tanıl Bora geçenlerde yazmıştı: Türk toplumunu bir arada tutan nedir sorusuna verilebilecek en güçlü yanıt seçimdir, diye. Bizim gibi ülkelerde seçimin kutsanması, önemsenmesinin nedeni şu bence: Halkın iradesinin olabileceğinin gösterildiği tek an seçim sandığına gidip oy verdiği andır. Sadece seçim sırasında kendisini yurttaş olarak algılıyor, onun dışında devletle ilişki kurabilen bir halktan bahsetmiyoruz. Devletin nezdinde seçim anı dışında yurttaş olarak tanınmayan ya da tarif

Bizim gibi ülkelerde seçimin kutsanması, önemsenmesinin nedeni şu bence: Halkın iradesinin olabileceğinin gösterildiği tek an seçim sandığına gidip oy verdiği andır. Sadece seçim sırasında kendisini yurttaş olarak algılıyor, onun dışında devletle ilişki kurabilen bir halktan bahsetmiyoruz.

edilmeyen bir toplum bu. Son 10 yılın tarihinden bahsetmiyorum başından beri böyle tarif edilmiş bir ilişki bu. Halkın iradesini gösterebildiği yegane an olarak seçimi gösterdiğinizde, insanların seçimi kutsaması ve önüne konan iki ya da üç şıktan birini seçmek zorunda bırakıldığını anlaması zorlaşıyor. Toplumsal iradenin tecelli etmesi olarak görülüyor.

Aklıma hemen 1950 seçimleri geliyor. Acaba seçimin bir kavram olarak bu kadar önemsenmesi 1950 seçimlerinde yaşananlar olabilir mi? Halk bir oy sandığına gitti ve ertesi gün Türkiye'nin kurucu partisini iktidardan uzaklaştırdı. Oy verdim ve değiştirdim hissinden bahsediyorum. Bu işlem olabilir mi Türkiye'nin siyasi hayatına?

N.T.: Öyle sosyal antropolojik çalışmam yok, böyle bir şey okumadım da. Ama sorunuz doğru, güzel de bir soru. Bunu düşünmek, bu konuyu çalışan arkadaşlara danışmak lazım. Ama 1950 önemli bir dönemeç. Sizin sorunuz üzerinden sesli düşünüyorum. İstanbul belediye başkanlığı seçimlerinde benzer bir reaksiyonu gördük. Seçim tuhaf biçimde hem kurucu, belirleyici bir eylem, hem de belli tarihsel anlarda politik eylemin esası olan değiştirebilirlik inancını da hayata geçirdiği bir an Türkiye halkı

Evet, seçim önünüze konulanlar arasından tercih yapmaktır ama öyle tarihsel anlar vardır ki siyasal eylemin kendisi anlamına gelebilir. İstanbul belediye başkanı seçimlerinde olduğu gibi ve muhtemelen önümüzdeki 2023 seçimlerinde olacağı gibi...

için. Tekrar edilen İstanbul belediye başkanlığı seçimlerinde bu daha yüksek bir şekilde ifade edildi; ama diğer büyükşehir belediyelerini de AKP'den alarak da gösterdi. Topluma oy verme faaliyeti aracılığıyla değiştirebilir olduğu inancı güçlendi. Bir de üstelik trnak içinde söyleyelim "değiştirdi". Böyle bakıldığında 1950 seçimlerine referans vermeniz doğru görünüyor. Tek parti döneminden çıkıp siyasi temsil sitem değiştirebildi. İstanbul belediye başkanı seçimlerinde ilk seçimin iptal edilmesi, seçimin yenilenmesi müdahalesine karşı oy kullanmak güçlü bir siyasi eylem haline gelebiliyor. O halde şöyle ilerletelim tanımı: Evet, seçim önünüze konulanlar arasından tercih yapmaktır ama öyle tarihsel anlar vardır ki siyasal eylemin kendisi anlamına gelebilir. İstanbul belediye başkanı seçimlerinde olduğu gibi ve muhtemelen önümüzdeki 2023 seçimlerinde olacağı gibi...

Bu noktada seçim etrafında bir yapı daha oluştu. Onu nasıl değerlendireceğinizi merak ediyorum. "Sandığa sahip çıkmak, oyu korumak, sandık etrafında örgütlenmek". Mesela hemen aklıma Oy ve Ötesi geliyor, bir sivil toplum örgütlenmesi olarak. Bana bu tavrı da "sandıkla biz değiştirebiliriz" iradesiymiş gibi geliyor. Ne dersiniz?

N.T.: İradesine el konulmasına karşı çıkmak, kendi iradesi dışında bir belirleme alanına izin vermemek. Baştan beri seçim anına halkın belirleyici gücünü açığa vurduğu an diyoruz. Şimdi kendi oylarınıza rağmen başka belirleyici güce izin vermemeniz gerekir. O yüzden sandığa sahip çıkmanız gerek. Belirleme gücünüzü elinizde tutmanız içindir bu. Ben halkın belirleme gücünü devretmediği sürece Türkiye'de faşizmin tecessüm edeceğini düşünmüyorum. Yani pro-faşist bir yönetim altında olduğumuz doğru. Ama "pro" olmaktan çıkmasını sağlayacak şeyin de bu belirleme gücünü tümüyle devretmek istememekle alakalı olduğunu düşünüyorum. Dediğiniz çok doğru, "sandığa sahip çıkmak" sadece popülist bir propaganda filan değil, belirleme gücünü kendisi dışında bir yere bırakmama eylemi olarak tarif edilmeli ki siyasal bir anlamı var. Bir yurttaş hareketi olarak görmek gerekiyor tarif ettiğiniz sivil örgütlenmeyi. Nietzscheci filan değilim ama Nietzscheci anlamda söyleyelim; irade dediğiniz şey o belirleme gücünün elinizde olmasıyla alakalıdır.

İktidarı belirlemek düzeyinden bir adım aşağıya inelim, sahip çıkma eylemi yakın geçmişimizde bir de Gezi Direnişinde oldu. Bir imar değişikliği var, parktaki ağaçlar kesilecek, temelde yaşam alanına sahip çıkmak isteyen bir platform vardı. Polis saldırısı filan derken eylem büyüdü. Burada da bir katılım meselesi var sanki. N.T.: Gezi bir katılım eylemi evet. Bir belirleme etkinliği olarak halkın karar verici mekanizmaları belirleme gücünü elinde tutması demokrasinin esasıdır.

Belirleme gücüne sahip olan yurttaş yani. Gezi'de verdiğimiz örnek başka bir şey. Kendi yaşam alanlarımızın nasıl kurulacağına dair karar verme süreçlerine katılma hakkı talep eden bir eylemdi. Demokratik bir yapı talebidir.

Katılım dediğimiz şey nedir? Oradan başlayalım. Ortak yaşam dünyasına dair olan her şeyin nasıl olacağını belirlemek için oluşturulmuş karar mekanizmalarında olmak ve karar alma

süreçlerine dahil olmak demek. Bu bir ortak yaşam dünyasında olan herkesin o ortak yaşam alanının nasıl olacağına dair kendi kanaatini diğerleriyle müzakere edebileceği bir ortam içerisinde olma hakkını savunmak demektir. Katılım böyle bir şey. Yani sadece kendi kanaatinin belirleyiciliğinden bahsetmiyoruz. Kanaatlar arası bir müzakere ortamının üyesi olma talebi. Aslında bir katılımdan bahsettiğimiz her durumda, bir müzakere ortamından bahsediyor olmamız lazım.

Yani karar verme süreçleri dediğimizde bir dolayım hattından, bir müzakere sürecinden bahsediyor olmamız gerekiyor. Böyle bir ortam olmadığında katılım da yoktur. Müzakere edilen konuyla ilgili herkesin, bakın herkesin altını çizerek söylüyorum, o konuya dair kendi kanaatini diğerleriyle tartışabileceği bir ortamın olması lazım. İşte buna büyük harflerle kamusal alan diyoruz. Demokratik bir katılım için ortak yaşamı düzenleyici her türlü kararın ortaklık

içerisinde alınması dediğimiz fiile katılım diyoruz. Katılım farklılıkların karşılaşmasını da içeren bir şeydir. Kararın bu karşılaşmadan, bu müzakereden çıkıyor olması lazım ki katılım gerçekleşsin.

Gelelim verdiğimiz Gezi örneğine. Gezi'yi haysiyet isyanı olarak tarif ettik. Bu şu demektir zaten: Yurttaş olma haysiyetinin açığa vurulduğu bir andı Gezi. Yani beni ilgilendiren bir kararı bana sormadan alamazsın isyanıydı o. Bir katılım talebinin

Katılım dediğimiz şey nedir? Oradan başlayalım. Ortak yaşam dünyasına dair olan her şeyin nasıl olacağını belirlemek için oluşturulmuş karar mekanizmalarında olmak ve karar alma süreçlerine dahil olmak demek. Bu bir ortak yaşam dünyasında olan herkesin o ortak yaşam alanının nasıl olacağına dair kendi kanaatini diğerleriyle müzakere edebileceği bir ortam içerisinde olma hakkını savunmak demektir.

bir isyana dönüşmesiydi. Bu nedenle de tümüyle bir demokrasi talebiydi. Katılım mücadelesi olmasını Gezi'de birçok şekilde okuduk. Her türlü farklılığa açık bir hareketti, belli bir grubun, siyasetin değildi. Demokratik kamusal bir alanın içermesi gereken özellikleri de gösteriyordu. Gezi'nin hem bir isyan olarak hem de ortaya koyduğu müzakere alanı olarak, tırnak içinde söylüyorum bunu, bir demokratik katılım örneği olarak Türkiye tarihine yerleştiği kanatındeyim. Katılım talebiyle başlayan ama aynı zamanda katılımın ne olduğunu pratiğe döken önemli bir tarihsel olay haline geldi. Bu anlamıyla Gezi, Türkiye'nin en parlak demokratik deneyimlerinden biri bence.

Yurttaşın bir kanaati olduğu ve o kanaati belirtmek istediğini söylüyoruz ve bu kanaatlerin birbiriyle karşılaşabileceği demokratik kamusal alan talep ediyoruz. Buradan fikir özgürlüğüne geçip ve sizin Barış Akademisyeni olarak deneyiminizi sormak istiyoruz?

N.T.: İmzaya hızlı geçtik. Burada bir soluklanalım. Bir şeyi netleştirelim. Katılım kavramının arkasındaki şey nedir diye bir düşünelim. Karar verme süreçlerine katılma hakkına sahip olmanız lazım. Demokratik katılım dediğimizde de bu hakta o karardan etkilenecek herkesin eşit biçimde sahip olması lazım. O halde katılım ve eşitlik arasında çok büyük bir bağlantı var. Bu bir. İlerleyelim, ikincisi katılmak demek temsile indirgenmeyecek bir eylem. Katılım herkesin kanaatini özgürce dile getirebileceği bir muhataplık alanı talep

her seye rağmen
Yeryüzünde
Şarkılar söyledik...

**NUKLEER DEĞİL
YAŞAM**

Karadeniz İsyandır Platformu

ZUMBARA

Şifanız mı insanın aradığı şeydir? Yaşamın
her anında kendinizi "her şeyden önce"
DEĞİŞTİRİLMİŞ DİĞERİNE DAHA ZEVKLE
ÇİFTLİK, İNŞAATÇI
İnsanlar arasında...
Değer kavramı...
değerli...
Çocuklar...
ZUMBARA...
ANİ...
...

eder. Bunun için bir kanaatlerini özgürce ifade etme hakkına sahip olmanız lazım. Ki bu da kanaatler arasında dolayımı gerçekleştirecek kamusal alanı talep eder. Bunu Antik Yunan'dan beri biliyoruz. O halde iki tane temel kavram var demokrasinin altında: Eşitlik ile özgürlük. Bu ikisi yoksa demokrasi de yok. Eşit yurttaşlık derken herkesin kamusal alana girme bakımından eşit güce sahip olmasına bakıyoruz. Eşit ilan edilmesinden bahsetmiyorum. Eşit güce sahip olmasıdır esas olan. Kanaatini beyan edebilmesi, propagandasını yapabilmesi, yayabilmesi için iletişim araçlarına sahip olması, diğerlerinin kanaatleriyle karşılaştırabilmesi gibi... Zaten siyasal faaliyet de budur. O halde yurttaş olmanın otonomisini nerede tarif ederiz? Önündeki olayları değerlendirirken o konuda otonom bir yargıya sahip olmasıdır yurttaş otonomisinin ifadesi. O halde bu yargı, neyle açığa vurulur? Kanaatle açığa vurulur. Dolayısıyla kanaat dediğimiz şey, yurttaş otonomisinin doğrudan ifadesi olan bir şey. Yalnız burada hemen açıklayayım; sarı güzeldir gibi şeye kanaat demiyorum. O beğeni. Veya ben Galatasaray'ı tutuyorum, bu bir beğeni. Kanaat dediğimiz, ortak meseleler konusunda tüm diğerlerine aktarılabilir ve tartışılabilir bir fikirdir, bir yargıdır, bir değerlendirmedir. Adalet kavramının ne olması gerektiği, vergi oranının ne kadar olması gerektiği, diğerlerini ilgilendiren bir şeydir. Herkesin otonomiye sahip olması gerekir ve yurttaş haysiyeti de budur. Ben bağımsız yargıya sahibim, bağımsız bir değerlendirme yapabilirim, bunları benim adıma kimse belirleyemez ve ben bu değerlendirmemi açığa vurma gücüne sahibim. Ve bunlara sahipsem yurttaşım.

Şimdi sorduğunuz soruya yani imza meselesine geleyim. Her itirazda olduğu gibi bu itirazda da ben olan biten konusunda bir değerlendirmeye sahibim, bu yargımı genişleten, değerlendirmemi dayanak olacak bir takım akademik, entelektüel ek verilere de sahibim diyen bir grup akademisyen, yurttaş olmasından kaynaklı hakkını kullanarak kanaatini beyan etmiştir. Olayın özeti bu. Barış için Akademisyenler olan bitene dair bir yurttaşlık fiili göstermiştir. Tam da olan bitenin kamusal bir mesele olduğunu, herkesi ilgilendirdiğini düşünüyorum ve bu nedenle ben de kendi yargımı açığa vuruyorum. Demokrasilerde olması gereken, benim kanaatimin diğer

Yurttaşlık tek başına sahip olduğunuz bir şey değildir; bir bağıntı kategorisidir, bir ortaklık alanı içinde olmak demektir. O nedenle her yurttaş konuşması ortaklık alanına seslenmektir ve ortaklığa dairdir. Dolayısıyla yapısal olarak sorumluluk içerir. Bu hem ortaklarınıza, ortak alana karşı sorumluluktur, hem de ortaklık ilkelerine bağlılıktır.

kanaatlerle karşılaşması ve müzakere ortamının oluşmasıdır. Benim yargımın, yargı olarak değil de suç olarak ilan edilmesi, sen bağımsız yargı kapasitesine sahip değilsin demektir. Bütün ifade özgürlüğü engellemelerinde bu vardır. Şunu da eklemek gerek; eğer yurttaş olmak bağımsız yargıya sahip olma gücüne işaret ediyorsa, bu güç aynı zamanda sizi diğerlerine karşı sorumlu kılar. Çünkü değerlendirme kapasitesine sahip olanların ancak bu kapasiteyi açığa vurduklarında ve diğerleriyle birlikte değerlendirdiklerinde yurttaşlık mümkün bir şeydir. Yurttaşlık tek başına sahip olduğunuz bir şey değildir; bir bağıntı kategorisidir, bir ortaklık alanı içinde olmak demektir. O nedenle her yurttaş konuşması ortaklık alanına seslenmektir ve ortaklığa dairdir. Dolayısıyla yapısal olarak sorumluluk içerir. Bu hem ortaklarınıza, ortak alana karşı sorumluluktur, hem de ortaklık ilkelerine bağlılıktır. Gezi'de ya da Barış Akademisyenleri'nde ortaya konulan keyfi eylemler değil. Tam tersine ortak yaşam ilkelerine ortak yaşamın üyelerince sahip çıkıldığı anlamına gelir.

Geldiğimiz noktada aklıma "makbul vatandaş" kavramsallaştırması geldi.

N.T.: Evet, Füsün Üstel'in.

Mesela şu andaki iktidar için bazı yurttaşların kanaatleri kabul edilebilir ya da değerli, bazılarınınki makbul değil ve hatta bazılarınınki doğrudan suç ilan ediliyor.

N.T.: Öyle bir hiyerarşi sorun oluşturur. Ama ısrarla söylüyorum beğenilerle kanaatleri ayırmak gerekiyor. Bireysel ya da gruplara ait tercihlerle de farklıdır kanaat. Kendi bulunduğunuz pozisyondan geliştirdiğiniz şey bir kanaat değil

Eskiden bazı yurttaşlar makbul değildi. Şu an yaşananın yurttaşlık kavramının toptan ilgası olduğunu düşünüyorum. Yani artık yurttaş yok.

beğenidir. Kanaat geliştirmek, kendi bireysel, öznel pozisyonunuzdan çıkmak, genelleşebilir bir fikir savunmaktır. Genelleşebilirlik iddiası taşıması gerekir. Bu iddiayı taşımayanlara ideolojik tutum deriz, beğeni deriz falan. Kimi ideolojik tutum ya da öznel beğeni ve değerlerin diğerleriyle hiyerarşik bir yapıda olduğu yeni rejimler dünyasındayız. Türkiye'de çok daha fazla böyle. Bu aslında doğrudan eşitlik ilkesinin inkârı demek. Toplumun tüm üyelerinin, yani yurttaşlarının eşit görülmediği anlamına gelir. Ben bunun eskide kaldığını düşünüyorum. Eskiden bazı yurttaşlar makbul değildi. Şu an yaşananın yurttaşlık kavramının toptan ilgası olduğunu düşünüyorum. Yani artık yurttaş yok. Eskiden kimin yurttaşlık alanına girip girmediği bizim mücadele alanımızdı. Eşitliği oradan arıyorduk, talep ediyorduk. Baştan beri anlatmaya çalıştığım şu: Yurttaş dediğimiz kimdir? Bağımsız yargı kapasitesine sahip olan ve dokunulamaz, sınırlandırılmaz haklarla donatılmış kişi. Bu kişi ortaklık alanında, ortaklığın üyesi olan ve ortaklığın taşıyıcısı olan kişi. Yurttaşlığın mümkün olabilmesi için ortaklık lazım, yani ortak ilkeler, ortak değerler lazım. Toplumun bir ortak bağıntı içinde olduğuna dair bir tasavvur lazım. Ben yeni rejimin ortaklık bağıntısını ilga eden bir yönetme tarzı olduğunu iddia ediyorum. Tam tersine bu bağıntıyı bozarak yönetme kudretini arttırdığını düşünüyorum. O yüzden de yeni rejimin esas ortadan kaldırdığı şeyin eşitlik ve ortaklık olduğunu ve bu nedenle ortaklığa girenler ve giremeyenler tartışmasının geride kaldığını düşünüyorum. Daha önce başka vesile ile söylemiştim, burada tekrar edeyim: Eskiden kim yurttaş diye tartışıyorduk şimdi çok şükür hiçbirimiz yurttaş değiliz. O yüzden meselenin yurttaşlık onuruna, haysiyetine yeniden sahip olmak olduğunu düşünüyorum. Önümüzdeki siyasal mesele, farklılıkların eşitliği ilkesine dayalı bir ortak bağıntı tesis edecek demokrasiyi nasıl inşa ederiz sorusudur. Bütün katılım meselelerinin çözüleceği yerin orası olduğunu düşünüyorum. ☺

“Türkiye’de seçimler simgesel bir iç savaş havasında gerçekleşiyor”

Türkiye’de seçimlere katılım oranı istikrarlı biçimde yüksek seyrediyor. Bu dinamiği nasıl yorumlamalı? Bu soruya yanıt aramak için Ahmet Insel’le Türkiye’deki siyasal rejimin genel karakteristikleri ve hakim siyasal kültürel kalıplar üzerine, dünya örneklerine de değindiğimiz, bir ufuk turuna çıktık.

Türkiye 2023 seçimlerine hazırlanıyor. Son yıllarda sandığa katılım gittikçe artıyor. Bunun nedeni nedir?

Ahmet Insel: Katılım oranı, seçmenlerin seçimle iktidarın belirlenmesine verdiği önemi gösterir. Bazı ülkelerde olduğu gibi seçime katılım oranı yüzde 30'lara, 20'lere düştüğü zaman iktidarın seçimle belirlenmesi konusu seçmen topluluğu gözünde anlamını yitirmiş demektir. Seçim anlamını yitirdiği için veya iktidar değişiminin mümkün olmadığına inandığı için seçmenlerin sandığa gitmediğini söyleyebiliriz. Katılım oranı seçmenlerin siyasete ve demokrasiye bakışına dair bir göstergedir. En önemli gösterge değildir, ama anlamlı bir göstergedir. Örneğin liberal demokrasinin beşiklerinden biri olarak tanımlanan ABD’de, başkanlık

seçimlerinde katılım oranı yüzde 50-55 civarında kalıyor. Dolayısıyla başkan seçildiğinde, toplumun yaklaşık yüzde 25’inin onayını almış oluyor. Ayrıca bir dizi zorluk çıkartılarak seçmen yaşında olan ABD vatandaşlarından bazılarının seçmen kütüğüne yazılması engelleniyor; özellikle Afro-Amerikalılara ve yeni vatandaşlık almış Latin Amerika kökenlilere çeşitli zorluklar çıkarılıyor. Dolayısıyla aslında seçmen yaşında olan yerleşik nüfusla karşılaştırıldığında katılım oranı daha da düşüyor. ABD’de devlet başkanı, seçmen yaşındaki yurttaş topluluğunun yüzde 25’inin de altında oyla seçilmiş oluyor.

Türkiye’de seçime katılım oranlarına bakarken dikkat etmemiz gereken iki şey var. Birincisi 1950’lerde katılım

oranı yüksek, örneğin 1950'de yüzde 89, 1954'de yüzde 88. 1957'de hissedilir biçimde düşüyor: yüzde 76. Ama seçmen yaşına gelmiş herkesin seçim kütüğüne yazıldığı bir sistem yok. Seçim kütüğüne yazılması gerekip yazılmayanlar yüzde 10, belki yüzde 15'i buluyor. Ayrıca seçmen yaşı da önemli. Türkiye'de 1934'den 1961'e kadar seçmen yaşı 22 idi. 1961'den 1995'e kadar 21'di. 1995'den beri 18. Bu da katılım oranlarını karşılaştırırken dikkat edilmesi gereken bir fark. Ayrıca 1960'ların başından itibaren, yurtdışına giden ama seçim kütüğünden düşülmemeyen, o dönemlerde yurtdışında oy kullanma olanağı olmadığı için oy kullanamayan bir kesim de var. Bu da katılım oranını 1960'larda doğal olarak biraz daha düşürüyor.

Almanya'ya işçi olarak gidenleri mi kastediyorsunuz?

A.İ.: Evet, 1960'lar için söylüyorum. O dönemde yurtdışında oy verme hakkı olmadığı için çok istisnai biçimde seçim tarihinde Türkiye'ye gelmişlerse oy kullanabiliyorlardı. Ama çoğu seçmen olarak görünüyordu. Bu da seçime katılım oranını düşüren bir faktördü. Diğer taraftan, 1961'de katılım oranı yüzde 81,

görel olarak yüksek. Ama sonra bu oran 1977 seçimlerine kadar düşüyor. 1969'da yüzde 64. Bu 1950'den günümüze kadar milletvekili genel seçimlerindeki en düşük katılım oranı. 1980'den sonra Türkiye'de seçime katılım zorunluluğu getirildi ama bunun yaptırımını uygulanmadı.

Para cezası vardı sanıyorum.

A.İ.: Para cezası vardı. 1983 seçimlerinden beri seçime katılmayanlara birçok seçimde ceza verildi ama bu idari para cezaları hiçbir zaman tahsil edilmedi. Daha sonra bu borçlar silindi. Bu ceza bugün de yürürlükte. Son olarak Yüksek Seçim Kurulu bu idari para cezasını 22 TL olarak belirlemişti. Kağıt üzerinde kalan, herhangi bir etkisi olmayan bir uygulama bu. Dolayısıyla katılım oranının yüksek olmasının nedeni bu sanal idari para cezası değil. Bu idari para cezası belki 1983 seçimlerinde katılım oranında bir parça etkili olmuştur.

1983 ve 1987'de katılım yüzde 90'nın üstünde. 1991 seçiminden beri katılım oranı, 2002 yılı dışında, hep yüzde 80'nin üstünde gerçekleşti. 2002'de yüzde 79 oldu. Genel eğilime göre çok düşmedi. Haziran 2015'de katılım yüzde 83, Kasım

İktidarı destekleyenler ya da muhalif olanlar seçimleri bir hayat memet meselesi olarak görüyor. Keza iktidar da muhalefet de seçimleri bir hayat memet meselesine dönüştürüyor. Türkiye toplumunda bazı konularda kutuplaşmanın çok güçlü ve sert oluşunun önde gelen tezahürlerinden biri bu yüksek katılım. Özellikle 2000'lerden itibaren seçimler giderek artan biçimde bir hegemonya mücadelesinin, çok boyutlu bir kültür savaşının yoğunlaşma anını oluşturuyor.

2015'de yüzde 85 oldu. 2018 seçimlerinde yurtiçi katılım oranı yüzde 88, toplam katılım oranı yüzde 86 idi. Yurtdışı katılım bile yüzde 50 ile başka ülkelerin yurtdışı katılım oranlarına göre yüksek katılım gurubunda yer alıyor. Anayasa değişikliği

Fotoğraf: Özcan Yaman

referandumları arasında katılımda daha büyük farklar var. 1987 ve 2017 referandumlarında katılım çok yüksek (yüzde 95 ve yüzde 85). Buna karşılık 2007 ve 2010 referandumlarında katılım daha düşük (yüzde 67 ve yüzde 73). Bu iki farklı katılım oranı grubu, seçmenlerin önerilen anayasa değişikliklerine verdikleri olumlu ve olumsuz anlam ve önemin derecesini gösteriyor.

Türkiye’de seçimlere katılım hem çok yüksek, hem de adrese dayalı nüfus kayıt sistemi üzerinden 18 yaşına girmiş seçmenlerin kendiliğinden, yani kişinin müracaatı olmadan 2005 yılından itibaren YSK tarafından otomatik olarak seçmen kütüğüne yazılmaya başlanmasından beri, kayıt dışı seçmen hemen hemen yok. Halbuki birçok ülkede seçmen kütüğüne gönüllü kaydolunur. Bu da yer yer potansiyel seçmen nüfusun anlamlı bir kısmının seçmen olarak gözükmemesine yol açar. Fransa’da seçmen kütüğüne yazılma oranı yüzde 90’a yakındır. ABD’de ise, 2012’de yüzde 70’i geçmiyordu!

Türkiye’de ise otomatik kayıt sistemiyle, seçmen yaşında olan ve ülkede ikamet eden yurttaşların yüzde 100’e yakını seçmen listelerinde yer alıyor. Dolayısıyla son seçimlerde yüzde 87-88’e ulaşan seçime katılım oranı dünya sıralamasında en ön sıralarda yer alıyor. Bu başka bir

açıdan da anlamlı. Yurtdışı seçmenlere bir hafta on güne yayılan bir zaman diliminde oy verme imkanı tanınırken, ülke içi yerleşik seçmenin oy vermek için tek bir seçeneği var: Pazar günü, saat 8-17 arası gidip şahsen oy kullanmak.

Nasıl bir anlamı var?

A.İ.: Esas olarak seçmenlerin seçmenler tarafından bir hayat memet meselesi olarak tanımlanmasından kaynaklı bu. İktidarı destekleyenler ya da muhalif olanlar seçimleri bir hayat memet meselesi olarak görüyor. Keza iktidar da muhalefet de seçimleri bir hayat memet meselesine dönüştürüyor. Türkiye toplumunda bazı konularda kutuplaşmanın çok güçlü ve sert oluşunun önde gelen tezahürlerinden biri bu yüksek katılım. Özellikle 2000’lerden itibaren seçimler giderek artan biçimde bir hegemonya mücadelesinin, çok boyutlu bir kültür savaşının yoğunlaşma anını oluşturuyor. İktisat politikası alternatiflerinin esas olarak tartışıldığı, düzenin büyük ölçüde değişmeden devam edeceğine inanılan, yöneticilerin biraz daha sosyal harcama ağırlıklı ya da biraz daha piyasa ekonomisi ağırlıklı tercihlerde buldukları, düzen içi alternatifler olarak görülen programlar, öneriler arasında yapılan bir seçim değil, biraz abartarak ama biraz da gerçekten simgesel bir iç savaş havasında gerçekleşiyor seçimler. Kültür savaşını bunun ifadesi.

Kültür savaşından kastınız yaşam biçimi çatışması mı?

A.İ.: Yaşam biçimi mücadelesine dönüşmesinin getirdiği bir hayat memet meselesi. Her iki taraf için de hayat memet meselesi. Çok abartarak, karikatürleştirerek söylersem, AKP’ye karşı olan kesimde, kendi hayat tarzına müdahaleye ve bu müdahalenin giderek artmasına karşı çok ciddi bir direnç ve tepki var. AKP’ye karşı olan kesimin içinde HDP’nin temsil ettiği Kürtlerin çoğunluğunu ayırmak gerek. Onların nedenleri elbette epey farklı. Esas olarak Kürt kimliğinin eşit yurttaşlık düzeyinde tanınması talepleri önde geliyor. Buna elbette kadın hakları, emekçi hakları, çevre sorununa hassasiyet, sorunların barış içinde çözümü, temel hak ve özgürlüklerin gerçekten korunması gibi temalar ilave oluyor. AKP’yi destekleyenlerin büyük çoğunluğu, AKP sayesinde elde ettiklerini ya da kazandığını varsaydıklarını iktidar değiştiğinde kaybedecekleri endişesiyle mobilize oluyorlar. Bu siyasal seçimleri olağan hükümet alternatifleri arasında seçim yapmaktan çıkarıp, bir simgesel iç savaşa, bir kültür savaşına, medeniyet çatışmasının yoğunlaşma anına dönüştürüyor. Kültür derken, bunu çok boyutlu ele almak lazım. Otoriter bir kültürle görelî demokratik bir kültürün, din merkezli bir toplum anlayışıyla seküler

bir toplum anlayışının, patriarkal-erkek egemen geleneklerle cinsiyet eşitliğini öne çıkaran yaklaşımların, vs. çatıştığı bu zeminde seçimler, son yirmi- yirmi beş yıldan beri, son derece önemli eşikler olarak yaşanıyor. Bugün AKP-MHP destekçileri ve AKP-MHP karşıtları olarak kabaca ikiye bölünmüş gibi gözükse de çatışma alanında aslında iki bloğun da içinde önemli çatışmalar, mücadeleler var. Kabaca AKP/ Tayyip Erdoğan destekçileri ve bunun karşıtları hemen hemen aynı sayısal güçte oldukları için, AKP/Tayyip Erdoğan çok büyük farkla, ezici üstünlükle iktidarını pekiştirmiş durumda değil. AKP'nin en yüksek oy oranı 12 Haziran 2011 seçimlerinde aldığı yüzde 49,8. Açık diktatörlük rejimlerinin düzenlediği göstermelik seçimlerdeki yüzde 90'lık oy oranlarının epey gerisinde kalıyor. Buna karşılık yirmi yıldır tek başına iktidarda olmanın getirdiği parti-devlet bütünleşmesinin, giderek dozu artan kuvvetlerin bir elde toplanmasının sağladığı çok büyük bir seçim yarışı eşitsizliği hâkim seçimlere. Buna son altı yılda giderek yaygınlaşan hapis cezaları, üst üste açılan ceza ve hukuk davalarıyla yürütülen bir baskı ve sindirme politikası ilave oldu.

Türkiye toplumunun bölünmüşlüğü, toplumsal çatışmanın boyutlarını somut olarak seçimlerde görüyoruz. İktidarı

AKP'yi destekleyenlerin büyük çoğunluğu, AKP sayesinde elde ettiklerini ya da kazandığını varsaydıklarını iktidar değiştiğinde kaybedecekleri endişesiyle mobilize oluyorlar. Bu siyasal seçimleri olağan hükümet alternatifleri arasında seçim yapmaktan çıkarıp, bir simgesel iç savaş, bir kültür savaşı, bir medeniyet çatışmasının yoğunlaşma anına dönüştürüyor.

destekleyen seçmenlerin büyük bölümü, uygulanan politikalardan hiç hoşnut olmasa da desteğini sürdürüyor. Birçok açıdan başarısız da olsa, iktidar çok az oy kaybediyor. Çünkü kendi seçmeni seçimi varlık yokluk savaşı olarak algıladığı için, iktidarın yanlış yaptığını görse de, günlük politikaları kendisine zarar verse de, ekonomik olarak zorlansa da –ki son yıllarda ciddi bir ekonomik krize neden olacak hatalı politikalar var– “bunlar giderse biz ne yaparız” düşüncesiyle iktidara can havliyle sarılıyor. Ve iktidar da, daha doğru bir ifadeyle Tayyip Erdoğan ve çevresi bunu tepe tepe kullanıyor. En son AKP'li

gençleri muhafazakâr devrimci olarak tanımlaması; kininizi, öfkenizi unutmayın; dindar kindar gençlik yetiştireceğiz demesi; sürekli CHP'nin 1930'lardaki pratiklerini hatırlatması; üniversitelere başörtülü kadınların alınmaması gibi hataları sürekli hatırlatmasını belirtmek yeterli. Liste çok daha uzatılabilir. CHP'nin ve genel olarak muhalefetin ekonomi politikası önerilerini pek hedef almıyor, sürekli hayat tarzı üzerinden kuruyor söylemini, kültür savaşlarının simgelerini hatırlatarak, canlı tutarak seçimleri varlık yokluk mücadelesine çeviriyor. Bu da iki taraf açısından katılımın yüksek olmasına, fakat bir seçimden diğerine bir blokta diğerine kaymaların marjinal kalmasına yol açıyor.

Katılımın yüksek olmasını, Avrupa'daki diğer ülkelerle karşılaştığımızda şu dikkatimi çekiyor: Birçok ülkede katılımı artırmak için çeşitli yöntemler geliştiriliyor. Bir seçmen başka seçmenin vekâletini alarak onun yerine oy kullanabiliyor. Mektupla ya da internet üzerinde oy vermek birçok ülkede var artık. Seçim sandığına fiziki olarak gitmeden oy verme imkânı tanınıyor. Bazı ülkelerde seçim sandığını iki üç güne yayıyorlar. Oy vermeyi teşvik edecek her türlü kolaylığı gösteriyorlar. Gene de zaman zaman katılım yüzde 60'ın altında oluyor.

Türkiye’de böyle değil. Bir pazar günü kuruluyor sandık; yaşlı, engelli, hasta fark etmiyor, herkesin sandığa gitmesi bekleniyor. Ve seçmen yaşındakilerin yüzde 88’i o gün sandığa gidip oy veriyor. Bu başka ülkelerde çok sık rastlanan bir durum değil. Beklenmedik tarihte yapılan erken seçimde, Kasım 2015 gibi, katılım çok yüksek olabiliyor. Seçmenler tatil programlarını değiştirmekten imtina etmiyorlar. Katılımın (eğer gerçek katılım ise) yüksek olmasının bir başka olumlu sonucu, seçim sırası ve sonrasında hile yapmayı zorlaştırmasıdır.

Şöyle bir yoruma ne dersiniz merak ediyorum: Türkiye aslında rejimini tam oturtmamış bir ülkedir. Bu nedenle bahsettiğiniz keskin karşıtlık ve karşıtların sandığa büyük bir istekle katılımı, rejimi kendi değer yargıları, dünya görüşleri doğrultusunda sabitlemeye çabalamalarından kaynaklı olabilir mi?

A.İ.: Rejim ve kültürel bölünmüşlük meseleleri elbette bunun merkezinde yer alıyor. Türkiye’de seçmenin oy verme hakkına büyük önem vermesi ve bunun bir yüzyıllık bir geleneğe dayanması da önemli, ama oy verme geleneği çok daha eskilere dayanan, çok daha köklü olan birçok ülkede bugün katılım Türkiye’dekinden çok daha düşük. Bence üzerinde daha fazla durmamız gereken başka bir neden var. Türkiye toplumunun üyeleri, birbirlerini aynı toplumun, kağıt üzerinde de olsa, eşit haklara sahip üyeleri olarak görmüyorlar. Yurttaşlığı evrensel biçimde tanımlamıyorlar. Dolayısıyla Türkiye toplumu aslında demografik anlamda, devletin egemenlik

Türkiye toplumunun üyeleri, birbirlerini aynı toplumun, kağıt üzerinde de olsa, eşit haklara sahip üyeleri olarak görmüyorlar. Yurttaşlığı evrensel biçimde tanımlamıyorlar. Dolayısıyla Türkiye toplumu aslında demografik anlamda, devletin egemenlik alanını belirleyen sınırlar içinde yer alan bir topluluk ama sosyolojik anlamda bir toplum olma niteliği epey zayıf.

alanını belirleyen sınırlar içinde yer alan bir topluluk ama sosyolojik anlamda bir toplum olma niteliği epey zayıf. Bunu hem coğrafi olarak çok rahat izleyebiliyoruz hem de kültürel olarak. Oy dağılımlarına harita üzerinde baktığımızda üç renge bölünmüş bir ülke görülüyor. Akdeniz ve Ege kıyıları ayrı bir renk; İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgesinin kuzeyi ayrı ve Güneydoğu Anadolu başka bir renk. Harita çok net. Ve bu bölgeler arasındaki oy farkları öyle birkaç puan değil, ezici farklar var; kutuplaşmış oy farklarından bahsedebiliriz. Hâl böyleyken mevcut iktidarın kullandığı üç çatışma ya da fay hattı var: Birincisi Alevi-Sünni çatışması. İktidar ihtiyacı olduğu anlarda kullanabiliyor bu çatışmayı. Sünniler çoğunlukta olduğu için onların liderliğini yapmak doğal olarak çoğunluk getiriyor iktidara. Bir mezhep çatışması var. Alevi nüfusunun oranını tam bilmiyoruz tabii ama yüzde 12-15 arası bir nüfusa sahipler. Bu nüfus kendisini haklı olarak tehdit altında hissediyor.

İkincisi etnik temelli bir çatışma var. Türk-Kürt ayrımı üzerinden olan çatışmada Kürtlerin eşitlik talepleri ve çok sınırlı olmakla beraber bir kısmının ayrılık talebi, bir kısmının özerklik talepleri ve özel olarak da hemen hemen hepsinin Kürt kimliğinin eşit yurttaş olarak tanınması talebi, Türklerin önemli bir kesiminde çok büyük bir tepki yaratıyor. Dolayısıyla Türkiye’de bir Kürt sorunu var ama asıl bir Türk sorunu var. Bu bölünme endişesi olarak ifade ediliyor ama esas kaynağı Türklerin, Türkleşmiş olanların kendilerini ayrıcalıklı üst kimliğin üyeleri olarak görmek saplantısında yatıyor. Türklerin başkalarının kimlikleriyle yan yana yaşayamama, başka kimlikleri kabullenememe gibi bir sorunları var, ki bu esas olarak Türk kimliğinin sorunudur. AKP Türklerin bu kimlik sorununu işine geldiği gibi kullanıyor. Kimi zaman açılım sürecinde olduğu gibi işine geldiği için çözmeye çalışıyor gibi yapıyor, bakıyor ki 7 Haziran 2015 seçimleri arifesinde olduğu gibi oy kaybediyor, dönüveriyor ve Türk/Sünni/muhafazakâr kimliğin yılmaz savunucusu konumunu hemen sahipleniyor. Bu konumu üzerinden karşı tarafa saldırmaya başlıyor. Doğrusu, 2015 Haziran seçimi öncesinde Tayyip Erdoğan’ın bu gidişati görüp aniden frene bastığını söyleyebiliriz. Nitekim 7 Haziran 2015’de MHP’nin oyların yüzde 16’sını, HDP’nin yüzde 13’ünü alması, bir bakıma “çözüm süreci”nin yarattığı cazibe

ve tepkinin sonucu oldu ve AKP iki yönde oy kaybetmişti. Sonra bunu kan, şiddet ve kin politikasıyla altı ay sonra nasıl toparladığını biliyoruz.

Üçüncü fay hattı ise yaşam tarzı çatışması. Bir laik/modernist ve muhafazakâr/dinci ayrımı var. Bu çatışma birinin diğerinin üzerinde yaşam tarzı tahakkümü kurmasına yol açıyor. İki taraf da geçmişte ve yakın geçmişte bu baskıyı yaşamış. Dolayısıyla iki taraf da diğerini yakın ve açık bir tehlike olarak görüyor.

Bu üç çatışma alanına kapitalizmin doğurduğu çatışma hattını da katabiliriz. Emekçilerle sermayedarlar arasındaki de asli bir çatışmadır. Ama saydığım üç etnik, mezhepsel ve kültürel çatışma bu asli çatışmayı bastırıyor.

Sonuçta AKP ve Tayyip Erdoğan kendini, çoğunluk olan Sünnilerin, çoğunluk olan muhafazakârların, çoğunluk olan Türklerin doğal temsilcisi olarak konumlandırmaya çalışıyor. Milli kimliğin, yani Türk-Sünni-erkek egemen kimliğinin temsilci olma iddiası 2016’dan sonra daha da güçlendi. Tayyip Erdoğan, Sünni ve muhafazakârlara dayalı stratejisinin iktidarda kalmasına yetmeyeceğini kavradığı anda radikal milliyetçi söylemlere sarıldı. 20 yıllık yıpranmayı telafi etmesi başka türlü mümkün olmadığı için kendi tabanının çözümlenmesini şimdilik böyle engelleyebiliyor; hâlâ yüzde 30 ile 40 arasında salınan oy oranına sahip olabiliyor. Ama karşısında AKP ve Erdoğan’la hiçbir biçimde işbirliği yapmak istemeyen, onu alt etmeyi amaç edinmiş ve kendisini kuşatma ve tehdit altında gören büyük bir kitlenin gittikçe daha da kemikleşmesine neden oluyor. Simgesel iş savaşı diyorum ya; bu tarif, Türkiye’de es kaza seçimler olmasa nereye gideceğimiz konusunda bize biraz fikir veriyor.

Sandık o zaman bir supap görevi mi yapıyor?

A.İ.: Demokrasinin en önemli niteliklerinden biri, toplum içi çatışmaları şiddete yönelmeden çözme kapasitesidir. Türkiye’de iktidarın şiddete yönelmeden meseleleri çözme kapasitesi kalmadı, çünkü demokrasiyi lağvetti. Ama sandık hâlâ Türkiye’de yurttaşların çok önemli bir kesimi için anlam ve önemini koruyor. Seçimle oluşmuş meşruiyete önem vermeye devam ediyor çoğunluk. Bunu bir zaaf olarak söylemiyorum. Zaten o yüzden Erdoğan, “Biz demokratız”

Fotoğraf: Aysun Ataç

Türkiye’de iktidarın şiddete yönelmeden meseleleri çözme kapasitesi kalmadı, çünkü demokrasiyi lağvetti. Ama sandık hâlâ Türkiye’de yurttaşların çok önemli bir kesimi için anlam ve önemini koruyor. Seçimle oluşmuş meşruiyete önem vermeye devam ediyor çoğunluk.

dediğinde verebildiği yegâne örnek “sandık meşruiyetini kabul ediyoruz” demek oluyor. Bu çatışmaların topyekûn iç çatışmaya dönüşmemesini sağlayan son derece önemli bir olgu seçimlere verilen önem. Diktatörlükten, otokrasiden barış içinde çıkma, asgari demokratik bir rejimi tesis etmenin yegâne değil ama birincil şartı da bu. Bu imkânın geçerli olmaya devam etmesi için iktidarın seçimleri temiz, doğru, adaletili yapmasını sağlaması gerekiyor. Yoksa sandığa olan inanç yıkılır ve biraz önce bahsettiğim o supap işlevini yitirir. Bambaşka bir sürece savruluruz.

Katılımın sandıkla sınırlı görülmesi gibi bir sorun yok mu Türkiye’de? Yani sendikalaşma oranının düşüklüğü, sivil toplum örgütlerinin güçlenememesi, yerel yönetimlere katılımın az olması gibi bir sorun var. Sandığa yoğun katılım var ama siyasetin diğer alanlarında örgütsüzlüğü nasıl okuruz?

A.İ.: Genel ve yerel seçimlerin siyasal katılım anlamından öte bir anlamı olduğunun işareti bu. Türkiye toplumu katılımcı bir toplumdur diyemeyiz. Sendika, odalar ya da derneklerdeki seçimlere katılım, üniversitede yapılan seçimlere katılım çok düşük. Ayşe Buğra, Fikret Adaman ve ben, 2000’lerin ortasında bir sendikal örgütlenme alan araştırması yapmıştık. Araştırmada şunu gördük: Sadece örgüt lafı yüzünden bazı insanlar sendikaya üye olmuyor, evinde, kahvede örgüt sözünü etmiyordu. 1980 Askeri Darbesi sonrası Türkiye toplumuna zerk edilen “örgüt” tabiri tedhişi nedeniyle insanların aklına hemen terör ve ceza kanununun ilgili maddeleri geliyor, ki hâlâ böyledir. Örgüt tabirinin yarattığı toplumsal dehşet tabii etkenlerden sadece biri. Sağcı, muhafazakâr sendikalar, partiler bu nedenle örgüt ve örgütlenme yerine

teşkilat, teşkilatlanma kelimelerini kullanırlar.

Diğer taraftan Türkiye toplumu siyasal ve sosyal konularda dayanışma içinde davranma geleneğinin az olduğu bir toplum. Buna şöyle bir örnek vereceğim: Bizim sol hareket içinde dikkatimi çeken bir şeydir ve bunu 1999 senesinde İzmit depremi sonrasında dile getirmiştım. Türkiye’deki sol örgütlerin Avrupa’daki sol örgütlerde olduğu gibi, genel topluma yönelik dayanışma örgütleri, vakıfları yok. Deprem sonrası bu çok açık bir biçimde ihtiyaç olarak ortaya çıktığı için, Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) bünyesinde Dayanışma Gönüllüleri diye bir oluşum ortaya çıkmıştı ama devam edemedi. Birkaç yıl sonra sönümlendi. 2020’de İzmir Dayanışma Gönüllüleri kuruldu. Bu yerel bir örgüt, belki başka yörelere iham verir. Halbuki Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkelerde sol örgütlerin ve partilerin dernek ya da vakıf biçiminde, sadece kendi üyelerine yönelik değil, toplumun ihtiyaç sahibi tüm kesimlerine yönelik dayanışma örgütleri vardır. Bunlar siyasal dayanışma örgütleri değildir, sosyal dayanışma örgütleridir. Kızılhaç’ın, devletin ya da muhafazakâr

kilise örgütlerinin yaptığının aynısını ama laik, ilerici ve eşitlikçi yaklaşımla ve bunu toplumda var olmak için yaparlar. Türkiye’de sol kesimde çok kısıtlı örnekleri var. Mesela aklıma Diyarbakır’da Sarmaşık Derneği geliyor. Devlet hemen onu terör örgütüyle iltisaklı olduğu iddiasıyla kapattı. Bu eksiklikte Türkiye’de devletin kendisine muhalif olan örgütlenmeleri şüpheyle karşıladığını da unutmamak lazım. Muhafazakâr, dinci vakıflar, yardım derneklerini destekliyor AKP devleti. Onlar da bu yüzden devlet güdümlü dayanışmanın bir dişlisi olmaktan öteye gidemiyorlar. AKP döneminde Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’ne yönelik nefretin boyutunu düşünün. Sonuçta sendikasılaşma, derneksizleşme yaşıyoruz Türkiye’de. Ve bu örgütlenme biçimlerinin gücünün her geçen gün azaldığı bir ortamda sandığa katılımın bu denli yüksek olmasının başka bir anlamı olmalı.

İktidar rıza üretmektir denir. Acaba Osmanlı’da kul olan, tebaa sayılan ve Cumhuriyet’in kuruluşuyla Türkiye halkı haline gelen bu insanların toplumsal genlerinde tebaa olma vasfı mı taşındı? Yani “sandıkta rızamızı verelim, gerisine karışmayalım” gibi bir genel davranış kalıbı mı yerleşti? Buradan şuraya gelmeye çalışıyorum: Özellikle

son yıllarda toplumun hemen hemen yarısı AKP’nin liderini neredeyse bir padişahmış gibi görüyor, AKP iktidarı da Osmanlı hayallerini köpürterek bunu destekliyor. Özetle, acaba Osmanlı döneminin tezahürünü mü yaşıyoruz?

A.İ.: Osmanlı’da değil sadece, tek parti dönemi de böyleydi. Aynı şeyi tekrar yaşıyoruz demek fazla abartılı olur, ama Türkiye toplumunda kendisinin kültürel kodlarını temsil eden kişinin veyahut gücün otoriter davranışını kabul etme eğilimi yüksektir. Başkan tabirinin bu kadar çok kullanıldığı başka ülke bilmiyorum ben. Türkiye’de herkes başkandır. Sendikanın alt kademe yöneticisinden itibaren herkese başkan diye hitap edilir, dernek, belediye, spor kulübü fark etmez, tüm yöneticilere başkan deriz.

Başkancı bir toplumuz ama insanlar hangi başkanın arkasında dizileceğine dair çok çatışmacı bir yandan da. Bu bizi totalitaryenizmden biraz koruyor. Buradan hareketle bir toplumsal gen analizi yapılır mı? Bu tür yaklaşımlara karşı hep biraz kuşkuluyumdur. Şu bir gerçek: Otoriter eğilimlerin her seviyede yüksek olduğu ve otoriteye tâbi olmanın da bir o kadar yaygın bir davranış olduğu bir toplumuz. Zaten bu iki eğilim birbirini tamamlar,

biri olmadan öbürü var olmaz. Elbette bu eğilimler de zaman içinde hiç değişmez değil. Bugün ataerkil, erkek egemen kültüre karşı başkaldırı bu otoriter güdüleri bir miktar aşındırıyor.

Son yıllarda otoriter kimliklere yönelim sadece bizde yok sanırım. Macaristan’da Orban, Rusya’da Putin geliyor hemen akla. Hatta ABD’nin bir önceki başkanı Trump’ı da sayabiliriz.

A.İ.: Viktor Orban 2022’de yeniden seçildi. Üst üste seçiliyor, 2010’dan beri iktidarda. Son seçimi yüzde 55 gibi bir oy oranıyla kazandı. Karşısındaki muhalefet partileri, tek aday etrafında birleşmiş olmalarına rağmen başarı gösteremedi. Rusya’nın Ukrayna’ya saldırmasıyla başlayan savaş da Orban’ın ülke içinde konumunu pekiştirmesi için bir fırsat yarattı. Macaristan’da kendini “illiberal demokrasi” olarak resmen tanımlayan rejimle Türkiye’deki otokratik rejim arasında benzerlikler var. Son seçim başarısı sonrasında Orban daha da baskıcı bir yola girdi. Diğer yanda Çin örneği var, en çok dikkat edilmesi gereken. Tek parti iktidarının devam ettiği bir otoriter kapitalist sistem. Güçlü bir siyasal cazibe merkezi ama tamamen taklit edilmesi de bir o kadar zor, hatta imkânsız. Çoğu otoriter rejime aşırı bir genelleme ile

Çoğu otoriter rejime aşırı bir genelleme ile popülist tanımlaması yapıyor. Örneğin Putin'in popülizm yaptığını söyleyemeyiz, ama yayılcı bir Rus ve Ortodoks milliyetçiliği politikası yürütüyor. Tayyip Erdoğan'ın milliyetçi-dinci bir popülizm yaptığı söylenebilir ama rejimin niteliği popülizmin çok ötesinde, bir kültürel/siyasal hegemonya kurma amacı taşıyor. "Şahsım" rejimi bu nedenle Erdoğanizm olarak da adlandırılabilir.

popülist tanımlaması yapıyor. Örneğin Putin'in popülizm yaptığını söyleyemeyiz, ama yayılcı bir Rus ve Ortodoks milliyetçiliği politikası yürütüyor. Tayyip Erdoğan'ın milliyetçi-dinci bir popülizm yaptığı söylenebilir ama rejimin niteliği popülizmin çok ötesinde, bir kültürel/siyasal hegemonya kurma amacı taşıyor. "Şahsım" rejimi bu nedenle Erdoğanizm olarak da adlandırılabilir. Diğer taraftan neoliberal politikalar uyguluyor dersiniz,

2000'lerde evet ama bugün yanıtım hayır olur. Neoliberaler Erdoğan'ın politikalarına baktıklarında saçlarını başlarını yolarlar sanırım. Sadece çok yüksek enflasyonda uygulanan aşırı düşük faiz politikası bile neoliberal tanımının Erdoğanizm için artık kadük olduğunun kanıtıdır. Merkez bankasının konumu, bütçe uygulamaları da. Diğer taraftan yaygın bir sosyal politikayı siyasal meşruiyet aracı olarak kullanıyor. Devlet güdümlü piyasa ekonomisinin "ben yaptım oldu" versiyonu bu. Sonuç da zaten buna tekabül ediyor.

Erdoğanizmin de içinde yer aldığı otoriter-nasyonal kapitalizmlerin birkaç ortak özelliği var: Birincisi, 20. yüzyılın faşizminden, Nazizminden farklı olarak, kapitalizmle bir dertleri yok; kapitalizmi değiştirmeye çalışmıyorlar. 20. yüzyıl faşizmi en azından simgesel olarak kapitalist iktisadi rejime olan tepkiyi de kanalize etmişti. O dönemde sosyalizmin önünü kesmek temel amaçlarından biriydi ama şimdi öyle bir şey yok. Piyasa ekonomisini aşağı yukarı hepsi kabul ediyor ama bunu kapsamlı devlet müdahaleleriyle uygulamaya çalışıyorlar. Bu devlet müdahaleleri sosyal destek ya da işletmeleri korumak amaçlı olabiliyor ama kendi yakın çevrelerine rant dağıtmak amaçlı daha çok çalışıyor. Çünkü iktidar, oluşan rantın bir kısmını kendine

aktararak iktidarını pekiştirme yolunu kullanıyor.

İkincisi, kaybedilmiş bir geçmişten kalan bir büyüklük nostaljisini sürekli dile getiriyorlar. Orban sürekliliği 1920'de Birinci Dünya Savaşı'nın galip İtilaf Devletleri ile Macaristan arasında yapılan Trianon Antlaşması'nı hatırlatır. Bizdeki Sevr Antlaşması'nın muadilidir. Büyük Macaristan hayalini anlatır durur. Macaristan'ın dışında yaşayan Macarlara oy hakkı verdiği için beri, Romanya, Slovakya, Sırbistan'da yaşayan Macarlar Orban'a neredeyse yüzde 90 oranında oy veriyorlar.

Türkiye'deki gibi yani.

A.İ.: Türkiye'de yurtdışı seçmenin AKP desteği yüzde 90'a varmıyor neyse ki, yüzde 60'lar civarındadır. Ama tabii Türkiye içinde aldığı oy oranının üstünde oy alıyor yurtdışından AKP. Şu nedenle yüksek Orban'ın oranı: Bahsettiğimiz Macaristan dışındaki Macarlar, sınırın hemen öbür tarafında yaşıyor. Putin mesela, çok açık biçimde Ukrayna'yı işgal etme gerekçelerinden birinin kadim Rusya'nın birliğini, beraberliğini ve büyüklüğünü oluşturmak olduğunu söylüyordu. Şimdi Ukrayna direnişi karşısında bunu rafa kaldırdı. Tayyip Erdoğan da Türkiye'de aynı şeyi dile getiriyor. Yunanistan'a "Bir gece ansızın

gelebiliriz” dediğinde o fikriyatı bir şekilde canlandırmaya çalışıyor. Suriye’de, Kıbrıs’ta Türkiye’nin askeri varlığını da böyle ele alabiliriz. Ülke toprakları dışında altmış bin civarında asker bulunduran bir ülke Türkiye. Muhalefetin buna ses çıkardığını, eleştiri konusu yaptığını, bunun ne anlama geldiğini sorguladığını söylemeyiz. Yapılanın adını koymuyor. AKP ve MHP’yi de aşan, laik çevrenin de dahil olduğu bir irredentist milliyetçilik var Türkiye’de. Bu Rusya’da ve Macaristan’da da var. Ve hepsi bundan besleniyor. Buna yakın geçmişte, 1915’de, 1930’larda, 1950’lerde, 1990’larda kendini toplumun hâkim unsuru olarak tanımlayan kâh Türk, kâh Sünni çoğunluğun işlediği büyük suçlar konusundaki suç ortaklığı dahil oluyor. Rusya’da Çarlık ve Stalin dönemindeki suçların inkârı da farklı değil. Geçtiğimiz günlerde TBMM Başkanı AKP’li Mustafa Şentop, Garo Paylan’ın verdiği “6-7 Eylül 1955 Pogromu Hafıza Günü” ilan edilsin teklifini, pogrom kelimesinin “Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Milletinin tarihini ve ortak geçmişini suçlayan, itham eden nitelikte” olduğu gerekçesiyle, iade etti. Ermeni soykırımı, Dersim soykırımı gibi konulara hiç girmeyelim. Muhalefetin de, HDP dışında bu “şanlı geçmişi” suçlayan, itham eden girişimlere karşı tavrı hemen hemen aynı. Buna Türk sosyalist akımlarının bir kısmı da dahil. Suç ortaklığı, bastırılmış irredentist arzu ortaklığıyla birlikte giden bir derin çatışma, karşılıklı korku, kin ve nefretin olduğu, her zaman en kötünün kapı arkasında beklediği bir diken üstünde oturma hali egemen.

Üçüncüsü, bir kültürel kimlik savunusu. Hem Xi Jinping’de, hem Putin’de, hem Orban’da, hem de Erdoğan’da “bizim otantik kültürel kimliğimiz tehdit altında. Batı medeniyeti tarafından tehdit altında” veyahut Orban’ın kullandığı gibi “Müslüman mülteciler nedeniyle tehdit altında” söylemi egemen. Erdoğanca söylersek: “Milli ve yerli kimliğimiz tehdit altında.” Bu ideoloji üzerinden bir hareket oluşturmak çabası hepsinde ortak. Fransa’da bir profesör arkadaşımın yayınladığımız bir çalışmada bunu otoriter-nasyonal kapitalizm olarak tanımladık. 20. yüzyılda nasyonal-sosyalizm olarak ifade edilen aşırı tahakkümcü, ırkçı, şiddet saplantılı siyasal-toplumsal tahayyül şimdi nasyonal-kapitalizm olarak tezahür ediyor ama elbette birçok açıdan geçen yüzyıldakine kıyasla farklılaşıyor.

Trump’tan hiç örnek vermediniz.

Trump’ı farklı mı değerlendiriyorsunuz?

A.İ.: Trump’ın iktidar yürüyüşünün kaynağı, ABD’de 1970’lerden beri yükselen bir muhafazakâr karşı devrim hareketiydi ve onu o hareketin zirvesi olarak ele almak lazım. Afro-Amerikalıların yurttaşlık haklarına, kadınların kürtaj hakkına, toplumsal cinsiyet eşitliğinin savunulmasına karşı oluşan muhafazakârlığın beyaz ırk üstüncülüğüyle pekiştirilmiş hali. Biraz önce söz etmişim, ABD’de Cumhuriyetçiler Latin Amerika kökenlilerin, Afro-Amerikalıların seçmen kütüğüne yazılmasını zorlaştırmaya çalışırlar. Bu gruplardan gelecek oyların Demokratlara yöneleceğinden endişe ederler. Margaret Thatcher ve Ronald Reagan döneminden başlayan muhafazakâr devrim anlayışı vardır. Keynesgil, sosyal demokrat politikalara son verilmesi, bunların oluşturduğu düzenleyici kurumların etkisiz kılınması ve bunların yerine bütünüyle serbest piyasa toplumunun getirilmesi çabası, bir karşı-devrim olarak devrimdir. Devrimleri illa sosyalistlerin, solcuların, ilericilerin yaptığı ve her şekilde özgürlük ve eşitlik getirecek değişimler olarak tanımlayamayız. Devrim var olan yapının yıkılıp yerine yenisinin getirilmesi demek. Ama bu yeni getirilen İran’daki gibi köktendinci bir düzen olabilir, Trump’ın yapmaya çalıştığı gibi de olabilir. Erdoğan da zaten TÜGVA toplantısında kendisini dinlemeye gelen gençlere “Sizler muhafazakâr devrimcilersiniz” dedi. Otoriter, dinci-milliyetçi bir toplumsal oluşum dinamiğini Tayyip Erdoğan ve çevresinin yerleştirmeye çalıştığı aşikâr. Bu da bir yıkımı gerektiriyor önce.

Doğuda Çin, Rusya, Türkiye, biraz batıda olsa da Macaristan’dan söze ettiniz, sonra ABD’ye geçtik. Bu haritanın ortasında Avrupa var. Muhafazakâr devrim hareketi güçleniyor mu?

A.İ.: Aşırı sağın yükselişi son yıllarda birçok Avrupa ülkesinde siyasal gündemin en önemli konularından biri. Orban bunun en büyük temsilcisi. Macaristan Avrupa Birliği’nin içinde bir otoriter-nasyonal kapitalist cazibe kutbu konumunda. Almanya’da son beş yıldır aşırı milliyetçi AfD’nin yükselişi durdu. Fransa, İspanya, İtalya, Belçika’da ve İskandinav ülkelerinde gördüğümüz aşırı sağın yükselişi dikkat çekici. İtalya’da ilk kez aşırı sağ partinin lideri başbakan oldu. İskandinav ülkelerinde hükümet

Avrupa’da aşırı sağın yükselmesinin temel nedeni kültürel kimlik korunması eğilimidir; yani yabancı korkusu ve haliyle düşmanlığı. Esas olarak İslam’ı yıkıcı kültürel bir tehdit olarak görüyorlar. 11 Eylül İkiz Kuleler saldırısı sonrası Avrupa’da yaşanan İslamcı terör eylemlerinin yarattığı dehşetten de beslenerek oluşturulan bir dalga bu.

kurucu parti konumundalar. Fransa’da aşırı sağın adayı cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turunda oyların yüzde 42’sini alacak aşamaya geldi. 2027’de seçimi kazanma ihtimali arttı. Bir istisna İngiltere’dir. İngiltere’de aşırı sağın ana teması AB’den çıkmaktı. Brexit sonrası ellerinde malzeme kalmadı. Ardından AB’den çıkmanın yarattığı ekonomik anlamdaki yıkıcı sonuçlar nedeniyle aşırı sağ çok alan kaybetti. Avrupa’da aşırı sağın yükselmesinin temel nedeni kültürel kimlik korunması eğilimidir; yani yabancı korkusu ve haliyle düşmanlığı. Esas olarak İslam’ı yıkıcı kültürel bir tehdit olarak görüyorlar. 11 Eylül İkiz Kuleler saldırısı sonrası Avrupa’da yaşanan İslamcı terör eylemlerinin yarattığı dehşetten de beslenerek oluşturulan bir dalga bu. Ekim ayının ortasında, AB’nin Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Borell’in yaptığı benzetme, AB toplumlarında çoğunluğun bilinçaltını yansıtıyor. Borell AB’yi müreffeh, barış ve özgürlük içinde bir bahçeye ve bahçenin dışında kalan ülkelerin çoğunu da cangıla benzetti. “Cangıl bahçeyi istila edebilir” derken, ifade etmeye çalıştığı ile somut olarak dile getirdiği arasındaki fark Lacancı bir analiz konusudur.

Türkiye’de de yabancı ya da göçmen karşıtlığı yükseliyor.

A.İ.: Türkiye’de aşırı sağ parti iktidarda olduğu için göçmen karşıtlığı muhalefetin teması haline gelmiş durumda. Muhalefet göçmen karşıtlığını iktidara karşı bir argüman olarak kullanmaya çalışıyor. Ama Türkiye’de var olan yaygın gizli ırkçılığın bu vesileyle bir kez daha su yüzüne çıktığını görüyoruz. İktidar destekçileri veya karşıtları bu alanda da büyük ölçüde ortaklaşıyorlar.

Türkiye’de sağ çok güçlü. Toplumun ikiye yarıldığı durumda diğer ülkelerde bu kadar ezici bir üstünlüğü var mı sağın bilmiyorum, ama Türkiye toplumu genel olarak sağ eğilimli. Siyasi katılım meselesine döneyim. Son yıllarda tarikatlara, dini yapılara katılımı nasıl düşünmek gerekir?

A.İ.: Türkiye toplumunun çoğunluğu muhafazakârdır, statükocudur. Şöyle bir sorun da var, Türkiye toplumunun çoğunluğu farklılıklarla beraber yaşamaktan hoşlanmıyor. Dolayısıyla bu farklılıklar sadece göçmenlerle ilgili değil. Komşusunun Alevi olmasını, Kürt olmasını istemiyor. Laik dediğimiz kesimin çoğunluğu mesela komşusunun İngiliz ya da Fransız olmasını Kürt olmasına, hele Arap olmasına yeğ tutar.

Herkesin kendi cemaatlerine kapandığı bir toplumsal yapı var ayrıca. Biraz evvel bahsettim, sosyolojik anlamda toplum mudur, sorusunu sormak gerekiyor ya da ne kadar toplumdur diye sormak gerek. Toplum mudur, topluluk mudur? Topluluk başka bir şey. Bu durumda

katılım herkesin kendine yakın gördüğü, kendisinin işini görebileceği yapılarda, kendisiyle aynı dini, kültürel kodları paylaşanların olduğu dernek ve benzeri oluşumlarda kısmen gerçekleşiyor.

Toplumun üyelerinin bir arada olabileceği kamusal alanlar çok daraldı, azaldı, hatta kalmadı. Üniversite halen, merkezi yerleştirme sınavı sayesinde –başka birçok büyük sakıncası olmasına rağmen– bu beraberlik ortamını bir ölçüde yaşıyor. Ama o da otuz yıl öncesine göre aynı etkiye değil. Örneğin hemen her kesimden ve siyasal görüşten insanın ortak okuduğu gazete, izlediği medya kalmadı. Okullar iyice ayrıştı.

Ana akım medya denirdi bir zamanlar...

A.İ.: Hürriyet’i sağcısı, solcusu, Alevisi, Sünnisi okurdu. Kızardı, devlet güdümünde bulurdu ama her gün göz atmaktan geri kalmazdı. Bir aralar Sabah gazetesi öyleydi, Milliyet öyleydi. Şimdi ortak bir mecramız yok. Herkes kendisinin kulağına hoş gelecek bilgilerin ona verildiği kanallardan bilgileniyor.

Bunu sosyal medya için söylerler, kullanıcılar kendi yankı odalarını oluşturuyor diye.

A.İ.: Türkiye’de yankı odaları toplumun tümüne sirayet etmiş durumda. Bu nedenle konumuza dönersek, seçimlerde katılımın yüksek olması, seçmenlerin olabildiği kadar nesnel bir bilgilenme ile davranıp oy verdikleri anlamına gelmiyor. Tutkuların, korkuların, saplantıların manipülasyonun üst düzeyde etkili olduğu bir ortamda seçmenlerin ezici çoğunluğu, iktidar partisi kaybederse mahvoluruz ya da bunlar gene seçimi kazanırsa artık bizi yaşatmazlar inancı içinde oy veriyor. Yüksek katılım oranı, hem demokratik bir gelecek için umut ışığı olmaya devam ediyor, hem milletvekillerini ve cumhurbaşkanını seçmekten çok daha derin, varoluşsal bir anlam taşıyor. Bu nedenle bir bloktan diğerine kaymalar, bu kadar büyük iktisadi ve siyasal çalkantı yaşanırken, epey marjinal kalıyor. Bunu toplumda yaygın olarak var olan bir iç savaş tasarımının tezahürü olarak ele almak belki abartılı bulunacaktır ama üzerinde düşünülmesi gerekir. ☹

SANDIK

Türkiye'nin siyasal kültüründe seçimlerin ve dolayısıyla sandık imgesinin müstesna bir yeri vardır. Şüpheyle yaklaşanlardan sandığı yegane meşruiyet kaynağı olarak görenlere çeşitli siyasal kesimler yüzyılı aşkın demokrasi tarihimizde bu imgeyle sürekli bir mesai içinde olmuşlardır. Tanıl Bora, erken cumhuriyet döneminden AKP'ye sandık etrafında kurulan söylemlerin izini sürdüğü bu yazısında siyasal katılıma biçilen kolektif anlamları resmediyor.

Sandık –seçim sandığı– seçimlerin ve seçimli parlamenter sistemin güçlü bir simgesi, hatta ikonudur. Parlamentarizme şüpheyle yaklaşan veya onu yerleşik biçimiyle sorgulayan bakış açılarından da küçümsemeyi nesneleştiren bir simgedir. Önce, Türkiye'nin yüz yıllık siyasî tarihinde sandık imgesi etrafındaki tartışma ve kutuplaşmaların kısa bir seyrini izleyelim. Ardından, “sandık deyimleri”nin siyaset kültürü hakkında ipuçları veren bir taramasını yapalım.

Sandık “şüphesi”

Tek parti yönetiminin son evresinde, 1942-1945 arası CHP genel sekreterliğini yapan Memduh Şevket Esental, “Demokratik seçimler” adlı hikâyesinde¹ profesyonelleşmiş partililiği hicvederken, seçim sürecini de hafiften dalgaya alır: “İmza toplarsın, adaylığını koyarsın, sonra da köylere çıkıp adam tutarsın, sana kâğıt atarlar, mebus olursun.” Esental, CHP içindeki muhafazakâr kanattandı. Muhafazakâr olsun “inkılâpçı” olsun,

siyasî sosyalleşmesini tek parti siyasî tecrübesi içinde geçirenlerin önemi bir kısmı –elbette hepsi değil– seçimlere, seçimlerin en güçlü imgesi olan *sandığa* istihzayla bakıyorlardı. Asıl karar merciinin, sandık olmadığı, olmaması gerektiğine kani idiler çünkü. Bu bakış açısından, sandığın, henüz siyaseten reşit olmadığı düşünülen cahil çoğunluğun istismara açık zihin karışıklığının hazinesine dönüşme riski yüksekti.

Siyasî sosyalleşmesini tek parti siyasî tecrübesi içinde geçirenlerin önemi bir kısmı seçimlere, seçimlerin en güçlü imgesi olan *sandığa* istihzayla bakıyorlardı. Asıl karar merciinin, sandık olmadığı, olmaması gerektiğine kani idiler çünkü. Bu bakış açısından, sandığın, henüz siyaseten reşit olmadığı düşünülen cahil çoğunluğun istismara açık zihin karışıklığının haznesine dönüşme riski yüksekti.

Mesela erken cumhuriyet döneminin saygın edebiyatçı-münevverî Yakup Kadri Karaosmanoğlu, çok daha ileri bir tarihte, 2 Kasım 1957'de *Ulus*'ta, "Renan gibi, Taine gibi bir çok Fransız bilim ve fikir adamları'nın "seçim sandıkları başına yaklaşırken birden bire irkilip oy haklarını kullanmadan" geri döndüklerini yazar. Çünkü, içlerinden bir ses onlara şöyle diyor: "Kim olduklarını, ne yapacaklarını bilmediğiniz bu kimselere milletinizin kaderini, nasıl teslim ediyorsunuz?" Sandık, bir "meçhulün" simgesidir... Oysa aynı Yakup Kadri, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk genel seçimleri vesilesiyle 19 Haziran 1923'te *İkdam*'da, modern demokrasilerde "sandığı" romantize etmekten geri kalmamıştı. Bu hoş metin parçasını uzunca aktaracağım: "Müntehablar [seçmenler] için 'rey sandıkları' milli mukadderâtın esrarengiz bir mahfazası gibidir. Herkeste ammenin selâmeti gibi felâketi de buradan çıkacağına derin bir itikad vardır. Onun içindir ki, rey sandığına pusulasını atan her müntehabın eli, bir evliya türbesinin penceresine bir nazar bağlayan hâcet erbabının ra'nasıyla [hoşluk, latiflik] titrer... Bunun içindir ki son günlerde irâde-i milliyenin tecelligâhı [ortaya çıkış yeri] olan intihâbât [seçim] sandıklarının bulunduğu yerlerde gördüğümüz vecd ve coşuş, bize demokrasi mefkûresinin halk tabakaları arasında, tezahür eden mucizâtından biri mahiyetinde ayân

oldu." Cumhuriyetin heyecanlı ilk günlerinde (ve dikkat edelim: muhalefetin protesto ettiği, iktidardaki "Birinci Grup"un deyim yerindeyse tek kale oynadığı) seçimler vesilesiyle dile gelen bu romantizm, bir ülkünün ifadesiydi. Az evvel değinildiği üzere, henüz o olgunluk seviyesinden uzak bulunuyorduk...

Sandık güvenliği

"Cumhuriyet seçkinleri"nin seçimlerle ilgili kuşkusu, çok partili hayata geçildikten sonra yapılan ilk seçimlerde kendisini gösterdi. Bu seçimler, iktidar partisi sandığa güvenmediğinden, İttihat ve Terakî'nin 1912'deki meşhur "sopalı seçim"ini hatırlatan koşullarda yapıldı. "Açık oy, gizli tasnif" yöntemini protesto eden muhalif Demokrat Parti (DP) 1946 Mayıs'ındaki yerel seçimleri boykot edince, memurların "iştirak nispetini arttırmak için sandıklara fazla rey soktuğundan" bizzat bazı CHP yöneticileri şikâyet ettiler. O yılın Temmuz'unda yapılan genel seçimlerde, iktidarın açık manipülasyonu belirleyici oldu. Sandıkların kaçırılması, hazır edilmiş, oyları içinde hazır "esrarengiz sandıkların" ortaya çıkması, bu seçimde vaka-yi adiyedendi. 1946'da DP adayı olarak seçilemeyen sonranın Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı, seçim sandıklarının manipüle edildiğini protesto ederken, "Bizim için gerçek oy sandığı milletin kalbidir" beyanatını vermişti.

DP sözcüleri, 1950 genel seçimlerindeki zaferlerini, büyük ölçüde sandık güvenliğinin sağlanmış olmasına bağlamışlardır.

Onlara göre "milletin kalbindeki" teveccüh, bu sayede tezahür edebilmişti. Sandık güvenliği, tartışma konusu olmaktan çıktı.

Fakat 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin arifesinden itibaren, sandığın, mutlak bir siyasî iktidarın kaynağı olarak gören siyaset anlayışı, sorgulanmaya başladı. DP'nin "millî irade" kavramı, sandıkta çoğunluğu elde etmek, güçler ayrılığına da mahal bırakmayan sınırlanmamış iktidarına meşruiyet kazandırmıştı. Bu kavrayış, despotik bir yönetime zemin oluşturdu. İktidarı güçler ayrılığı ve yargı denetimiyle sınırlandıran 1961 Anayasası, bu kötü tecrübeye dayanıyordu.

"Sandıksal demokrasi"

DP'nin misyonunu sürdüren Adalet Partisi'nin (AP) 1961'de sandıktan ikinci parti olarak çıkması, 1965'te de tek başına iktidara gelmesi, sandık tartışmalarını daha hararetli bir burca soktu. AP lideri Süleyman Demirel, "sandığa inanan" millî iradeci söylemi canla başla dillendirmekteydi. Onun ileriki yıllarda, 2000'lerin başında söyledikleri, sandığa adeta metafizik anlam atfeden bir tasavvuru yansıtır: "Sandık bir acayip iştir. Sandığı kimse bilemez." Sandığın bilinmezliği, bu anlayışta halkın akıl sır ermez bilgeliğinin ifadesidir.

En geniş tanımıyla sol kamuoyu ise, millî iradeci despotizmin yeniden canlanmasından ve 27 Mayıs sonrasında umulan sosyal reformların akamete uğrayacağından endişeliydi. Bütün dünyada olduğu gibi sol radikalizmin ve parlamento dışı muhalefet hareketinin yükselişi, bu endişeyi, seçimleri ve parlamento küçümseyen bir düzleme sıçrattı. Bu atmosferde sandık, seçimli parlamenter sistemin yozluğunun imgesine dönüştü. Popüler karikatürist Tonguç'un bir çizgisi, bu bakımdan tipiktir: "İzmir'e çıktılar, denize döktük... Sandıktan çıktılar" alt yazısıyla, sandıktan Demirel'in başının uzandığını görürüz. Seçim sandığının "USA" (ABD) damgası taşıdığı karikatürler, seçimli parlamenter sistemin ABD emperyalizminin güdümünde olduğu kanaatini daha açık bir dille tescil eder.

Türkiye İşçi Partisi'nden Mehmet Ali Aybar, bu dönemde "sandıktan çıktım" gerekçesinin mutlak iktidara hak sağlamayacağını ve seçimin demokrasinin tek yolu-yöntemi

KURTULUŞ NASIRLI ELLER MECLİSE

YIL 11 KASIM 5 35.6m HATIRALIK İSTİFA GAZETESİ 31 EYLUL 1962

HERŞEYDEN ÖNCE:

Yabancı Kulluğa Paydos

MECLİS YOLUNU TUTALIM

Milletvekili HEKİMOĞLU
 12 Eylül 1962... Bu günün en önemli sorunu...
 (The text continues with a detailed analysis of the political and economic situation, focusing on the role of the parliament and the impact of foreign influence.)

Uyanan Halkımız Amerikan Avukatlarına Oy Vermiyecektir

“Eğer Türkiye M. Amerikan hukukçularından başka...
 (The text discusses the political stance of the Turkish people regarding American lawyers and the implications for the nation's sovereignty.)

EFENDİLER!
 BİZ BU HAKKIMIZI KORUMAK, BAĞIMSIZ-
 LIĞIMIZI GÜVEN ALTIYDA, BULUNURUZ...
 (A short, impactful statement or slogan.)

MUSTAFA KEMAL
 AKALKI (31. EYL.)

YABANCI KULLUĞA PAYDOS
 (A sub-section or continuation of the main article.)

MİLLETİN MALI
 MİLLETİ

Halkın Eyleme ve Halk Yararına...

Bu hareketin en önemli...
 (A section discussing the actions and interests of the people.)

PETROL MİLLETİNDİR

AP CHP
PETROLÜ MİLLETLİSTİREMEZ

YABANCI
MECLİS

Kahrolsunlar

YABANCI KULLUĞA PAYDOS
 (Continuation of the article from the previous page.)

İşçiler, Köylüler, Toplumcu Aydın, Atatürkçü Gençlik

ELE VERİYORUZ MECLİSE GİRİYORUZ

HALKIN PARTİSİ Türkiye İşçi Partisi

Yabancı Kulluğa Paydos...
 (Detailed text of the article, including a list of names and party affiliations.)

GÜNAYDIN

ÖĞRETMENE SELENSİZ

AKAĞA

ARKADAŞ: GAZETİYİ OKU, OKUT, DUVARA AS

Kurtuluş Gazetesi, 1965.

TIP SEÇİMDE

Dünden bugüne

GÖREV

Hericiler, yurtseverler, sosyalistler görev başına.. Yarın bugünden kurulumuz

NASIL BİR TORKİYE İÇİN...

TIP DİYOR KI..

Görseller: TÜSTAV Arşivinden.

süfli bir “şeye” indirgenmesiyle alay eden bir terimdi bu. Hatta 27 Mayısçı cuntanın üyelerinden Osman Köksal, seçim için “sandıksal darbe” terimini kullanmıştı. Dönemin etkili aydını, ordunun “ilerici” misyonuna yatırım yapan Doğan Avcioğlu, *Devrim* dergisinde “Şili’de sandıksal sosyalizm!” başlığı altında, Allende’nin seçimiyle iktidara gelmesine güvenilemeyeceğini yazdı.

Aybar için olduğu kadar, devrimci değil reformist bir solun adresi haline gelen CHP için de bu kadarı fazlaydı. CHP’deki Ortanın Solu hareketinin sözcüleri, başta Bülent Ecevit, Turan Güneş, “sandığa inanmayan aşırı solculuk”la aralarına mesafe koydular. 12 Mart 1971’de bir muhtıra vererek hükümeti istifaya zorlayan ve silahlı mücadeleye yönelen hareketlerle beraber bütün solu şiddetle (öldürmeler, idamlar ve kitlesel tutuklamalarla) ezmeye yönelen askerî yönetimin atadığı ilk başbakan Nihat Erim’in 9 Nisan 1971’de şunu söylemesi, manidardır: “Demokrasi, artık sandık demokrasisi değildir.”

* 1970’lerde sandığın “manâ ve ehemmiyetine” dair 1960’lardaki gibi

bir çekişmeden söz edilemez. Milliyetçi Cephe hükümeti sırasında, 12 Ocak 1976’da *Cumhuriyet*’te Uğur Mumcu’nun, Demirel’in “eskiden övgü düzdüğü sandıktan umudu kestiğini” ve ülkeyi sürekli sıkıyönetimle yönetme özlemine girdiğini yazması ilginçtir. Bu, genel olarak solun güçlendiği, CHP’nin birinci parti olduğu bir dönemdi. Dönemin müstesna bir “sandık” olayı, 1979’da Ordu’nun Fatsa ilçesinde belediye başkanlığına bağımsız sosyalist aday Fikri Sönmez’in kazanmasıdır. “Yalnızca sömürü düzeni değil, demokrasisi sandığa dayalı siyasal düzen de değişmelidir” anlayışı doğrultusunda mahalle komitelerine dayalı bir katilim modeli kurmaya girişen Sönmez, şiddetli bir anti-komünist teyakkuzun ardından sadece altı ay sonra tutuklanarak zorla görevinden alınmıştır.

AKP’nin sandığı
 Sandık imgesinin yeniden bir ölçüde ‘60’ları hatırlatan bir tartışmaya konu edilmesine, “post-modern darbe” de denen “28 Şubat Süreci”nde tanık olduk. İktidarın büyük ortağı Refah Partisi’nin (RP) “laiklik karşıtı eylemlerine” tepki gösteren ordu komuta heyetinin baskısı altında bunalan hükümet

olmadığını anlatmaya çalışmıştır: “Sizlerin mantığı ile hükümetler sandıktan çıkar ama şunu iyi belleyiniz: Milletlerin tarihi sandıktan çıkmaz.” Ancak Aybar, sandığın, halkın özneleşmesinde ihmal edilmeyecek bir mekanizma olduğundan kuşku duymuyordu. Buna karşılık solun geniş bir kesiminde, sandık itibarını yitirmişti. Dönemin sol-Kemalist çevrelerinde, seçimli parlamenter sistemi küçümsemek için kullanılan terim, “sandıksal demokrasi” idi. Demokrasinin, sandık gibi

CUNTA'NIN SEÇİM ALDATMACASINA KANMA !
KEINE STIMME DEN JUNTA PARTEIEN !

FİDEF

6 KASIM KUKLA TIYATROSU

istifa etti. O aralar bu müdahaleyi destekleyenler, “demokrasinin sandığa indirgenemeyeceğini” sık sık yinelediler. Bu söylemle gerçi bir yandan laisist-modernist sivil toplum kuruluşlarının inisiyatifini destekleniyordu, fakat asıl belirleyici olan, ulus-devletin bekasını manipülasyona açık görülen seçmen iradesine teslim etmek istemeyen muhafazakâr-cumhuriyetçi tutumdu.

2002 seçimlerinin ardından kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı, 28 Şubat’ın rövanşları olarak yorumlanmış, kendisini de öyle takdim etmiştir. 2007 Nisan’ında Genelkurmay Başkanlığının Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili olarak hükümete verdiği (çevrimiçi!) muhtıraya meydan okuyarak erken seçime yani “sandığa” gitmesi ve sandıktan oylarını 12 puan artışla yüzde 46,5’ye çıkararak çıkması, açık bir rövanştı. İzleyen yıllarda AKP sözcüleri –mesela 27 Şubat 2020’de Kamu Başdenetçisi Şeref Malkoç– “28 Şubat’ı demokrasi ve sandık bitirdi,” diyeceklerdir.

AKP, gitgide tahkim ettiği ve 2015’ten sonra bir tür parti-devleti olmaya yönelen iktidarını “askerî vesayeti” alt etme misyonuyla meşrulaştırdı ve meşruiyetini “millî iradeyi” temsilen sandığa dayandırdı. Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan sandığı namus meselesi olarak koymuştur. 2013’te “Sandık demokrasinin namusudur. Sandığa saygısı olmayanın kendisine, halkına ve tarihine de saygısı olmaz,” demişti. 2015 Haziran’ındaki

2013’teki büyük Gezi protestolarından sonra yapılan seçimlerde, sandık güvenliği ve oyların sayımıyla ilgili şüphe ve kaygıların sistematik hale geldiğini belirtmek gerekir. 1946 “ruhu,” geri döndü bir bakıma! Muhalif siyasal partiler sandık güvenliğini ve oyların “korunmasını” sağlamak için çabalarını artırdılar, bu amaca dönük bağımsız yurttaş girişimleri oluştu.

seçimlerde ilk kez çoğunluğu yitirdikten dört ay sonra yenilenen 1 Kasım 2015 seçiminde, şiddetli bir güvenlik tehdidi atmosferi yaratarak ortamı terörize etmesi “sayesinde” yeniden kazanılan seçim üstünlüğü de iktidar medyasında “sandık devrimi” diye tanımlanmıştı.

Erdoğan, sandık=namus denklemini 2019 yerel seçimleri öncesinde de tekrarladı: “Sandık bizim namusumuzdur. Sandık, millî iradenin, aşılmaz, sarsılmaz, yıkılmaz kalesidir. Sandık, milletimizin bedel ödeyerek, mücadeleler vererek elde ettiği çok önemli bir kazanımdır.” Bu sözlerden birkaç hafta sonra, İstanbul büyükşehir belediye seçimlerinin sonucunu “tanımayarak” seçimi yenileme kararı alması, “sandığın namusunu” çiğnemek demektir. “Sandığın namusunu” kurtaran, ilk seçimi birkaç bin oy farkla kazanan Ekrem İmamoğlu’nun yinelenen seçimde farkı yaklaşık sekiz yüz bin artırarak sandıktan çıkması oldu.

Bu arada 2013’teki büyük Gezi protestolarından sonra yapılan seçimlerde, sandık güvenliği ve oyların sayımıyla ilgili şüphe ve kaygıların sistematik hale geldiğini belirtmek gerekir. 1946 “ruhu,” geri döndü bir bakıma! Muhalif siyasal partiler sandık güvenliğini ve oyların “korunmasını” sağlamak için çabalarını artırdılar, bu amaca dönük bağımsız yurttaş girişimleri oluştu.

Sandık “söylemi”

Sandığın güçlü bir siyasal imge olduğunu yineleyelim. Seçime atfedilen anlamı simgeleyen bir “nesne,” bir kelimedir; millet veya halk iradesinin imgesi olarak romantize edilir. Sandık, yine yineleyelim, bir ikondur.

Sandık ikonografisi, heyecanlı bir deyimler dizisiyle donatılmıştır. “Sandık”ı siyasal meydan okumaların uzun bir geçmişi vardır. Baskı grupları, seçmen toplulukları, oy güçlerini tartışarak

“Sandıkta görüşürüz!” veya “Cevabını sandıkta verme” ihtarında bulunurlar. İktidarın kuvvetten düştüğünü iddia eden muhalif partiler, bir an evvel seçime gidilmesi çağrısında bulunurken, “Getirin sandığı!” diye meydan okurlar. Erken seçim çağrısına icabet etmeyen siyasal partiler –genellikle iktidarlar– “sandıktan kaçmak”la horlanırlar.

Seçim zaferinin güçlü imgesi, “sandığa gömmek”tir. Ağır yenilgiyi imleyen bu deyim daha hafifi, “sandıktan çıkamamak”tır – yani seçilememek veya seçimde başarı elde edememek.

“Sandık başına!” seçimleri bir “demokrasi şenliği” olarak kutlamanın çağrısıdır. “Sandık başına gitme” sahneleri, seçim günlerinin vazgeçilmez folklorik görüntüsüdür.

“Sandıktan çıkan mesaj” veya “sandığın verdiği mesaj” deyimini, sandığı, millî iradenin ve siyasal sağduyunun adeta anonim öznesi olarak kurar zihinlerde.

Etkili görünen ve failine moral veren bir siyasal gayretin ve bu çabanın aldığı tezahüratın seçimlerde beklenen neticeye varmaması, yine hayli yaygın bir ifadeyle, “sandığa yansımama” ifadesiyle karşılanır. Bir siyasal oluşumun, bir tepkinin, bir desteğin, bir muhalefetin “sandığa yansıyor yansımayaacağı” sorusu, namütenahi bir beklenti ve spekülasyon konusudur. Tabii bu da, siyaseti seçim sonucuna indirgeyen bir “tansiyon.”

Türkiye’nin siyasal tarihinde “sandığa yansımama” folklorunun simgesi, daha önce de zikrettiğimiz Osman Bölükbaşı’dır. Bölükbaşı’nın kendisi de, partisinin, olağanüstü ilgi gören kitlesel mitingleri ölçüsünde oy alamayışını mizah konusu yapmıştı: “Bizim tanesi çıkmayan harmanımız boldur. Sapı uzun, tanesi kıt Türk milleti; meydanlarda veriminiz bol, benden alkışlarınızı esirgemezsiniz,

ama sandık başına gidince başkasına oy verirsiniz.”

Bir siyasal destek potansiyelinin “sandığa yansması”nın bir koşulu olarak, seçmeni “sandığa götürme” becerisinden söz edilir. Seçimli siyasette örgütlenmenin önemli bir kalemidir bu. Kastedilen, kararlı seçmenlerin ötesinde, sempatzıanların, partiye veya siyasete fazla angaje olmayan gevşek seçmenlerin seferber edilerek oy vermeye gitmelerinin sağlanmasıdır. Bu seferberlik bazen güçlü kampanyalarla, psikolojik etkiyle, bazen de doğrudan doğruya seçmenleri “mevcutlu olarak,” partililer refakatinde “sandığa taşıyarak” sağlanır.

Sandık güvenliğinin çağrıştırdığı gözde deyim, “sandığa sahip çıkmak”tır. Sandığa, rakip partililerin seçmenleri terörize etmesini veya yanlış yönlendirerek kandırmasını veya mükerrer oy kullandırmasını önleyerek, sandıkların kaçırılmasına, oy pusulalarının çalınmasını veya sandıklara sahte pusulalar doldurulmasına engel olarak, sayımın usulünce yapılmasına nezaret ederek sahip çıkarılır.

“Sandığa gitmemek” veya “sandığa gitmeyenler,” seçimli siyasetin kritik ve korkulu bir deyimi. Bazen siyasete ilgisizleşmeyi, apolitizmi anlatır. Bu da kuşkusuz seçimli parlamenter siyasetin saygınlığını, gücünü hatta meşruiyetini

aşındıran bir olgudur. Bazen de “sandığa gitmemek,” bilinçli bir tercihtir, protestonun, boykotun ifadesidir. Genellikle sistem karşıtı veya radikal partiler bu yola başvururlar. (Fakat 1946 yerel seçimleri örneğindeki gibi, sistem- içi bir muhalif partinin seçim güvenliği felâketini protesto ederek seçmenlerini “sandığa gitmemeye” çağırdığı olur.) Mesela 1979 seçimlerinde bir dizi devrimci sosyalist örgüt “sandık boykotu” uygulamıştı. CHP, bu siyasetlerin “tek yol devrim” sloganına karşı sol seçmeni “tek yol oy” şîârıyla seferber etti.

CHP sözcülerinin yakın zamanda da “tek yol sandık” şîârını tekrarladıklarını görürüz. Bununla, “sandık dışı yollar” denilen yöntemlere tevessül etmeme iradesi anlatılır. İma edilen, bir yandan CHP’yi hedef alan standart suçlama konusu olan askerî müdahale

teşvikçiliğidir; ama diğer yandan sokak siyasetidir. Bu ikinci vechesiyle “Tek yol sandık” dogması, siyaseti seçim faaliyetine indirgemesiyle, dahası sokak siyasetini kriminalize etmesiyle, sorunludur elbette.

* Sandık etrafındaki bu imge ve deyim bolluğunun, seçimli parlamenter siyasetin “reklamı” yerine geçtiğini ekleyelim bitirirken. “Sandık” lâfının sürekli dolaşımında olması, seçim rekabetini meşrulaştıran ve parlamenter seçimli sistem içinde siyaseti meşrulaştıran bir işlev görür. “Folklor” terimine bir defa daha başvuracağım; “sandık” lâfi, siyasallaşmanın güçlü bir popüler imgesidir. Siyasal katılım bakımından ise, yazıda da tartıştık, teşvik edici olabildiği kadar, kısıtlayıcı bir işlevin imgesine de dönüşebileceğini göz ardı etmemek gerekir.

¹ *Gödeli Mehmet* adlı kitabında yer alır, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007 (2. basım), s. 135.

SEÇME KAYNAKLAR

- Avcioğlu, Doğan: *Rejim ve Devrim*. Tekin Yayınları, İstanbul 2017.
- Aybar, Mehmet Ali: *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*. İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Birand, Mehmet Ali, Dündar, Can ve Çaplı, Bülent: *12 Mart - İhtilalin Pençesinde Demokrasi*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2008 (10. baskı).
- Bölükbaşı, Deniz: *Türkiye Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*. Doğan Kitap, 2008.
- Tonguç: *Sülûname*. E Yayınları, İstanbul 1969.

“Siyaset hayatın içinde değil”

Türkiye, siyasi tarihinin en kritik seçimlerinden birine doğru gidiyor. Bu kritik kavşakta kemik oylar yerinde kalmakla birlikte, özellikle ciddi bir oran oluşturan kararsız seçmenlerin eğilimleri büyük bir önem taşıyor. Bunun yanında, 2023 seçimlerinde oy kullanacak her üç kişiden birinin 30 yaş altı olması bekleniyor. Bu, yaklaşık 18 milyonluk bir kümeye işaret ediyor. KONDA Araştırma ve Danışmanlık Grubu’ndan Erman Bakırcı ile özellikle genç seçmenleri, parti liderliğinin ne ölçüde önemli olduğunu ve bugüne kadar siyasete katılımdaki hâkim yaklaşımı seçimden seçime sandığa gitmek olan seçmenin eğilimlerini konuştuk.

Siyasete katılımın ilk basamağı siyasete olan ilgi. Sizce seçmen siyasetle ilgileniyor mu?

Erman Bakırcı: Seçmen dediğimizde 62 milyon kişiden bahsediyoruz. 62 milyon tekillikten bahsediyoruz, fakat araştırma yapıp bunları da anlatmak gerektiğinde mutlaka ki birtakım indirgemeler yapmak durumundayız. Neticede 64 milyon ile de görüşme yapma şansımız yok. İndirgemelerin pratik bir tarafı olduğu gibi, asıl arka taraftaki çoğunluğun, çok renkliliğin ve farklılıkların da üzerini örtmek gibi bir riski var.

2023 seçimlerinde oy kullanacak her üç kişiden birinin, yaklaşık olarak 30 yaş altı olmasını bekliyoruz. Bu, aşağı yukarı 18 milyon gibi bir küme yapıyor. Ben öncelikle genç nedir, seçmen nedir bu çerçeveyi bir ortaya koymak isterim.

Seçmenlerin bir kısmı, takip etme noktasında siyasetle ilgileniyor. Yani ne olup ne bittiğini takip ediyor ama bunun illa çok sofistike bir takip olması da gerekmiyor. Fakat bu ilgilenme hali de genelde yanlış anlaşılır. Biz örneğin bir araştırma yaptığımızda şöyle yaklaşılır; şu oldu seçmen ona tepki göstermedi. Seçmen öyle eline defteri alıp haberleri izlerken ya da her gün düzenli olarak günlüğüne yazar gibi siyasi parti liderlerinin konuşmalarını not edip, yarın öbür gün bir araştırma şirketi kapımı çalarsa ona cevabımı iletirim diye beklemiyor. Seçmenlerin

talepleri, beklentileri ve fikirleri zaman içerisinde geliyor. Bu demek değil ki gün içerisinde yaşanan sonuçların, deneyimlerin hiçbir etkisi yok. Elbette var ama günlük hayatın koşturmacası içinde anlık etki uyandırmayabilir. İkinci olarak, siyasetle ilgilenmek ve uğraşmak konusu da çok boyutlu. Siyasetle uğraşmanın toplumsal mobilizasyonda katalizör görevi gördüğünü düşünen oldukça fazla sayıda kişi var. Buradaki temel sorun, hangi siyasetle uğraşmak istediğiniz. Yani mevcut düzenle uyumlu bir yapıda hareket ederseniz, o yapıya olumlu bakanlar tarafından böyle bir katılım olumlu karşılanıyor, fakat uğraşacağınız siyaset mevcut düzende köklü değişiklikler üretmeyi amaçlıyorsa ya da bir şekilde devletin karşısında pozisyonlanma ihtimali varsa ya da böyle bir algı varsa, insanlar siyasetle aktif olarak uğraşmaktan çekiniyorlar. Dolayısıyla da ilgi ve uğraşma birbiriyle bağlı unsurlar. İlgisi olanların da uğraşma oranları oldukça düşük.

Burada gençlerin durumları daha da önemli. Şöyle söyleyebiliriz: Türkiye’de her üç seçmenden biri 30 yaş altında, dolayısıyla onların sandığa katılımı oldukça sonuç üretecek etkenlerden biri, fakat gençlerde yüksek bir ideolojik bağlılık yok. Türkiye genelinde de bu zaten çok yüksek değil. Kendi fanuslarımızın dışına çıkıp baktığımızda da toplumda ideolojik aidiyetin çok kuvvetli olmadığını söyleyebiliriz. Gençlerde bu

Kendi fanuslarımızın dışına çıkıp baktığımızda, toplumda ideolojik aidiyetin çok kuvvetli olmadığını söyleyebiliriz. Gençlerde bu daha da zayıf. Bunun temel koşullarından biri, bugün genç dediğimiz insanların büyük bir kısmının metropollerde doğmuş olması.

daha da zayıf. Bunun temel koşullarından biri, bugün genç dediğimiz insanların büyük bir kısmının metropollerde doğmuş olması ama ebeveynlerinin metropolde doğmamış olmaları. Metropolde doğunca insanlar, daha çok boyutlu, çok kimlikli, farklılıklarla birarada yaşıyorlar. Kırdarken daha birbirine benzer insanlarla birarada yaşanırlar, ama metropole geldiğinizde, Ankara, İstanbul İzmir gibi metropollerde büyük kalabalıklarla yaşarsınız. Bu da şöyle şeylere sebep olur; metrobüs beklediğinizde, o bana da gecikiyor türbanlı birine de gecikiyor. Yani metropolde yaşamının getirdiği sorunlar kimlik sorunlarının üstünü bir parça örtüyor ve aslında reel sorunlarda ortaklaşmamıza neden oluyor.

Gençlerde şöyle bir farklılık var; gençler bugün oldukça umutsuz ve oldukça öfkeliler. Siyasetle de umut etmek üstünden değil, umutsuzluk üstünden bir ilişki kuruyorlar. Bu da aslında

gençlerin sandığa gitme ihtimalini, siyasete katılmayı, eğer oy verirler mi üzerinden algılar isek, oldukça kırılğan hale getiriyor. Yani sandığa gitmezler demek de çok mümkün olmamakla birlikte, sandığa gitmeme ihtimalleri de mevcut. Nitekim siyaset eğer onları umutlandıramaz, sandığa giderek sorunlarını çözebileceklerine dair gençleri inandıramaz ise gençlerin sandığa katılma oranı düşebilir ve bu da seçim sonucunu ciddi anlamda etkiler.

Bu, önceki kuşaklara göre biraz daha edilgen bir ilişki değil mi? Yani önceki kuşaklar siyasete girmek için birilerinin o alanı onlara çekici kılmasını beklemiyorlardı. Sorunlar var, bunların çözümünü için gidelim uğraşalım, çözelim diyorlardı. Birakin Türkiye'yi, hatta dünyayı değiştirelim diyorlardı. Bu kuşağın siyasetle ilişkisi bu anlamda çok farklı görünüyor.

E.B.: Bütün gençler böyle diyemem elbette, fakat zamanın ruhu farklılaştı. Nasıl ki 40'lardaki dünya 70'lerde yoksa, 70'lerdeki dünya 90'larda yoksa, 90'lardaki dünya da şimdi yok. Bu sadece siyasete katılmakla ilgili değil. Hayatla kurdukları ilişki daha akışkan. Sınırları çok keskin olan hiyerarşik yapılara fazlaca dahil olmak istemiyorlar ama bu, kişilerin

iyi, doğru, güzel tanımları yok anlamına gelmiyor. Sadece, eskiden üretilmiş ezberlere çok da uymuyorlar. Bunu söyleyebiliriz.

Burada şunu sormak gerekiyor tabii, siyaset sizi tavlama için, size çekici görünmek için ne yapmalı? Eski kuşakların bir siyasi görüşü, duruşu, ideolojisi vardı ve ona göre de seçeneklerden birini değerlendiriyorlardı. Bu kuşakların bu çekiciliği ölçüye vurabilecekleri bir değerler altyapısı var mı?

E.B.: Bir kere mevcut siyasi partilerin yapılarını kendilerine uygun bulmuyorlar. Temel problemlerden biri bu. Çok katı yapılar. Partide mücadele etmenin de bir hiyerarşik yükselme ile sonuçlanmasını bekliyorlar. Yani biraz daha kendi faydalarını düşünüyorlar bu noktada. Ayrıca eski kuşakların da her zaman ideolojik altyapılarla tercih yaptığını söyleyemeyeceğimiz gibi, bu çocukların da bütünüyle ideolojiden kopuk olduklarını söyleyemeyiz. 70'lerdekilere göre, 80'lerdekilere göre daha kopuklar, evet. Bu, zamanın ruhuyla açıklanabilir ama mevcut yapılar da şöyle şeyler var: Bir, partilerin yapıları çok sert; iki, partiye girip parti içerisinde bulunan başkalarının onların önüne geçme

Gençler bugün oldukça umutsuz ve öfkeli. Siyasetle de umut etmek üstünden değil, umutsuzluk üstünden bir ilişki kuruyorlar. Bu da aslında gençlerin sandığa gitme ihtimalini, siyasete katılmayı, eğer oy verirler mi üzerinden algılar isek, oldukça kırılğan hale getiriyor.

ihtimalinin olduğunu düşünüyorlar; üç, bir sorun çözülecekse toplumda, hâlâ onun çözümlenmesinin ihtimali siyaset olarak görülüyor ama şunu da söyleyeyim, sorunların çözüm noktasını siyaset olarak görenler olduğu gibi, sorunların çözülemeyeceğini düşünenler de oldukça büyük bir kitle. Yine de neden siyasete girmiyorlar? Bir umut yok. Onlarla aynı dili konuşabilecek, onların zihnine yakın, onlarla aynı akışkanlıkta iletişim kurabilecek bir siyasi yapı yok. Siyasi yapı genelde şöyle şeyler yapıyor: Bizim bir gömüğümüz var, biz böyle örgütleniyorduk elli yıldır ve elli yıl daha bu şekilde örgütlenmeye devam etmek istiyoruz diyor.

Fotoğraf: Özcan Yaman

Bu bir zaman dönüşümü, bir dönem dönüşümü. Gençler, özellikle de metropollerdeki gençler dönüştü, ancak siyasi partilerin yapıları gençlerin yaşadıkları bu dönüşüme henüz ayak uyduramadılar. İkinci konu da şu, benzer şekilde STK'lara, sendikalara üye olmakta da oranlar düşük. Türkiye toplumunda hukuka güven bir kere düşük seviyede. Dolayısıyla bir sendikaya üye olmak ya da bir STK'ya üye olmak, yarın öbür gün başıma bir iş açar kaygısı da getiriyor. Bu da gençlerin bu alanlara girmemelerine sebep oluyor. Sonuç olarak bu dönüşüme karşı gelemeyiz, siyasetin bu dönüşümü karşılayacak araç ve yöntemlere sahip olması lazım.

Gençler şu andaki yapıları beğenmiyorlar, umutsuzlar, yapıları katı buluyorlar, oralarda kendileri için bir gelecek görmüyorlar. Peki partilerden beklentileri nelerdir? Partiler gençlere nasıl ulaşabilir? Buna ilişkin bir araştırma sonucu var mı? Kılıçdaroğlu, Akşener ya da Erdoğan ne yaparsa gençlerin ilgisini çekebilecek?

E.B.: Böyle net bir formülasyonumuz yok ama gençlerin nelerle ilgilendikleri, hangi noktalarda hangi fikirlere sahip oldukları ve partilerin bunlarla olan ilişkilerine bakabiliriz. Örneğin gençlerde doğa, çevre ve iklim değişikliği meselelerinin ön planda olduğunu görüyoruz.

Onlarla aynı dili konuşabilecek, onların zihnine yakın, onlarla aynı akışkanlıkta iletişim kurabilecek bir siyasi yapı yok. Siyasi yapı genelde şöyle şeyler yapıyor: Bizim bir gömleğimiz var, biz böyle örgütleniyorduk elli yıldır ve elli yıl daha bu şekilde örgütlenmeye devam etmek istiyoruz diyor.

Bahsettiğimiz partiler bu siyaseti yapamıyorlarsa zaten yakalayabilecekleri bir noktayı kaçırıyorlar. Çocukların kulağı bu konulara açık çünkü. Eskinin kimlik tartışmaları bugüne getirilerek siyaset yapılmaya devam ediliyorsa gençleri yakalayabilecekleri konuları da kaçırmış oluyorlar. Daha öncekine çok da benzeşmeyen bir durumla karşılaştıkları ortada, ama zaten siyasi yapılar, gençlerin oyunu aldıktan sonra onları partilerinin içine ne kadar almak istiyorlar ondan da çok emin değilim. Onu da ayırtırmak gerekiyor. Siyasi partiler açısından siyaset yapmak için oy vermek yeterli görülebiliyor.

Örneğin siyasi partilerin bir kadın kolları, bir gençlik kolları oluyor. E o zaman ortadaki alan "genç olmayan erkeklerin"

siyaset yapmaları için tanımlanmış bir alan gibi oluyor. Hayatta bunun karşılığı yok ama. Sosyal medyada hep birlikte tartışıyoruz, sizin gönderinize yorum yapacak kişinin yaşı ya da cinsiyeti orada önemli olmayabiliyor.

Siyasi partilerin bu hiyerarşileri unutmuyor olmaları lazım ama neredeyse bu hiyerarşilerin taşıyıcısı konumundalar. Tabii kendi içlerinde bunları hafifletmek için çabalayan siyasetçiler ve yapılar var, ama bunlar oldukça yetersiz kalıyor.

Siyasi partilerin kurultay bildirgelerinde, birtakım toplantıların sonuç belgelerinde ya da son günlerde olduğu gibi yüzyıl vizyonu projelerinde de bu hiyerarşiyi görebiliyoruz aslında. Demokrasi ve ekonomiden başlanıyor, çevre sorunları, iklim krizi en sona ekleniyor ama gençler bu ayrımı görüyorlar galiba, yani bu siyasetçi programına yazmış ama aslında çevre korumaya dair samimi bir refleks, bir hazırlığı, tavır, tutum alışı var mı diye bakıyorlar mı?

E.B.: Tabii bilgi birikimine göre bunları satın alacak seçmenler var. Son birkaç seçimde gençler rap dinliyor diye rap müzikle gençlerin karşısına çıkmaya çalışan siyasetçiler oldu ama bu yöntemlerle olmadı, olmayacak da. Ne dinlediği önemli değil. Onu nerede dinliyor, neden dinliyor, dinleme

mekânları nasıl oluşmuş? İstanbul'un sonradan kurulmuş ve şu anda büyük nüfusa sahip ilçelerinde bir rap patlaması var mesela, niye böyle bir şey olmuş? Siyasi partiler buradaki dönüşümü anlayıp ona göre bir dil kurmadıktan sonra rap dinlemişler, rap konserine gitmişler, şarkıcılarla düet yapmışlar... Bu kadar kolay değil. Aslında bunlar bir miktar küçümseme de içeriyor; onlar onu dinliyorlar, tamam o zaman bir de türkü söyleyelim, parti programına ne gerek var? Bir Karadeniz türküsü, bir Ege türküsü ile siyasi problemi bitirirsiniz. Böyle değil. Genç konusu özellikle hiç böyle değil.

Burada iki şeyi de ayırtmak gerekiyor: Birincisi, sorunların tek çözüm noktası siyaset mi? Gelip tıkanıpımız yer de burası galiba çünkü şu anda maalesef tek çözüm siyaset çünkü yaşam alanımıza kaplayan ve yaşam alanlarımıza müdahale eden, bizi sadece oy vermeye sıkıştırmış bir iktidarla, hatta tüm bir siyasi sistemle karşı karşıyayız. Öte yandan siyasi partilerde de, hatta STK'larda da katılımın azlığı konusunda bir şikâyet var. Onca program, etkinlik yapıyoruz katılım çok az oluyor, üye sayıları artmıyor, hatta üye olanlar aîdat bile ödemiyorlar ya da sadece aîdat ödüyorlar diye bir yakınma var. Sonuç olarak bu yapılar da katılıma açık mı? Elinizde bunların verisi var mı?

E.B.: Katılım konusundaki temel nokta, kaygı. Kaygı bariyerinin başladığı yerde katılım azalıyor. İkincisi de insanların gündelik hayatının birinci adımında siyaset yok. Siyaset bu kadar yaşamın içinde değil. Özellikle şu son üç dört yıl içerisinde ciddi ekonomik kriz ve geçim derdinin içine düşen, gelecek kaygısı yaşayan insanlar, "tamam o zaman, ben gayet motive olarak siyasete gireyim de bunu değiştireyim" şeklinde düşünmüyorlar, ancak kendi hanelerinin geçimini sağlayabiliyorlar. Bunu bir noktada çözebilmek lazım. Dolayısıyla sandık dışında pek bir yöntem olduğu düşünülüyor. Düşünenler var elbette ama bunlar toplumun küçük bir kesimi. Zaten bu sebeple de Türkiye'de seçime katılım oranları çok yüksektir. Yani siyasal alana girmeyen seçmenler sandığa giderek fikirlerini belirtmeye çalışıyorlar. Bu yüzden de 85-86'lar gibi katılım oranları görüyoruz. Son cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yüzde 70'lere inmişti ama onun dışında hep 80-85 bandında gidiyor. Az önce de değindiğimiz gibi, katılım bu

Son birkaç seçimde gençler rap dinliyor diye rap müzikle gençlerin karşısına çıkmaya çalışan siyasetçiler oldu ama bu yöntemlerle olmadı, olmayacak da. Ne dinlediği önemli değil. Onu nerede dinliyor, neden dinliyor, dinleme mekânları nasıl oluşmuş?

oranlarda kalırsa, bu, gençlerin seçimlere büyük oranda katıldığını gösterir, ama 80'lerin altına indiğinde büyük ihtimalle katılmayanlar gençlerden çıkacaklardır ve bu da seçim sonuçlarını ciddi derecede etkiler.

Seçmenin yeni siyasi katılım alanları açmak konusunda girişimleri olduğunu biliyoruz, Oy ve Ötesi gibi yapılarla siyasetler üstü bir siyasi çalışma örneği sergilenmişti. Bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz?

E.B.: Burada şunu söyleyeyim, bazı sivil toplum kuruluşları ya da Oy ve Ötesi gibi siyasetler üstü yapıların toplumda ürettiği heyecan oldukça değerli. Yurttaşlar siyasetçilerin yapamadığını yapabilmek için bir araya gelmişlerdi, fakat bu yapılarla yerleşik siyasi yapılar arasında bir beslenme ilişkisinin olması gerekiyor. Şunu söylemiyorum, bütün siyasal alanı sadece yerleşik siyasi partilerin kontrolüne, hükmüne terk edelim değil demek istediğim. Farklı sorunları çözmek için hareket eden otonom fikir ve eylem hareketleri siyasi alan için oldukça değerli. Aslında bu konuda büyük bir zenginliğe de sahibiz. Özellikle ekoloji konusunda çok fazla lokal, belki kişi sayısı olarak küçük, dolayısıyla biz anket yaptığımızda çok da karşımıza çıkmayan fakat sahada bulunan kümeler var. Bu alan ile siyasi partilerin yapısı arasında bir öğrenme ilişkisi olmalı. Milletvekillerinin bir eyleme gidip oradan tweet atmaları değil, fikrîsel beslenme alanları olmalı ve iki alan da birbirinden bağımsız ama birbirini besleyerek devam edebilmeli. Bunu şu ya da bu parti için değil, siyasi partilerin beslenme alanları için söylüyorum, aynı bir havza gibi düşünün. Eğer Türkiye'de vatandaşın yerel yönetimlere katılımı zaten çok sınırlı ise, sivil toplum çok sınırlı ise, yapılacak yegâne şey siyasi partilere katılmak oluyor. Siyasi partiler de insanları kolay kolay içlerine almıyorlarsa ya da insanlar katılmıyorlarsa üretilebilecek

yegâne çözüm, her bir siyasi partinin beslediği toplumsal havzayı genişletmek olmalı. O havzadaki küçük kılcal kollar da, sayıya vurduğunuzda çok önemli görünmeyen ama yerel ve farklı sorunları çözmek için biraraya gelmiş fikir ve eylem hareketleri. Bu hareketlerin akarsuları ile siyasi partilerin havzalarını buluşturmak gerekiyor.

Ekrem İmamoğlu'nun kazandığı seçim, bu iki tarafın birbirini beslediği bir örnek olabilir mi?

E.B.: Aslında doğru bir noktaya işaret ettiniz; biz o zaman da araştırmalar yapmıştık. Birinci seçim ile ikinci seçim arasındaki temel fark ideolojîsiz, umutsuz gençlerin ama umutlanarak, ama "kardeşim olur mu böyle bir şey, neden iptal edildi seçim" öfkesi ile hareket ederek sandığa gitmesi ile oluştu. O 800 binlik farkın temel oluşturucularından biri, ilk seçimde sandığa gitmeyen o gençlerdi.

Şöyle bir durum da var; mahallenizde bir geri dönüşüm çöpü olsa diye niyetlenseniz, bu konuda bile bir katılım mekanizması bulamıyorsunuz. Çok fazla online katılım mekanizması var gibi duruyor ama bunlar da gerçek katılıma açık mı, tartışılır.

E.B.: Anketlerimizde hiç dilekçe yazdınız mı diye bir sorumuz olur bazen. Talep etmenin yöntemi ne? Artık tweet atmak da talep etmek, uygulamadan bildirimde bulunmak da talep etmek... Ama burada şöyle bir şey var, önceden, dilekçe yazılacaksa örneğin, bütün apartman biraraya gelir ve aynı dilekçe ile başvururdu. Şimdiki başvurular bireysel başvurular haline geldi ve sizinle aynı apartmanda otursak bile, gideyim de komşumdan bir imza alayım birlikte başvurulum demiyoruz. Oturduğumuz yerden, mikro alanımızdan, mikro olarak, kendimiz olarak bir başvuruda bulunuyoruz. Geçmişle temel farklardan biri de bu. Başvurmanın yöntemleri değişti ama temel olarak birlikte hareket konusu da değişti. Çok daha tekil süreçler oldu.

O zaman burada bir katılım yöntemi olarak sosyal medyadan da söz edelim. Belki tekil bir yöntem ama katılıma açık ya da etkili bir yöntem gibi de duruyor. Siz ne diyorsunuz?

E.B.: Türkiye toplumunun yüzde 90'a yakını sosyal medya kullanıyor bir kere. İnternet ve sosyal medya, özellikle

gençlerin birincil haber takip kaynağı. Bir haberi teyit etmek istiyorlarsa da yine büyük oranda sosyal medyayı kullanıyorlar, fakat sosyal medyada ülke gündemine dair yorum yapıp paylaşımlar yüzde 40'tan az. Yüzde 60 hiçbir şekilde paylaşım yapmıyor. Sık sık yaptığı söyleyenler ise ancak yüzde 10 civarında ki bunlar dezenformasyon yasası öncesindeki bulgularımız. Dolayısıyla her fikri her şekilde, her zaman sosyal medyaya yazmak diye bir gerçekliğimiz yok. Temel söylemek istediğim şeylerden biri bu, bu konuda. Sosyal medya buna rağmen bir katılım aracı mı? Evet. İnsanlar talep ve beklentilerini orada kampanyaya dönüştürüyorlar, dillendiriyorlar fakat sosyal medya eşittir Türkiye toplumu demek oldukça yanlış. Şu bile çok zor; hangi sosyal medya? Twitter demografisi ile Instagram demografisi farklı, Facebook farklı. Bu açıdan bir siyasal katılım türü olarak sosyal medya önemli. Bir konunun tt olması bu konuda bir duyarlılık olduğunu gösterir ama herhangi bir konunun tt olamaması o konunun az önemli olduğu ya da az kişi tarafından sahiplenildiği anlamına da gelmez. Sosyal medya toplumdan beslenen ama bize illüzyonlar da sunabilen bir mecra. Sosyal medyaya biraz mesafeli ve süzerek yaklaşmakta fayda var. Sosyal medyada duyduğumuz sesler bu toplumun sesleri ama toplumun tümünü temsil eden sesler olmama ihtimalleri çok yüksek. Bir sesin sosyal medyadaki gücüyle toplumdaki gücü de genellikle aynı değil. Sahte hesaplar olduğunu da hesaba katmak gerekir. Bütün bu şerhlerime rağmen insanların farklı insanlarla bir araya gelebilme, farklı görüşleri görebilme ihtimalini oluşturması açısından sosyal medyanın hem önemli bir siyasal katılım türü hem de önemli bir siyasal alan olduğunu düşünüyorum.

Gezi olaylarına bakınca, bayağı bir örgütlenme alanı olduğunu da söyleyebiliriz.

E.B.: Elbette, örgütlenme açısından da önemli bir alan oldu ama biz burada kendi fanuslarımızı yaratıyor olabiliriz. Ben sadece bana benzeyen kişileri takip edebilirim. Ben muhafazakâr biriysem "ne kadar muhafazakâr bir toplum" diyebilirim, bir başkası ne kadar geniş bir Marksist komünite olduğunu düşünebilir.

Sizin alanınıza gelecek olursak, kamuoyu yoklamalarının da bir tür siyasete katılım olduğunu söyleyebilir miyiz?

E.B.: Eğer siyasal katılımı yönetimdekilerin tercihlerini etkilemek için birtakım süreçlere dahil olma çabası olarak kabul edersek, kamuoyu yoklamalarına katılmak bir siyasal katılım olarak görülebilir. Buna karşı değilim ama bunun oldukça pasif bir katılım olduğunu düşünüyorum. Şöyle ki, biz bir örneklem hazırlarız ve anketörlerimizi bazı mahallelere göndeririz. Onlar da kapıları çalarak hanelerle yüz yüze görüşürler. Burada katılımın esas sorusu, kapınız çalındığında "anketimize katılmak ister misiniz" oluyor. Bu soruya evet cevabı verip anketin içeriğinin de siyasal olduğunu biliyorlarsa, bu durumda bir siyasal katılımdan söz edilebilir ama bu kişiler evlerinde otururken fikirlerini bir deftere yazmışlar, kapıya bir anketör gelsin de siyaset mekanizmasını etkileyeyim diye beklemiyorlar.

Ama bu anketler siyaseti etkileyici bir unsur haline geldi.

E.B.: Şöyle ki, "kamuoyu araştırmaları insanların fikirlerini değiştiriyor mu" diye sordüğümüzde evet diyenler çoğunlukta, "peki sizin fikrinizi değiştirdi mi" diye sordüğümüzde ise hayır yanıtını aldık.

Siyasi partileri etkiliyor gibi görünüyor. Sözelimi gençlerin beklentileri nedir diye araştırmalar yaptırıyorlar ve örnekte olduğu gibi gençlik rap dinliyor diye rap şarkı kullanabiliyorlar.

E.B.: Ben bu etkinin biraz abartıldığı kanaatindeyim. On yıldır bu işi yapıyorum. Sonuçta araştırma nedir? Siz bize bir dertle, bir soruyla gelirsiniz. Biz o derdi bir araştırma sorusuna çeviririz ve o soruyu ayrıştılandırırız. Bilimsel bir yöntemle oluşturduğumuz örnekleme göre de sahaya çıkarız. Veri toplarız. Gelir size anlatırız. Anlattığımız şey size birkaç şey sunar: Birincisi, toplumun fikri yapısına dair izdüşümlerdir. O anki halini veririz. Hiçbir araştırma mutlak doğrudur denemez. Hata payları vardır hepsinin de. Bazen yanılırlar, bazen yanılmazlar. Biz araştırmayı yapıp, bulguları soruya soran kişiye iletiriz. Onların bu soruyla neler yapacağı tamamiyle onlara kalmıştır. Bu konuda bizimle aynı fikirde olabilirler, olmayabilirler. Araştırma şirketlerinin etkisi toplumda biraz efsaneleşmiş durumda. Bugünlerde kim aday olsun, araştırma şirketleri bunu araştırsın, anket yapsın vesaire deniyor. Peki hangi araştırma şirketinin hangi bulgusuna göre hangi siyasi parti nasıl kararlar alacak?

Araştırma şirketlerinin etkisi toplumda biraz efsaneleşmiş durumda. Bugünlerde kim aday olsun, araştırma şirketleri bunu araştırsın, anket yapsın vesaire deniyor. Peki hangi araştırma şirketinin hangi bulgusuna göre hangi siyasi parti nasıl kararlar alacak?

Araştırma şirketleri içinde de bazı siyasi partilere yakınlığını gizlemeyenler var. Farklı farklı araştırma şirketleri var ve sizin seçiminiz aslında alacağınız sonucu da belirliyor olabilir.

ANAP, DYP gibi partiler bir seçimde sıfırlanıyor diyebiliriz. Arkadan gelen güçlü bir yapı vardı elbette ama bir Demirel, Ecevit için bu söz konusu bile olmayabilirdi ya da onlarda parti içi lider, kadro sıfırlama/tasfiye etme gibi bir dönüşüm yaşanırdı. Seçmenin buradaki keskin tavrını nasıl açıklıyorsunuz?

E.B.: Bu tip durumlar için "kritik seçim", "kritik yeniden düzenlenme" gibi tabirler kullanılır siyaset bilimi literatüründe. Biz 2002'den beri böyle bir seçimi görmedik. 2011-2018 seçimlerini bir analize tâbi tuttuğumuzda, aynıların aynı yerde kaldığını görüyoruz. Pek de bir değişim olmamış. Durağan bir dönem olmuş.

Sözünü ettiğiniz sonucu 2001 ekonomik krizi ve deprem gibi sonuçlar şekillendirmişti. Sadece krizler üretmedi bu sonucu elbette. Muhafazakâr düşüncenin siyasi alandaki temsili çok uzun bir tartışmanın konusu. Sadece AK Parti'nin kurulduğu dönemde vatandaşlar ile mevcut partiler arasından kopuş yaşıyordu. AK Parti o kopuşu uluslararası konjonktür ile de birleştirerek iyi okudu ve uyguladı. Bugün baktığımızda, çok yüzeyden söyleyeyim, böyle bir durum görmüyoruz. Siyasetten umutsuzlar ama bir kritik seçim olacak gibi de görünmüyor. Bugün için böyle ama önümüzdeki dönemin ne getireceğini bilemeyiz. Siz de kamuoyu yoklamalarının sonuçlarını görüyorsunuz, hepsinde AK Parti'nin oylarında bir azalma görülüyor ama yine de hepsinde neredeyse birinci parti. 20 yıllık periyodu aldığımızda, yüzde 49'lardan bugün MHP ile birlikte bile oraları görememek gibi bir azalma var ama o dönemdeki gibi bir gelişme görmüyoruz şu an.

Son dönemde iki kritik durum var: Birincisi, HDP'nin yüzde on barajını aşabileceğine güvenerek parti olarak seçime girmesi, ikincisi de İYİ Parti'nin kurulması. Bu ikisi AK Parti ile diğer taraf arasındaki dengeyi belirleyen güç oldular. Bunu söylemek lazım.

Seçmenin bu iki partiye kredi açması önemli bir gösterge siyasette. MHP'ye rağmen kurulmuş bir İyi Parti ve kimden oy alacağı kestirilemeyen bir HDP.

E.B.: Tabii on yıl önce biz seçmenin kapısına gittiğimizde kendini Kürt olarak tanımlayanların takriben yüzde 60'ı AK Parti derdi. Şimdi bu oran yüzde 15'lere indi. Bu oylar HDP'ye gidiyor ve onlar da Erdoğan karşısında konumlanmış durumdadılar.

Bu düşüşün üç nedeni var: Birincisi Kürtler, ikincisi gençler ve son olarak da ekonomik kriz. Ekonomik kriz herkesin ortak keseni, bu konuda AK Parti adım atmadığı sürece oy oranını artırma ihtimali pek görünmüyor. Ekonomik memnuniyetsizlik çok yüksek. Her ne kadar muhalefet ben daha iyi yönetim hissinin verememiş olsa da, bu haliyle bile bu Erdoğan'a yetmez, ekonomik kriz algısını terse çevirmesi ve insanlara bir ekonomik kalkınma vaat etmesi ve

sunabilmesi lazım. Gençler için ekonomik nedenler önemli ama burada bir hayat tarzı baskısı var. Gençler daha modernler, daha hayatın içerisinde. O yüzden hayat tarzına müdahale, gençlerin AK Parti'ye mesafelenmelerinde önemli bir unsur.

Kürtlerin de kimlik ve demokrasi talepleri var. Ekonomik kriz için bir hamle, gençlere yönelik hayat tarzı konusunda bir hamle ve Kürtler için bir hamle yapamazsa AK Parti'nin yüzde 49'lari bulması çok zordur ama yine de bu seçimin bir kritik seçim olacağını düşünmüyorum. En azından bu seçimde olmayacağını düşünüyorum.

Bu seçimle ilgili şöyle de bir durum var; bir tarafta Erdoğan gibi bir "lider" var, öbür tarafta ittifakın "adayı" var. Burada seçmenin partiye, lidere ya da programa bağlılığı, fanatıklığı ya da objektifliği nasıl kendi gösterecek? İnsanlar terazinin bu iki kefesindeki farklı ağırlıkları nasıl değerlendirecekler? Bir tarafta aday, bir tarafta parti liderini mi oylayacak, ikisini de aday olarak mı değerlendirecekler?

E.B.: Biz kamuoyu yoklamalarında genel olarak "oy tercihinizi hangisi belirliyor" diye sorarken seçmeni beş kategoriye ayırıyoruz: Taraftar seçmen, ideolojik seçmen, liderci seçmen, partisiz seçmen, son dakikacı seçmen.

Son dönemde iki kritik durum var: Birincisi, HDP'nin yüzde on barajını aşabileceğine güvenerek parti olarak seçime girmesi, ikincisi de İYİ Parti'nin kurulması. Bu ikisi AK Parti ile diğer taraf arasındaki dengeyi belirleyen güç oldular.

Liderci seçmenler yüzde 24, ideolojik seçmenler, yani "siyasi görüşüm o partiye yakın olduğu için oy veriyorum" diyenler yüzde 30 bandındalar. AK Parti içinde liderci seçmen oranı fazla iken, CHP seçmeni içinde ideolojik seçmen oranı fazla. Bu lidercilik de biraz üzerine fazla kafa yorulan konulardan biri. AK Parti'nin genel başkanı lider özellikleri gösterdiği için insanlar liderciler. Lider olmazsa ben oy vermem dedikleri için liderci değiller yani. Örneğin 77 seçimlerinde sorsaydık, CHP seçmeni de liderci çıkabilirdi çünkü Bülent Ecevit vardı. O zaman da sağ seçmenler ideolojik seçmen çıkacaktı. Bunlar geçici kavramlar ve siyaseti insanların kavramları kullanmasına göre tartışmamak lazım. Ayrıca o kadar da liderci değiliz. Daha çok, işleri yapacak birilerinin olması önemli. Eğer bugün bir

Fotoğraf: Özcan Yaman

parti çok oy alamıyorsa, sadece genel başkanı lider özelliği göstermiyor diye açıklayamayız, konu sadece lider *aurası* değil. Liderin topluma ne sunduğu, siyasi geçmişi, kullandığı argümanlar da önemli.

Evet ama bu seçimde şöyle bir gerçek de var: Kılıçdaroğlu lider olmadığı için eleştiriliyor, karşısında da lider özelliği gösterdiği için yüceltilen bir Erdoğan var. Liderlik konusu belki abartılıyor ama bir lider de var şu anda. Kılıçdaroğlu'na bu konuda çok yüklenildiği için belki de terazi böyle yamuk duruyor.

E.B.: Katlıyorum ama CHP'nin aldığı oy oranını Kılıçdaroğlu'nun lider vasfına bağlamamak gerek. CHP gibi Türkiye'nin kurucu partisi kendini topluma anlatamıyorsa bunun tek bir sebebi yoktur. Biraz kolaycı argümanlar gibi. Vatandaşın siyasi fikri sadece lidere bakarak gelişmiyor. Mesela taşrada bir A kasabasında, o partinin ilçe başkanı sizin elinizi sıkıyor mu, sıkıyor mu? Eğer bu temaslarınız yoksa, partinin kılcalları çalışmıyorsa ya da çalışmanın doğru yöntemini bulamıyorsa burada

bir sorun olmalı. Liderlik bir *aura* verir, insanların oy verirken biraz daha motive olmalarına sebep olabilir ama bir siyasi fikre inanıyorsanız, diğer partinin lideri de çok lider gibi davranıyor diye ona oy vermezsiniz. Bütün şahsi deneyimlerden, birikimlerden bağımsız bir lidercilik yok.

İnsanların siyasete ilişkin bilgilendirme kaynakları neler?

E.B.: İnsanların bilgilendirme kaynakları televizyon, internet, sokak ve sosyal çevre. Televizyon konusu önemli. Haberleri tv'den izlemeyenler her geçen yıl artıyor. Özellikle gençler ve eğitim seviyesi yüksek olanlar daha az tv izliyorlar. Buna rağmen televizyon, medya, siyasal alandaki kutuplaşmanın en kristalize olmuş hali. Her siyasi düşünceye yakın bir tv kanalı var. Herkesin karşıtı ile birlikte var olabildiği bir alan burası. Herkes diğerinin doğruyu söylemediğini düşünüyor, dolayısıyla burada da bir fanus durumu var. Şöyle söyleyelim, Fox Haber izleyenlerle A Haber izleyenler biraraya gelmiyorlar. İkinci bilgilendirme alanı sokak, sosyal çevre. Burada da kişinin kırdı mı, kentte mi, metropolde

Ayrıca o kadar da liderci değiliz. Daha çok, işleri yapacak birilerinin olması önemli. Eğer bugün bir parti çok oy alamıyorsa, sadece genel başkanı lider özelliği göstermiyor diye açıklayamayız, konu sadece lider *aurası* değil. Liderin topluma ne sunduğu, siyasi geçmişi, kullandığı argümanlar da önemli.

mi yaşadığı önemli bir faktör. Başta da bahsetmiştim, metropoller kalabalık, farklı sosyal, siyasal, etnik kimliğin daha fazla bulunduğu alanlar ve karşılaşmalar daha müsait. Kırlar ve kasabalar ise daha küçük, birbirine daha fazla benzeyen, farklılıkların biraz daha az olduğu alanlar. Dolayısıyla orada bir fikri değişimin oluşması daha zor. Yani oraya zerk olup, onlarla birlikte olup orada bir değişim yaratmak lazım. ☸

“Kürt siyasi temsili engellenemeyince 150 yıllık sistem değiştirildi”

2023 seçimleri öncesinde siyasi yelpazedeki her iki ittifak bloku da Kürt seçmenin desteklediği tarafa kazandırabilecek, desteklemediği tarafa kaybettirebilecek bir önem kazandığının farkında. Kürt sorunuyla ilgili çok sayıda araştırması bulunan Mesut Yeğen ile Kürtlerin siyasete katılım performans ve pratiklerini konuştuk.

1923 yılında cumhuriyetin ilanı ile nihayetlenen Osmanlı'nın son dönemlerinde, “Milli Mücadele” dönemini de kapsayacak biçimde, Kürtlerin siyasi sürece katılım durumları nasıldı?

Mesut Yeğen: “Siyasi katılım” dediğimiz sonuçta bu dönemde bir grup elitin, azınlığın işini anlamalıyız. Türkler, Kürtler ve Osmanlıyı oluşturan diğer halkların, kavimlerin hepsi açısından durum bu. Belli başlı kavimlerin temsilleri ve temsilcileri arasında büyük farklar yok. Aynı biçimde ve aynı tür elitler tarafından temsil olunuyorlar. Her bir kavmin temsilcileri kendi aralarında da benzer biçimde bölünüyor ya da farklılaşıyor. Her kavmin dünya pazarıyla ya da dünyanın yeni fikirleriyle daha çok etkileşim içinde olan daha modern ve daha geleneksel elitleri var ve bunlar vasıtasıyla siyasi katılım gösteriyorlar. Ancak, Kürtler Osmanlıyı oluşturan kavimler içerisinde büyük gruplardan biri olmakla beraber, büyüklükleri nispetinde güçlü gruplardan biri değil. Kürt elitleri sayıca daha azlar ama dönemin Türklerinden, Ermenilerinden, Rumlarından aman farklı da değiller. Dönemin Kürt eliti diğerlerine kıyasla belki biraz daha fazla geleneksel elitlerle organik devamlılık içerisinde.

1918 sonrasına yoğunlaşarak konuşacak olursam siyasi katılımın araçları açısından baktığımızda esas olarak bürokrasi yoluyla siyasi hayata katılım var. Özellikle İstanbul'da, Diyarbakır'da Osmanlı bürokrasisinin parçası olmuş Kürt bürokratları, Kürt

Tek Parti dönemi Kürtlerin siyasete katılımları açısından çok şey söylenebilecek bir dönem değil. Kürtler bu dönemde siyasete hiç katılmadı denemez elbette. Azadi gibi cemiyetlerle ve isyan gibi araçlarla Kürtler Türkiye siyasetine katılmaya çalıştılar elbette, ama bu hem kısa ömürlü hem de olağanüstü bir katılım şekli oldu.

entelektüelleri var. Kürtler Osmanlı'nın kaderinin şekillenmesine ya da aslında kendi kaderlerinin şekillenmesine bu bürokratlar vasıtasıyla katılıyorlar. Bir de az sayıda olsa da dernekler, bugünün siyasi partisine denk düşen cemiyetler vasıtasıyla ve onların gazete ve dergiler gibi yayın organları vasıtasıyla katılıyorlar. Yani siyasi katılım dediğimiz şey kitlesel değil ve esas olarak bu dediğim çerçevede gerçekleşiyor.

Hedefler açısından baktığımızda, milli mücadele döneminde, 1918-1923 arasında üç grup tespit edilebilir gibi görünüyor. İlk iki grup daha çok İstanbul'da yoğunlaşmış görünüyor ve aslında birbirlerinden çok farklı değiller. İlk grup Osmanlı siyasi birliği içerisinde kalıp bir tür özerklik sahibi olmak gerektiğini düşünen Kürtlerden oluşuyor. Bir de bunlarla aynı çevre ya da cemiyetler içerisinde olmakla beraber, artık Osmanlı'nın sonunun geldiğini ve Wilson Prensiplerinin artık başka bir dünya vaat ettiğini düşünüp, Kürtlerin de Rumlar gibi ve Ermeniler gibi bağımsızlık çabası içinde olması gerektiğini düşünenler var. Üçüncü grup da Kürdistan'da, Kürt şehirlerinde mukim olup kaderlerini Milli Mücadeleyi yürütenlerin kaderleriyle birleştiren

Kürtlerden oluşuyor. Kürt elitinin bu üçüncü grubunun büyük kısmı, “elit” olmalarını, güçlü olmalarını, daha çok 19. yüzyıl başında Kürdistan'da güçlü olan geleneksel elitlerin tasfiyesine ve Ermeni soykırımına borçlu olduğu için geleceklelerini milli mücadeleyi yürütenlerden bağımsız düşünmüyorlar ve aktif olarak milli mücadeleyi destekliyorlar.

Dolayısıyla, üç farklı grup ve fikirden söz edilebilir. Birincisi kaderini, geleceğini Mustafa Kemal'le birlikte düşünenler. İkincisi, Osmanlı devam ederse bir özerk Kürdistan fikri peşinde olanlar. Bir de “Osmanlı'nın geleceği yok, başımızın çaresine bakalım” diye düşünen, bağımsızlıkçılar diyebileceğimiz üçüncü grup. Milli mücadele döneminde öne çıkanları bu şekilde tasnif edebiliriz. Kürtler bu dönemde siyasete bu üç grup elitin yaptıkları üzerinden katıldı daha çok.

Peki ya tek parti döneminde?

M.Y.: Tek parti dönemi Kürtlerin siyasete katılımları açısından çok şey söylenebilecek bir dönem değil maalesef. Kürtler bu dönemde siyasete hiç katılmadı denemez elbette. Azadi gibi cemiyetlerle ve isyan gibi araçlarla Kürtler Türkiye

siyasetine katılmaya çalıştılar elbette ama bu hem kısa ömürlü hem de olağanüstü bir katılım şekli oldu, malum. Bu dönemdeki daha olağan ve süreklileşmiş katılım şekli Türkleşerek siyasete katılmak ya da Türkleşen Kürtlerin siyasete katılımı oldu. Babanlar gibi İstanbul'da mukim büyük ailelerin fertleri Türkleştiler ve kaderlerini Türkiye'nin kaderiyle birleştirerek siyasete, devletin yönetimine katıldılar. Bunu ne kadar Kürtlerin siyasete katılımı olarak görmek gerekir, doğrusu emin değilim.

Tek Parti döneminde siyasi katılımın imkanları ve araçları çok sınırlı ve Kürtler adına siyasete katılanların büyük kısmı, malum, başka kesimler için de olduğu gibi Ankara'dan atanan vekiller. Kürtlerin kendi daha "otantik" denebilecek katılma biçimleri engellendiği için, Kürtler adına bir gerçek siyasi katılımdan söz etmek çok mümkün değil. 1925'te Şeyh Said ayaklanması ve ardından gelen Takrir-i Sükun Kanunu ve rejimin otoriterleşmesi Kürtlerin siyasete sahici bir biçimde katılmasının imkânlarını tümünden iptal etti. Siyasete müdahil olma niyetinde olan az sayıda Kürt de ya Kürdistan'ın devletçe erişilebilir olmayan yerlerine çekildi ya da Suriye'ye, Lübnan'a geçerek Xoybun gibi örgütler üzerinden etkili olmaya çalıştı. Ama 1930 Ağrı İsyanı'nın bastırılmasından sonra o damar da çok zayıfladı. Malum 38'den sonra onun da çok izi kalmadı.

Hileli olduğu bilinen 1946 seçimlerini saymazsak, çok partili siyasi sisteme geçildikten sonra gerçekleştirilen ilk serbest seçimlerde Demokrat Parti (DP) iktidara geldi. O dönem Kürtlerin DP'ye belirgin bir desteği oldu mu?

M.Y.: 1950 seçim sonuçlarına baktığımızda Kürtler ağırlıklı "şunu yaptı, bunu yaptı" demek mümkün değil. DP'ye oy verenler var, ama CHP'de kalma eğilimi gösterenler de var. Hatta yanılmıyorsam, yani uzun zaman önce baktığım için şimdi sayılar aklımda değil, hafif bir çoğunlukla CHP'ye daha çok destek vermiş gibi görünüyor Kürtler. Ama neredeki, hangi Kürtler daha çok DP'ye, hangileri de CHP'ye destek verdi diye sorulabilir ve bu önemli bir soru olur. Hafızam yanıltmıyorsa şöyle bir örüntüden söz etmek mümkün: Seçimler yoluyla gerçek bir siyasi değişimin mümkün olduğunu hisseden Kürtler daha çok DP'ye destek veriyorlar. Oysa, devletin baskısını sert hissetmiş Kürtler ya da değişim umudu olmayan Kürtler de CHP'ye destek vermeye devam ediyorlar.

Ama bu dediğim belli belirsiz bir izlenim. Bugünkü gibi genel bir Kürt tutumundan söz etmek mümkün değil 1950 seçimleri için.

Demokrat Parti'den milletvekili seçilen Mustafa Remzi Bucak vardı.

M.Y.: Evet, Mustafa Remzi Bucak Demokrat Parti'den Diyarbakır milletvekili. 1950-54 arasında. Van Özalp'ta gerçekleştirilen ve Ahmed Arif'in meşhur 33 Kurşun şiirine konu olan katliamın gündeme gelmesini sağlıyor ve bir konuşmasında Kürt şehirlerindeki idareyi İngilizlerin Hindistan'daki kolonyal idaresine benzetiyor. Bu açılardan önemli bir isim. Mustafa Remzi Bucak üzerinden şöyle bir çıkarım yapılabilir belki: Ankara'da ne olup bittiğini daha yakından izleyebilen kesimler, belki "durum değişiyor" deyip biraz daha fazla ilgi göstermiş olabilirler DP'ye. Öbür türlü dediğim gibi Kürtler böyle ha deyip bütün hepsi DP'yi desteklemiş gibi bir manzara oluşmuyor. Sonrasında buna yakın bir manzara oluşuyor. İktidar değiştiikten sonra, bu değişikliğin kalıcı olduğu anlaşılınca vaziyet değişiyor. Ama ilk etapta böyle bir şey yok.

27 Mayıs 1960'ta darbe oluyor. Darbenin hemen ertesinde o dönem belli başlı Kürt aşiretlerinin ileri gelenleri Sivas kampına getiriliyor. "55'ler olayı" diye de biliniyor bu. Aslında herhangi bir örgütlenme veya organizasyon çabası içinde olmadıkları halde bir toplama kampında tutuluyorlar. "Potansiyel tehlike" görülüyorlar çünkü. Sonrasında T-KDP kuruluğu Faik Bucak ve arkadaşları tarafından. 60'lı yıllarda dünyada ve Türkiye'de bir sol rüzgar var. Türkiye 1971 askeri müdahalesine doğru giderken Türkiye İşçi Partisi (TİP) kuruluyor, çok sayıda da sol örgüt. Öğrenci gençlik hareketleri var ve Kürt öğrenciler de Devrimci Doğu Kültür Ocakları adı altında örgütleniyorlar. Siyasi süreci ve gidişatı etkileme bakımından Kürtlerin de hayli canlı, hareketli oldukları bir dönem sanırım bu.

M.Y.: Evet. Ancak 60 ve sonrasına gelmeden Kürtlerin siyasete katılım serüvenlerini anlamak açısından önemli olan birkaç olay var, onlardan söz edeyim.

1945'ten sonra yavaş yavaş büyük şehirlere gelmeye başlayan Kürt gençleri var. Bunlar özellikle öğrenci yurtları vasıtasıyla kendi aralarında sosyalleşiyorlar. Dicle Yurdu meşhur örnektir. Veya işte tıp ya da hukuk

fakültesi öğrencileri biraraya geliyorlar. Burada daha çok kültürel motifler üzerinden bir siyasi katılım karşımıza çıkıyor. Ama siyasi katılımı daha da canlandıran şey 1958'de Irak'taki "devrim" veya "darbe". Çünkü 1958'deki o "darbe" veya "devrimden" sonra, malum, Mela Mustafa Barzani Irak'a geri dönüyor ve yeni Irak anayasasında Kürtler ve Araplar neredeyse eşit unsurlar olarak yer alıyor. Bunun yarattığı heyecan var Kürtlerde ve bu Kürtlerin Türkiye siyasetine Kürtler olarak katılımını tetikliyor neredeyse. Aynı dönemde Kerkük'te Türkmenler Kürtlerin de dahil olduğu bir katliama maruz kalınca TBMM'de dönemin CHP Niğde Milletvekili Asım Eren Türkiye Kürtlerini kast ederek misilleme teklifinde bulununca, üniversitelerdeki bir grup Kürt öğrenci sert bir kınama mesajı yayınlıyor. Bu bildiğim kadarıyla dönemin ilk kitlesel sayılabilecek eylemi ve dolayısıyla Kürtlerin Türkiye siyasetine müdahalesinde önemli bir kilometre taşı.

60'lardaysa daha önemli bir şey oluyor ve Yeni Türkiye Partisi isimli, sağ gelenekten olduğu söylenebilecek bir parti, Türkiye'de aldığı oy ortalamasının çok üzerinde bir oy alıyor Kürt şehirlerinde. DP döneminin Diyarbakır milletvekillerinden ve 1960 sonrasının Sağlık Bakanı Yusuf Azizoğlu'nun da içinde olduğu YTP bu dönemde Kürtlerin özel ilgisine mazhar oluyor ve dönemin pek çok ünlü Kürt figürü ve entelektüeli bu partide görev yapıyor. Dolayısıyla, YTP'yi de Kürtlerin Türkiye siyasetine katılımında önemli uğraklardan biri saymak gerekir.

60'tan sonra Kürtler legal siyasi araçları daha etkili bir şekilde kullanmaya başlayıp kendi meselelerini siyasi partiler, dernekler, gazeteler vs. üzerinden Türkiye siyasi gündemine taşımaya başlıyorlar. TİP, Doğu Mitingleri, ardından DDKO'ların kuruluşu, dergiler, örgütler... Yoğun bir siyasi katılım gösteriyor Kürtler bu dönemde. Ama bu faaliyetin ancak bir kısmı "Kurdî" bir mahiyet taşıyor. Bu dönemde siyasi katılımın canlanmasının Kürtlere has bir tarafı var, ama Türkiye'de genel olarak siyasetin canlandığı da açık. Siyaset kitlelere, kalabalıklara açılıyor bu dönemde. 141, 142, 163 gibi maddeler olmasına rağmen siyasetin çerçevesi 1960'tan sonra biraz genişliyor Türkiye'de. Bu da hem Kürtlerin hem de solun Türkiye siyasetine daha etkin ve yoğun biçimde katılmasının önünü açıyor. 1961 Anayasası, Türkiye'de siyaseti canlandıran,

60'larda siyasi katılımın canlanmasının Kürtlere has bir tarafı var, ama Türkiye'de genel olarak siyasetin canlandığı da açık. Siyaset kitlelere, kalabalıklara açılıyor bu dönemde. 141, 142, 163 gibi maddeler olmasına rağmen siyasetin çerçevesi 1960'tan sonra biraz genişliyor Türkiye'de. Bu da hem Kürtlerin hem de solun Türkiye siyasetine daha etkin ve yoğun biçimde katılmasının önünü açıyor.

siyaseti farklı toplumsal kesimlere açan, yani sendikalara, öğrencilere açan bir işlev görüyor bir yandan. Diğer yandan da Kürtlerin de Kürtlüklerinden kaynaklanan taleplerini ya da memnuniyetsizliklerini ifade etmesine imkân veriyor. 1970 öncesinde aşağı yukarı böyle bir manzara var.

12 Eylül 1980 darbesiyle sonuçlanan 70'ler sürecinde sağ-sol kamplaşması denilen bir durum yaşanıyor. Gençlik hareketleri, devrimci örgütler, Kürt örgütleri ve öncesi bir yana 1978'de kuruluşunu ilan ederek sahneye çıkan PKK var. Galiba Türkiye siyasetinden bir kopuş da yaşanıyor o dönemin gidişatı içerisinde.

M.Y.: Evet, yani aslında bugünkü Kürt hareketliliğinin, Kürtlerin siyasete bugünkü gibi kitlese ve yoğun katılımının tohumlarını 70'lerde bulmak mümkün. Bugünküne benzer bir manzara 70'lerde de Kürt şehirlerinde mevcuttu. O yıllarda da Kürtler çok yoğun ve heyecanlı bir

siyasi katılım gösteriyorlardı Türkiye siyasetine. Bu itibarla HEP'in (Halkın Emek Partisi) kuruluşu ve seçimlere girişleriyle birlikte Kürt hareketinin kitlese olarak siyasallaştığını, siyaset içerisinde yer aldığını varsaymaya meyilliyiz ama bu çok doğru bir varsayım değil.

Mesela Mehdi Zana 1977 seçimlerinde bağımsız aday olarak girdiği seçimlerde Diyarbakır Belediye Başkanı seçilmişti.

M.Y.: Evet Mehdi Zana en bilineni. Aynı şekilde Ağrı'da Urfan Alpaslan, Batman'da da Edip Solmaz bağımsız adaylar olarak girdikleri seçimleri kazanarak belediye başkanları oldular. Dolayısıyla manzara bize şunu gösteriyor: Aslında doğru, Kürtler ana akım siyasi partilerden kopmayı ve kendi sahalarına dönmeyi, kendi örgütlerine dönmeyi tercih ediyorlar. O dönemdeki "sömürge mi, değil mi?", "ayrı örgütlenme mi, ortak örgütlenme mi?" tartışmaları meşhurdur. Ama velakin bu ayrışma, hemen silahlı mücadelenin baskın olmasına

yol açmıyor. Uzun bir süre Kürtler arasında silahsız faaliyet, kitlese faaliyet, daha baskın araç durumunda aslında. İşte demin konuştuğumuz bütün bu belediye başkanlığı örnekleri, bağımsız milletvekillerinin meclise gitmesi de bunun tezahürüydü. Dolayısıyla bu dönemde Kürtler yasal birçok unsuru kullanarak siyasete katılıyor aslında daha yoğun bir şekilde. Örgütler, mitingler, gazeteler, dergiler, bağımsız milletvekilleri ya da bağımsız belediye başkanlıklarını kazanmak üzerinden çok yoğun bir siyasi katılım gösteriyorlar siyasete. Silahlı faaliyet, 78'de bile, yani PKK kurulduğunda bile ana unsur değil aslında. Silahlı faaliyet 84'ten sonra monopolize edecek Kürt siyasetini.

70'lerde Kürtler yasal birçok unsuru kullanarak siyasete katılıyor aslında yoğun bir şekilde. Örgütler, mitingler, gazeteler, dergiler, bağımsız milletvekilleri ya da bağımsız belediye başkanlıklarını kazanmak üzerinden çok yoğun bir siyasi katılım gösteriyorlar siyasete. Silahlı faaliyet, 78'de bile, yani PKK kurulduğunda bile ana unsur değil aslında.

Fotograf: Özcan Yaman

12 Eylül malum, Türkiye'nin devlet ve toplum olarak darbeciler tarafından yeniden dizayn edilmesini hedefleyen bir darbe. Kürt meselesi bağlamında da kaskatı bir inkâr siyaseti benimseniyor. Diyarbakır Cezaevi ve oradaki uygulamalar bu inkar siyasetini en çarpıcı şekilde ortaya koyuyor. 15 Ağustos'ta PKK'nin Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla başlayan yeni bir durum ortaya çıkıyor. 1989'da HEP kuruluyor. SHP listelerinden 1991 seçimlerinde 21 HEP'li parlamentoya girdi. 12 Eylül, 80'ler ve ardından 90'lar Türkiye için genel bir değerlendirme yapar mısınız?

M.Y.: 12 Eylül bütün bir Türkiye siyasetinin üzerinden buldozer gibi geçti, özellikle de muhalif siyasetin üzerinden. Ama Kürt siyasetinin üzerinden biraz daha ağır bir buldozer gibi geçti. 12 Eylül'ün Kürt şehirlerindeki baskısı, vahşeti çok daha ağır oldu. Diyarbakır Cezaevi bu minvalde hep anlatılır, ama sadece cezaevi üzerinden değil, sivil hayat üzerinden de 12 Eylül Kürt şehirlerinde çok farklı işledi. Mesela Türkiye'nin diğer şehirlerinde de 1983-84 ortalarına kadar sıkıyönetim

vardı, ama malum Kürt şehirlerinde sıkıyönetim kalkmadı. Sonrasında da olağanüstü hale çevrilerek devam ettirildi. Olağanüstü hal galiba 2000'li yılların başına kadar sürdü ve AB reformları çerçevesinde kaldırıldı. Yani neredeyse 20 sene boyunca devam etti. Dolayısıyla aslında 12 Eylül'den Türkiye'nin bir kısmı 89'da filan çıkarken, Kürtler neredeyse hiç çıkmadan, bazen daha ağırlaşarak 12 Eylül şartlarında kaldılar. Ama şöyle bir şey oldu: Bu baskı ortamı bir yandan devam ederken bir yandan da Kürtlerin sivil hayata, sivil siyasete katılım eğilimi çok güçlendi. Önce bu *serhildanlar* denilen süreç üzerinden, ardından da HEP'in kurulması üzerinden Kürtler yoğun biçimde siyasete katılım gösterdiler ve orada bir büyük kopuş aslında gerçekleşti. İşte bugün de HDP'de kendisini gösteren bir gelenek doğdu, serpildi ve kökleşti. Bu, Kürtlerin aşağı yukarı neredeyse değişmez bir biçimde 30 senedir kendi kimlikleriyle ayrı bir siyasi partide siyaset yapmaları anlamına geliyor. Aynı örgütlenme tartışması 70'lerde vücut buldu ve 90'larda böyle bir hüviyet kazandı.

12 Eylül'den Türkiye'nin bir kısmı 89'da filan çıkarken, Kürtler neredeyse hiç çıkmadan, bazen daha ağırlaşarak 12 Eylül şartlarında kaldılar. Ama şöyle bir şey oldu: Bu baskı ortamı bir yandan devam ederken, bir yandan da Kürtlerin sivil hayata, sivil siyasete katılım eğilimi çok güçlendi.

Önceki dönemlerde "Kürt seçmen şöyle diyor, Kürt seçmenlerin eğilimi şu" gibi tanımlar, tabirler kullanmak çok gerçekçi değildi sanırım. Ama 90'lardan günümüze kadar artık "Kürt seçmenler" diye bir olgudan bahsetmek mümkün. Bir yandan savaş ve çatışma ortamı sürerken bir yandan da legal Kürt siyaseti gelişti...

M.Y.: Evet orada şöyle bir şey söyleyeyim: Aslında PKK silahlı mücadele politikasını

Kaba bir genelleme yapmak gerekirse 90'ların sonundan bu yana aslında Kürtler Türkiye siyasetinde kendilerini daha çok legal mücadele üzerinden, siyasi parti faaliyeti yoluyla ifade ediyorlar. Böyle bir şey söylemek sanki mümkün gibi. 2015 sonrasında yaşanan sürecin gösterdiği de o. Devlet bütün yasal siyasi faaliyeti kriminalize ederken Kürtler legal siyasi faaliyette ısrar ediyor.

bugüne değin sürdürüyor gibi görünüyor. Ama sanki 99'dan beridir daha başat olan siyasi mücadele, yani bu partiler mücadelesi. Kürtler daha çok kendilerini onun üzerinden ifade ediyorlar. Orası çok kalıcılaştı. Evet, silahlı faaliyet devam ediyor ama geçmişe göre çok zayıflamış durumda ve dediğim gibi ara ara yani fasılalarla devam ediyor. Siyasi faaliyet sanki daha kuvvetlenerek devam etti ve bugüne geldi. Dolayısıyla kaba bir genelleme yapmak gerekirse 90'ların sonundan bu yana aslında Kürtler Türkiye siyasetinde kendilerini daha çok legal mücadele üzerinden, siyasi parti faaliyeti yoluyla ifade ediyorlar. Böyle bir şey söylemek sanki mümkün gibi. 2015 sonrasında yaşanan sürecin gösterdiği de o. Devlet bütün yasal siyasi faaliyeti kriminalize ederken Kürtler legal siyasi faaliyette ısrar ediyor.

Son yıllarda apaçık ortaya çıkan bir durum var. 2023 seçimlerine yönelik tahmin, öngörü ve değerlendirmelerde de sıkça söyleniyor. Kürt seçmen desteklediği tarafa kazandıracak veya destek vermediği tarafa kaybettirecek kritik bir öneme, ağırlığa sahip. Buna karşılık "milli irade" yüceltilirken Kürt seçmen iradesi söz konusu olunca işin rengi değişiyor.

M.Y.: Bu durumla ilgili şöyle bir gelişmenin altını çizmek isterim. Birincisi, uzun süre Türkiye devleti Kürtlerin yasal siyasete katılımını baskı üzerinden engellemeye çalıştı. Yani yasal siyaset yapmak isteyen bütün Kürtler her an hapse atılabilir insanlardı malum ve birçoğu da atıldı zaten. 94'te dokunulmazlıkların kaldırılıp DEP'li milletvekillerinin apar topar tutuklanıp cezaevine atılmasından bu

yana yaşıyor bu. Bütün bu süreç zarfında bunu yaptı devlet. Fakat bundan daha önemlisi, seçim barajı yoluyla Kürtlerin siyasete katılımını engelledi, engellemek istedi. Kürtler iki büyük "cevvallık" gösterdiler buna karşı. Birincisi, Kürt siyaseti bağımsız milletvekili sayısını çok iyi bir örgütlenmeyle çok hızlı arttırdı. İkincisi de cumhurbaşkanının halk oyuyla seçilmeye başlamasıyla beraber Kürtler de kendi adaylarıyla yarışınca, 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde şunu gördüler ki, yüzde 10 barajını aşabilecek bir potansiyele erişebiliyorlar. Malum 2015 seçimlerinde HDP yüzde 12'nin üzerinde oy aldı ve parlamentodaki üçüncü büyük siyasi parti oldu. Bunun ardından Türkiye siyaseti kendisini yeniden dizayn etmek zorunda kaldı. Yani siyasi baskı ve yüzde 10 seçim barajı vasıtasıyla engellemeye çalıştığı Kürt siyasi temsilini bir aşamadan sonra engelleyemeyince, engelleyemediğini idrak edince, bu defa tüm sistemi

yeniledi. 2015'deki müzakerelerin çöküşü ve 2016'daki darbe girişimi de bunun için çok elverişli bir iklim yarattı ve malum MHP'nin de katkısıyla bu başkanlık sistemi denen şeye geçildi. Başkanlık sisteminin esas müsevviği Kürt siyasetinin Türkiye genel siyaseti üzerindeki etkisini marjinalleştirmek arzusuydu. Ardından "Yenikapı ruhu" ile filan da bütün Türkiye siyaseti farklı düzeylerde Kürt meselesine karşı alarm durumuna geçirildi. 4 Kasım 2016'daki siyasi darbe benzeri süreç de bunu takip etti.

Dolayısıyla bugün şöyle diyebiliriz: Kürtlerin siyasi temsilini engelleyemeyince ya da Kürtlerin siyasi temsili Türkiye siyasetine istikamet verebilecek büyüklüğe erişince, Türkiye devleti 1876'da başlayan 150 yıllık parlamenter yönetim geleneğini değiştirmek zorunda hissetti kendisini. Kürt meselesiyle kendi aklınca daha etkin bir şekilde uğraşabilmek için ya da Kürt

siyasetinin temsilini etkisizleştirmek için. Orada da şöyle söyleyeyim, sayısal göstergeler açısından bakarsak Türkiye siyaseti bu konuda çok etkili olmuş gibi değil. Yani HDP yüzde 10'un üzerinde oy alıyor. 2023 seçimlerinde de çok sayıda milletvekili çıkaracağı belli. Ama niteliksel olarak istediğine yakın bir sonucu almış gibi görünüyor Türkiye devleti. Kürt siyasetinin niceliksel büyüklüğü değişmedi ama Türkiye siyaseti üzerindeki niteliksel etkisi ne yazık ki 2015'teki gibi büyük değil. Bu yeni durum kısmen sistemin revizyonu ile ilgili. Yürütmenin yasama aleyhine, yargı aleyhine aşırı genişlemesiyle, bütün yetkilerin cumhurbaşkanında toplanmasıyla ilgili. Ama bir kısmıyla da bütün bir Türkiye siyasetinin "beka" söylemi etrafında alarme edilebiliyor olmasıyla ilgili. Yani çok sıkıştığında CHP'si de dahil (zaten diğer partileri çok konuşmaya bile gerek yok) siyasi partiler hepsi birden beka söyleminin arkasına dizilebiliyor. Ya da rejimin ihtiyaçlarını karşılamakta CHP de dahil bütün siyasi partiler tırnak içerisinde "gereğini" yapabiliyorlar.

HDP veya Kürt seçmen için, niceliksel gücü ölçüsünde siyasete niteliksel etkide bulunamıyor tespiti önemli. Güncel durum açısından da...

M.Y.: Başka yerlerde de söylemeye

Kürtlerin siyasi temsilini engelleyemeyince ya da Kürtlerin siyasi temsili Türkiye siyasetine istikamet verebilecek büyüklüğe erişince, Türkiye devleti 1876'da başlayan 150 yıllık parlamenter yönetim geleneğini değiştirmek zorunda hissetti kendisini. Kürt meselesiyle kendi aklınca daha etkin bir şekilde uğraşabilmek için ya da Kürt siyasetinin temsilini etkisizleştirmek için.

çalıştım. Kürtler ya da HDP "anahtar parti", "kilit parti", "çok güçlü", "oyun kurucu" şeklinde değerlendiriliyor. Doğru, amma velakin Kürtlere faydası olmayan bir anahtar olma haliyle, Kürtlere faydası olmayan bir oyun kuruculuk ya da kilit parti olma haliyle karşı karşıyayız. Bu durum az önce söylediğim sistem revizyonu ve beka söyleminin hegemonyasıyla ilgili, doğru. Ancak bütün bu sıkışma halinin, Kürtlerin Kürtlere faydası olmayan bir kilit işlev görüyor olmalarının ardında Kürt siyasetinin kendisiyle ilgili meseleler

de var. Neredeyse sıfıra inmiş olmasına rağmen silahlı faaliyetin askıya alınmamış olmasının yarattığı meşruiyet kaybı da bu durumun ardındaki önemli bir faktör. Böyle olunca HDP'nin sarf ettiği önemli sözlerin kıymeti azalıyor. Bu ne demek? Bugün eğer PKK faaliyeti durdurulmuş olsaydı, Kürt siyasetinin Türkiye siyasetinde kilit konumda olmasının belki Kürtlere de faydası olurdu demek. Öte yandan PKK'nin silah bırakmasını sağlama işinde HDP'nin mevcuttakinden fazla bir şey yapabileceğini de sanmadığımı söylemeliyim. Bunun olabilmesi başka faktörlere bağlı, başka bir düzeyde bir müdahale gerektiriyor. Dolayısıyla Kürt siyasetinin niteliksel olarak etkili olmamasının vebali HDP'nin boynunda değil; onu söylemeye çalışıyorum. Daha çok hükümet sisteminin değişmesiyle, Türkiye'deki ana aktörlerin zihniyet dünyalarının değişmiyor oluşuyla ve PKK'nin silah bırakmaktan vazgeçmemesiyle ilgili bu etkisizlik.

Öte yandan seçim sonrasında yeni bir resim oluşabilir mi sorusu da var. Bu konuda da kısa vade için ümitli değilim. Yani Türkiye siyaseti dinamiklerine yaşlanarak konuşacak olursak, 2023 seçimlerinden hemen sonraki bir iki sene içinde mevcuttakinden çok farklı bir atmosfer oluşmasını beklemiyorum.

Fotoğraf: Yasın Akgül

Belki Kürt siyaseti üzerindeki baskı, belediyelerin kayyumlarla yönetilme durumu ya da Kürt şehirlerindeki görünür baskı hali filan bunlar kısmen azalır ama dediğim üzere, Kürt siyasetinin Türkiye siyaseti üzerindeki genel etkisinin büyük ölçüde değişmesini çok muhtemel görmüyorum.

Kürt seçmenin deyim yerindeyse blok halinde belirli bir tercihte bulunması halinde, bu durum mevcut sistemi reforma zorlayacak bir etki yaratamaz mı? Siyaseten bir tıkanma durumunda, buradan hareketle bir reform ihtiyacı, sistemi güncelleme ihtiyacı doğmaz mı?
M.Y.: Çok demokratik bir iklim oluşacak olursa evet; lakin öyle bir ihtimal görünmüyor. Yani sonuçta CHP'nin durumu belli. Deva Partisi filan da etkisiz, işte İYİ Parti etkili bir aktör. Şöyle düşünüyorum: CHP de dahil Türkiye siyasetinin ana aktörleri, Kürt meselesinin

Kürt meselesinde daha reformist, daha özgürlükçü bir noktaya gelinmesini zorlayan bir dinamik yok şu anda Türkiye siyasetinde. Dışarıda da yok, içeride de yok. Ancak bu demek değil ki, bu durum ilanihaye devam eder. Hem Türkiye'de hem de dünyada demokrasi dinamikleri bugün itibarıyla eskisine göre daha zayıf olmakla birlikte bu dinamiklerin yeniden kuvvetleneceğine dair işaretler de yok değil.

bugünkü gibi, böyle de yönetilebilir olduğunu artık gördüler. Yani Kürtler siyaseten büyük bir güç olsalar da Kürt meselesi ve Kürtler Türkiye siyasetinin ana dengelerini bozmadan yönetilebilir bir halde artık. PKK etkisizleştirilmiş durumda, belediyeler kayyumla yönetiliyor, HDP'li siyasetçiler cezaevinde ve bütün bunlar oluyor diye Türkiye'de büyük bir altüst oluş olmuyor. Demem o ki, Kürtlerin yarattığı rahatsızlıkla rejim kolaylıkla baş edebiliyor. Bu hal bütün siyasi aktörlerin değerlendirmek

isteyeceği bir durum olacaktır. Kürt meselesinde daha reformist, daha özgürlükçü bir noktaya gelinmesini zorlayan bir dinamik yok şu anda Türkiye siyasetinde. Dışarıda da yok, içeride de yok. Ancak bu demek değil ki, bu durum ilanihaye devam eder. Hem Türkiye'de hem de dünyada demokrasi dinamikleri bugün itibarıyla eskisine göre daha zayıf olmakla birlikte bu dinamiklerin yeniden kuvvetleneceğine dair işaretler de yok değil. ☹️

“Ne zaman umutsuzluğa kapılırsan bu kalabalığı hatırla”

Tek adam sisteminin tüm antidemokratik niteliklerinin olanca ağırlığıyla hissedildiği şu dönemde, toplumsal örgütlülük de Türkiye tarihinin belki en zayıf dönemini yaşıyor. Buna rağmen kadın hareketi tam tersi bir ivme gösteriyor ve belki de en örgütlü döneminden geçiyor. Beyhan Sunal, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’ndan Fidan Ataselim, Avukat Yelda Koçak ve Avukat Berrin Sönmez ile kadın hareketinin alanlardaki ve siyasetteki dinamiklerini konuştu.

Toplumun genelinde siyasete katılımın oy verme ile sınırlandırıldığı bir durum yaşıyoruz. Hayatı dönüştürmek için siyasete bel bağlıyoruz ama orada da oy vermektan öteye gidemiyoruz fakat kadınlar öyle değil... “Özel olan politiktir” ifadesinden başlayalım isterseniz. Kadınların siyaseti böyle tarif etmesi siyasal katılım alanlarını genişletti mi?

Yelda Koçak: “Özel olan politiktir” üzerinde derinlemesine konuşacağımız bir şey olsa da, siyasete katılım açısından bize muazzam bir alan açtı. Öncelikle bizi kadınların siyasete katılımının önündeki engellerin kaynaklarına götürdü ve bu engelleri cesurca tartışmaya açtı. “Özel olan politiktir” deyince, ilkin evdeki şiddetin eve dair olmadığı aklımıza gelir. Kolun kırılıp yen içinde kalmayacağını

“Özel olan politiktir” sloganının artık slogan olmaktan çıktığını, feminist politikanın çok önemli katmanlarından birini oluşturduğunu düşünüyorum. Başlangıçta evet, şiddeti görünür kılmak, kamusalallaştırmak için de çok etkili oldu ama bununla sınırlı kalmadı.

ve bu kol kırmaların tekil, münferit, kişisel değil, aslında patriarkal düzenin sürekliliğinin eve de yansımaları olduğunu gösterdi. “Özel olan politiktir” deyince bir şiddet bağlamı var, bir de ev içindeki emeğin görünürlüğü bağlamı. Kadının meta üretiminin dışında yeniden üretim emeği, çocuk bakımı, yaşlı bakımı ya da ev temizliği gibi, piyasaya vurduğumuzda artı değer de getiren, maddi açıdan kazancı da olan bir işin aslında özel alana sığdırılmayacak, toplumsallaşması, kamusalallaşması gereken bir şey olduğu tartışmasının önünü iyice açtı. Yani özel alan-kamusal alan ikiliğinde kadınların kamusal alandan dışlanıp özel alana hapsedilmesi ve o özel alanda yaşadıkları sorunların da tamamen politik sorunlar olduğu bütünlüklü bir siyasi yaklaşımla ele alındığında, kadınların siyasete aktif katılımının da önü açıldı. Ev içinde maruz kalınan şiddetin üstünün, “kocandır, babandır, abindir sesini kes otur” şeklinde örtülmesine karşı devlet de başta olmak üzere çözümün toplumsallaştırılması kadının siyasete girmesinin önündeki engellerden birini kaldırdı diye düşünüyorum. Emek açısından da aynı şey söz konusu. Kamusal alana sınırlı katılım, kamusal alana katılımın koşulları, bu alana katılımın yaptırımında hep özel alandaki görevlerin görülmemesini sağladı. Yani bir siyasi partide faaliyet yürüten kadın aynı zamanda çocuğunun okul işlerini halledecek de partiye vakit ayıracak, evdeki işleri halledecek de partiye vakit ayıracak. Kocasından, babasından ya da evdeki erkeklerden şiddet görmeyecek, yasaklama görmeyecek de partiye katılabilecek gibi daha da somut olarak söylediğimiz engellerin bir hayli azaltılmış olduğunu söyleyebilirim açıkçası.

Berrin Sönmez: Yelda'nın söylediklerine ilaveten ben bir de bu, “özel olan politiktir” sloganının artık slogan olmaktan çıktığını, feminist politikanın çok önemli katmanlarından birini oluşturduğunu düşünüyorum. Başlangıçta evet, şiddeti görünür kılmak, kamusalallaştırmak için de çok etkili oldu ama bununla sınırlı kalmadı.

Bir de özel alanda yaşanan bütün ikincilleştirmelerin aslında o devasa, büyük politikanın bir parçası olduğunu söylemek lazım. Ben bunu “ataerkil pazarlık” ya da “ataerki ile pazarlık” kavramı ile birarada düşünüyorum. “Özel olan politiktir” derken ataerki ile yapılan bu pazarlıkta aslında devletlerin ailedeki, evdeki, hanedeki erkeklerle bir iktidar paylaşımı içine girdiğini, onun evdeki iktidarının tanınması karşılığında böyle bir politikanın, kadınların evde ikincilleştirilmesinin başladığını söyleyebiliriz. Bu sloganla ve giderek bir kavram haline gelen, feminist teorinin önemli bir katmanı olan bu politikayla kadınların siyasete katılımı, toplumsal hayatın her alanına katılımı giderek arttı gerçekten ve politika yapıcı hale geldik. Yani o ataerkil politikanın oluşturulması mekanizmalarından birini açık ederek kadınlar eşitlik yönünde politikalar üretmeye ve bu politikaları siyasete dayatmaya, kabul ettirmeye başladılar. Bu açıdan son derece önemli ve işlevi hiç bitmiyor, hep devam ediyor. Siyaseti dönüştürmek kadınları dönüştürdü, erkekleri de dönüştürüyor, aslında toplumu dönüştürüyor aynı zamanda. “Özel olan politiktir” sözü için son olarak şöyle söyleyeyim; ülkemizde ve başka toplumlarda kadınların her alanda, hem ailede, hem toplumda eşit haklara sahip olmasıyla toplumun demokratikleşmesine çok büyük destek oluyor.

Fidan Ataselim: Engellenen, büyük oranda kadınların siyasal alana katılımıydı. Bir başka ifadeyle, bir tür toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üstünün örtüldüğü, konunun herkesi ilgilendiren bir konu olmadığı, özel hayata ilişkin, iki kişi arasındaki meselelerdir diye ifade edildiği durumda, özel alanın politik olduğu mücadelesi yürütülmeye başlandı çünkü burada aslında şunu da görmüş oluyoruz; hayattaki birçok mesele ve hayatın bütünü politikaya dairdir ve politiktir. Bir etkileşim, diyalektik bir ilişki söz konusudur fakat konu toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğu için, siyasetin dışına itilmeye çalışılan alan hep kadınların hakları meselesi oldu. Bunun böyle

Fotoğraf: Özcan Yaman

olmadığının mücadelesiydi özel alanın politikliğine işaret ediyor olmak ve bunun mücadelesini yürütüyor olmak.

Araya girip şunu sormak istiyorum; kadınların katılım alanları genişledi ama kadın örgütlerinin çalışma alanları daha çok kadına yönelik şiddet, kadın cinayetlerinin önlenmesi, yani kadınların acil yaşamsal sorunlarında yoğunlaşmış durumda. "Özel alan politiktir" diyoruz ama sanki şu an "kadın cinayetleri politiktir" noktasında çevreleniyor her şey.

F.A.: Kendimizden örnek verecek olursak; bize göre Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun kuruluşu böyle bir analize tekabül eder. Kadın cinayetleri toplumun en önemli sorunlarından biridir. Güncel olarak neyin politikası üretilmeli ya da özel alana hapsedilmiş olan neydi diye baktığımızda, kadınlar arasında 'en kritik', 'en öncelikli' meselenin ne olduğuyla ilgili aynı fikirde değiliz. Bu nedenle ayrı ayrı örgütlerimiz var. Her birimizin hedefleri ve önemli olarak gördüğü meseleler farklı, ancak hepsinin nihai kurtuluşumuza katkısı var elbette.

Yok sayılan, gazetelerin üçüncü sayfalarında kalmış olan cinayetler için platform kurulana kadar elbette hareket içerisinde çok değerli çalışmalar yürütüldü. Bununla beraber bizim bu harekete başka bir katkımız şu oldu; kadın cinayetlerini odağa alarak, en önemli sorun budur diyerek sistematik, bütünsel, süreklileşmiş, örgütlü ve tek bir ile değil, bütün ülke çapına yayılmış bir örgütlülük, hareket, politika ürettik ama bu demek değildir ki sadece kadın cinayetlerinin politik olduğunu anlatmış oluyoruz. Kadın cinayeti meselesi, yaşanan bütün eşitsizliklerin hetero-patriarkal sistemin, erkek egemen kapitalist sistemin en ölümlü durumu olarak karşılaştığımız, kriminalize olduğu yönüdür ve bunu anlatarak, bunun durdurulmasıyla ilgili olarak yürütülen mücadele, karşılaştığımız bütün sorunlara karşı yürüteceğimiz bütünlüklü mücadeleyi de ister istemez beraberinde getirir diye düşünüyoruz.

Tam tersine, olumlu bir örnek olarak kadın cinayetlerini durdurma mücadelesinin siyasete katılımın önündeki birçok engeli kaldırdığını düşünüyorum. Burada

Kadın cinayeti meselesi, yaşanan bütün eşitsizliklerin hetero-patriarkal sistemin, erkek egemen kapitalist sistemin en ölümlü durumu olarak karşılaştığımız, kriminalize olduğu yönüdür.

edinilmiş deneyimle kadın cinayetlerini durdurmak için kadın meclislerine katılmış olan kadınlar kendi özgün meselelerinden ayrılmadan bütünsel olarak siyaset üretmekle sınırlı kalmadılar. Örneğin eşitlikçi feminizm yaklaşımımızdan yola çıkarak, toplumun karşı karşıya olduğu başkaca birçok eşitsizlikle de tıpkı toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele ettiğimiz gibi mücadele etmemiz gerekir diyerek toplumsal bir yaklaşım geliştirmiş oluyoruz.

Kadın hareketinde de siyasetin diğer alanlarında olduğu gibi pek çok örgüt var. Çok örgüt siyasetin diğer alanlarında bölünmüşlük anlamına geliyor ama kadınlarda bu daha çok dayanışmaya

denk geliyor galiba. O zaman bu kadın örgütlerinin siyasi katılıma getirdikleri yorumu konuşalım biraz da...

B.S.: Mitoz bölünerek çoğalmak diyebiliriz biz buna. Kadın örgütlerinin çok sayıda olması bir bölünmüşlük hali vermiyor çünkü orada çoğalıyor. Mesela eskiden toplumun yüzde biri denirdi feministler için ve feministler de "biz yüzde 1 isek de yüzde 99 için çalışıyoruz" derlerdi. Şu anda bu çok geride kaldı. Yerellere doğru yayılmak feminist örgütlerin çoğalmasında çok etkili. İlçelerde, illerde, Anadolu'nun en ücra köşelerinde bile görebildiğimiz bir feminist örgütlenme var. Yazık ki İç Anadolu'da hâlâ çok az ama on beş yirmi yıl öncesine göre muazzam bir feminist örgütlenme var. Erkek siyaseti rekabete dayalı. Kadın örgütleri arasında hiç rekabet olmadığını söylemek çok romantik bir yaklaşım olur ama bu rekabetin en azından belli kuralları, çerçevesi olabiliyor ve feminizm rekabete dayalı bir model üretmiyor. Arada kişisel farklılıklar, örgütsel farklılıklar olabiliyor tabii ki ama ortak kadın çıkarları, kadın politikaları ve ortak bir örgütlenme kurma çabası, kadın örgütlenmesinin kıyıcı bir erkek siyaseti rekabetine dönüşmesini önüyor. En azından içimizde konuşup tartışabiliyoruz. Bu şekilde bu dayanışmayı geliştirmek mümkün olabiliyor. Eşitlik, hiyerarşisiz bir yapı ve tam da toplumdaki istediğimiz şekilde çoğulcu karar alma mekanizmaları oluşturmak... Bunlar feminizmin temelinde var olan şeyler ve feminist örgütlerin pek çoğu bunları başarmak için bu yolda ilerlediği ölçüde o rekabetin kıyıcılığı azalıyor.

Tabii ezilmişlerin dayanışması da çok kolaydır; yazık ki kadınlar toplumda hâlâ eziliyorlar. Özellikle de son yıllarda kadın kazanımları çok ağır tehdit altında olduğu için, böyle bir durum karşısında dayanışmak çok kolay ama mesela yirmi yıl önce Medeni Yasa ya da Ceza Yasası gibi konularda ortak bir politika belirlenmesi uzun bir çaba gerektirmişti. O uzun çabanın sonucunda, örgütlerin çok geniş kapsamlı bir birlikteliği söz konusuydu; TCK 103 de keza öyle. Sonra nafaka konusunda bu gerçekleşti. Yirmi yıl önceki mücadele yeni bir politika oluşturmak ve yeni kazanımlar elde etmek içindi. Bugün yaptıklarımız ise mevcut kazanımları kaybetmemek için bir direniş hattı oluşturabilmek. Bunu da, örgütlerin sayısı ne kadar fazla olursa olsun sorunlarımız aynı olduğu için yapabiliyoruz. Mesela İran'da Masha Jina

Amini'nin protestolarının bütün dünyaya yayılması da buradan kaynaklı. Sadece ulusal değil, ulus ötesi, sınır ötesi bir feminizmden söz etmek gerekiyor artık. Yerelden ulusala, ulusaldan küresele uzanan ağlarla bütün dünyada kadınlar kendi sorunlarını rahatlıkla bir arada çözmeye önerisi geliştirebiliyorlar ve birleşebiliyorlar.

F.A.: Çok örgütlülüğün sadece kadın alanında da değil, işçi sınıfı mücadelesinde, ekoloji mücadelesinde ya da türcülüğe karşı yürütülen mücadelede de bir bölünmüşlük diye tarif edilmemesi gerekiyor bana göre. Farklı oluşumların fikir olarak bir araya gelmesinin sebepleri vardır. Siz, aklınıza hangisi yatıyorsa, hangi kolektif yapıyı, hangi örgütü, platformu, parti, kurum, demokratik kitle örgütünü, hangi oluşumu kendinize, görüşünüze yakın buluyorsanız oraya katılmış olursunuz. Aynı zamanda bu yapıların, bu kolektif oluşumların birbiriyle kuracakları ilişki de önemlidir. Yani bunu bir bölünmüşlük olarak değil, kaçınılmaz bir gerçeklik diye düşünüyorum.

Demokrasinin olması gerektiğini düşünüyorsak eğer, tekçiliği savunmamamız gerekiyor. Siyasi iktidarın karşısında tek bir görüş olsun; bizim istediğimiz şey bu olmamalı bence. Tam tersi, farklı olan bu görüşlerimizle bir arada ortaklaşacağımız müşterek hedeflerimizi nasıl belirleriz, bu doğrultuda çeşitli ittifakları nasıl kurarız? Bu anlamıyla da farklı ittifaklar ortaya çıkıyor olabilir; konu bazlı ya da işleyiş bazlı. Çoğulcu birlikteliklerin ortak hareket etmeye zemin sağladığını düşünüyorum. Yani bundan kastımız, herkes kendi kolektif kararı doğrultusunda kendi örgütlenmesini oluşturmalı ama başka kurumlarla, kolektif oluşumlarla da birlikte hareket ederek, bir cephe olarak da siyaset yürütmeli. Bunun içerisinde özgün fikirler yok olmamalı çünkü bize göre bu, üretkenliği ve örgütlenmeyi ortadan kaldıran bir durum olur. Bu yüzden farklı düzeylerde ve katmanlarda örgütlülükleri, ittifak ilişkilerini, bir araya gelişleri önemli buluyoruz.

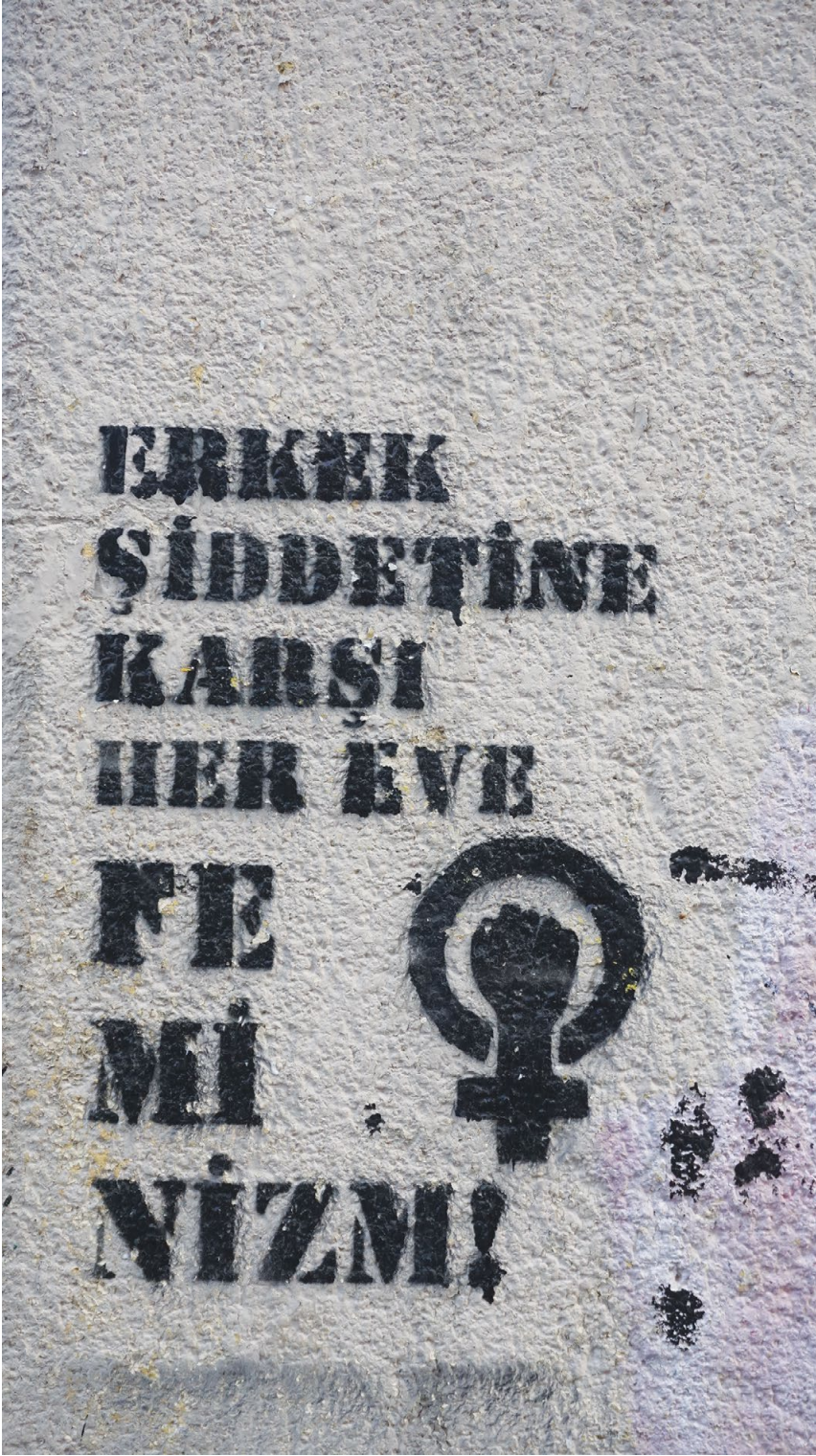
Y.K.: Ben kadın hareketi içinde bu kadar çok örgütlülüğün olmasının aslında çok ilerletici bir şey olduğunu düşünüyorum. Şu açıdan; buradaki örgütlülük suni bir farklılık, suni bir çeşitlenme, suni bir örgütlenme değil, tam aksi, gerek kadın hareketi, gerek feminizm, gerek

Kadın hareketi içindeki çok örgütlülük suni bir farklılık, suni bir çeşitlenme, suni bir örgütlenme değil, tam aksi, gerek kadın hareketi, gerek feminizm, gerek toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine politikaların çok çeşitlendirilmesinin bir sonucu.

toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine politikaların çok çeşitlendirilmesinin bir sonucu. Örneğin A kadın örgütü kadın istihdamıyla ilgilidir, bir başka kadın örgütü işçi kadınlarla ilgili bir çalışma yapar, bir başkası daha gençlik hareketi içindeki kadınlarla ilgilenir, bir başkası eğitim alanında toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine derinlemesine bir çalışma yapar. Bu aslında feminist politikayı da, kadın hareketini de, kadınların mücadelesini de zenginleştiren bir politik çeşitliliği sağlıyor ve en nihayetinde bu politik çeşitliliğe rağmen Türkiye'de kadın hareketinin son belki de iki üç yıldır muazzam bir biçimde başardığı, daha önce de başardığı ama gittikçe daha ustaca yaptığı, hatta bence belki çok kibirli gelebilir bu söylediğim ama Türkiye'nin o yüksek siyasetine de yol gösterdiği, yeri geldiğinde asgari müştereklerde birleşip ortak hedefe yönelebile kabiliyetine işaret ediyor. Yani dindar bir kadın örgütü de, laikliği çok öne çıkaran bir kadın örgütü de, işçi hareketi içerisinde olan bir kadın örgütü de yeri geldiğinde, yüzyıllardır kazanılmış haklara saldırı olduğunda aynı zeminde birleşebiliyor ortak bir ses çıkartabiliyor. Bu çok kıymetli.

Mesela platform çok kıymetli bir deneyim. Doğası gereği birbirinden farklı düşünen, farklı öncelikleri olan örgütlerin, STK'ların bir araya geldiği yapılar. Kadın hareketi bunu çok güzel yapıyor. Birden fazla platform var ve bazen bakıyoruz ki bu platformların bileşenleri de iç içe geçmiş, hem o hem bu platformda bir araya gelmişler. İşte bu politik çeşitliliğe, politik zenginliğe ve örgütsel zenginliğe, asgari müştereklerde bir araya gelip daha güçlü siyaset üretilmesine sebep oluyor. Bu da genel siyasi tabloya önemli bir katkı kadın hareketinden.

F.A.: Siyasete katılımdaki belirleyici şeylerden biri de katılımın nasıl olacağı meselesidir, yani işleyiş. Bizim

deneyimimizde, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu olarak illerde meclis tarzı örgütlenmeyi benimsiyoruz. Yani bütün kararları meclis toplantılarına katılan ve katılmak isteyen kadınlarla alıyoruz. Herkesin eşit söz hakkının olduğu bilgisini hayata geçirdiğimiz meclislerimiz var. Bunun katılımı çok etkilediğini gözlemliyoruz.

Biz bütün bu yıpranmışlığın, bütün bu önyargıların içerisinde gerçekten

doğrudan demokrasinin işleyebileceğinin örneğini ortaya koyduk diyebilirim. Bu anlamıyla ülkenin dört bir yanında kadın meclisleri var ve bunlar sadece genel meclisler değil. Örneğin üniversiteli genç kadınların kendi özgün sorunlarıyla ayrı bir üniversite kadın meclisleri var. Örneğin onların o toplantılarına ben katılmıyorum. Lise kadın meclisleri var, onların ayrı bir meclis işleyişleri var ve bütün bu kararların bulunduğu, birer ikişer koordinatörlerin bir araya geldiği

koordinasyon kurulları var. Kurullu bir işleyiş var. Üstelik sadece bir ille sınırlı değil. Bu sürekli bir mücadele. Bunun öneminin altını çizmek isterim.

Meclis işleyişinde sadece bir üstten bakışla biz daha çok konuşalım, yeni katılan sadece dinlesin ilişkisi yok. O yüzden biz meclislerin, yani kalabalıkların, kalabalık olarak kadınların kendi hedeflerini, kendi örgütlerinin hedeflerini konuşup, tartışıp elbette ki ortak karar alması gerektiğini düşünüyoruz ve hayata geçiriyoruz yıllardır.

Bunun kadınların mücadelede özne olması için çok önemli bir faktör olduğunu deneyimledik. Örneğin kolektif yapılar, Eşitlik İçin Kadın platformu, Zoom üzerinden olsa da her çarşamba sistematik olarak toplantılarını sürdürüyorlar. Konu bazlı toplantılara kadın örgütünden temsilciler, kişiler katlabiliyorlar ve o çarşamba toplantılarında en geniş zemin olarak kararlar alınıyor. Bir güven ortamının oluşturduğunu düşünüyoruz açıkçası.

B.S.: HDP ve İyi Parti hiçbir yerde yan yana gelmiyorlar, yan yana gelmeyeceğiz diye de beyanatlar veriyorlar ama mesela Van'daki toplantıda her iki parti de vardı ve konuşmalara aynı ölçüde katıldılar, görüş beyan ettiler, ortak tavır aldılar. Son derece önemliydi bu. Her iki partiden arkadaşlarla konuştuğumuzda bu ortaklaşmadan mutlu olduklarını ve bunu siyasi bir malzemeye dönüştürmeyeceklerini söylediler. Aslında kadın hareketi bu ülkede en uç partileri de bir araya getirebilecek bir potansiyele sahip. EŞİK (Eşitlik İçin Kadın Platformu) Forumları bunu bize bir kez daha gösterdi. Siyaseti böyle dönüştürebileceğimize inanıyorum. Epey yol aldık da daha da yolumuz var.

Kadınlar sokağı da zapt ettiler diyebilir miyiz? Siyasi hareketlerin sokağa çıkması hep sorunlu bir yaklaşım olarak görülürken, kontrol edilemeyeceği düşünülerek belki sokaktan hep korkularken, kadınlar tam tersine sokaktalar. 8 Mart gece yürüyüşlerinde, mahkeme önlerinde, alanlarda hep kadınlar var. Kadınların sokaktaki siyasetini nasıl tarif edersiniz? Hiyerarşisiz, dayanışmacı, katılıma açık, yılmayan, fikri takip eden...

B.S.: Sokağa çıkmak kadın örgütleri için son derece önemli. Aktivizm sokakta

yapılıyor ve feminizmin okulu aslında sokak. Akademi var, teorisyenler var, hukuk çok önemli ama diğer yandan sokakta oluşan taleplerin akademisyenler tarafından kavramsallaştırıldığını görüyoruz. Feminizm toplumun en ücra köşelerinden itibaren, en kılcal damarlarından itibaren sokakta yapılıyor, derdimiz neyse orada çıkıyor ortaya ve politikalar oradan itibaren ilerletiliyor. O nedenle, ne kadar devlet baskısı olursa olsun, sokak, kadınların bırakamayacağı bir yer. Bir yandan da müslüman ülkelerde daha yoğun olarak görüldüğü şekliyle, kadınlar sürekli kamusal alandan dışlandığı için oraya tutunmak elzem. "Geceler de sokaklar da bizim" demek çok anlamlı. Bu tutunma hareketi aslında feminizmin giderek toplumun her kesimine kendisini anlatmasına, tanıtmasına, sözünü duyurmasına faydalı oluyor. Görüyoruz ki artık sadece şehirlerin ana arterlerinde değil –devlet

Feminizm toplumun en ücra köşelerinden itibaren, en kılcal damarlarından itibaren sokakta yapılıyor, derdimiz neyse orada çıkıyor ortaya ve politikalar oradan itibaren ilerletiliyor. O nedenle, ne kadar devlet baskısı olursa olsun, sokak, kadınların bırakamayacağı bir yer.

ana arterlere izin vermediği için biraz da– büyük alanlarda değil, küçük küçük yerlerde kadınlar kendilerine alanlar yaratıyorlar. 25 Kasım ve 8 Mart konusuna çok odaklanılıyor. Erkek siyaseti, özellikle kadın politikalarını senede iki kere konuşulacakmış gibi 25 Kasım'a ve 8 Mart'a endekslemeyi seçiyor ama biz kadınlar ne yapıyoruz, 25 Kasım'ı bir buçuk aya yayıyoruz, 8 Mart'ı gene öyle bir-bir buçuk aya yayıyoruz. Onunla da sınırlı kalmıyoruz; mahkemeler son derece önemli. Kadın davalarının ve çocuk davalarının takibi çok önemli. Bu takiplerin hem hukuki olarak yapılması hem de topluma duyurulacak ve dayanışmayı görünür kılacak şekilde mahkeme önlerinde, adliye önlerinde devam ettirilmesi, belki 70'lerde falan akla gelmeyen ama bugünlerde vazgeçilmez olan bir eylem biçimi.

Sokaklarda var olmak bizim için orada kendimizi göstermekten ibaret değil, orada birbirimizle dayanışmayı örnek aynı zamanda. Her 8 Mart, her 25 Kasım yeni deneyimlerle yeniden birbirimizle dayanışıp ortak politika üretme kabiliyetimizi geliştirme deneyimi sağlıyor bize. Bir parça da o nedenle bırakmıyoruz ama gerçekten demokrasinin ölçüsü sokaksa, protestolar haksız ve özgürlüğün göstergesi ise, bunu bugün kadınlar yapıyorlar. Yapıyorlar da pek çok kadın örgütü için düzenli olarak gözaltı kararları çıkıyor, kapatma davaları açılıyor. Bu gözaltıların belli günleri varmış,

Diyarbakır'daki arkadaşlar anlatıyorlar, o günlerde gece yatmadan önce evi toplayıp düzenli bir şekilde gitmeye hazır olarak yatarlarmış. Kadınların gözaltılarını özellikle çok büyük gürültüyle sabaha karşı yapıyorlarmış. Bütün sokağı tutarak, yani o kadınları bir yandan yaşadıkları mahalleye afişe ederek, üzerlerinde sosyal baskı kurulmasına sağlayacak şekilde yapıyorlarmış bu gözaltı işlerini de.

F.A.: Maalesef o düzeyde sorunlarla karşı karşıyayız ki, her gün ölüm tehditleriyle burun buruna olmak, hâlâ bu yüzyılda sokaklarda arkamıza bakmadan yürüyemiyor olmak, evin içerisinde karşı karşıya olduğumuz sorunlara katlanıyor olmak elbette ki kadınların itirazlarını daha güçlü yükseltmelerine yol açıyor. Başka bir nesnel durum olarak modernleşmeyle birlikte kadın ve erkek, hayatlarını daha fazla sorguluyorlar ve hakları için daha fazla mücadele ediyorlar. Bu nedenle de aslında erkek egemenliğinin ayak diretiğini ve bu ilerlemeyi şiddetle durdurmaya çalıştığını görüyoruz. Siyasi iktidar ve devlet mekanizmaları eliyle de erkeklerin bu karşı koyuşuna yol açıldığını, ortak olunduğunu izliyoruz hep beraber.

Dolayısıyla bu düzeyde ölümlü durumlarla karşılaşan bir toplumsal kategoride olduğumuz için daha çok canı yananlar kadınlar... Kadın hareketinin, feminist hareketin, bu karşı koyuşların

Fotoğraf: Eylem Nazlier

çoğalmasında, itirazların yükselmesindeki emeği, payı büyüktür. Bu anlamıyla yatay ilişkiler çokça tercih edilir ve bunun olumlu olduğunu görürüz; kadın örgütleri olarak sadece bir gün çok kalabalıklar olarak meydana çıkmak bize umut vermeli ama bununla yetinmemeliyiz diye düşünüyorum.

Bunun örgütlü ve sistematik bir kuvvete dönüşmesini sağlamazsak eğer ya da sadece meydanları, sokakları zapt ettiğimiz vakitlerde sivrilen, öne çıkan, hepimizden yükselen bir hedef, politika olmaz ve sadece genel geçer ifadelerin birbirine karıştığı bir durum olursa, bu da bir sonuç almamızı engeller. O bize umut veren kalabalıkların, o güçlü bir araya gelişlerin örgütlü, politik sürekliliği olan bir mücadeleye, politikaya, sivrilen bir cümleye dönüşmesi de önemli diye düşünüyorum. Biz bu açıdan, bu doğrultuda hareket etmeye çalışıyoruz. Bunu önemli görüyorum. Yoksa sonuç

Biz dedik ki, çizdiğiniz sınırları, tek gecede, tek adamın kararıyla sözleşmeden çıkmanızı kabul etmediğimiz gibi, bu salona gelip beyanlarımızı da uslu uslu tekrarlamayacağız. Binlerce kişilik bir salonda ve o salon dört ayrı gün doldu boşaldı. Yüzlerce kadın o salona geldi ve sadece savunma yapmadılar, aslında o salonu sokağa çevirdiler, orayı da bir kent meydanına dönüştürdüler.

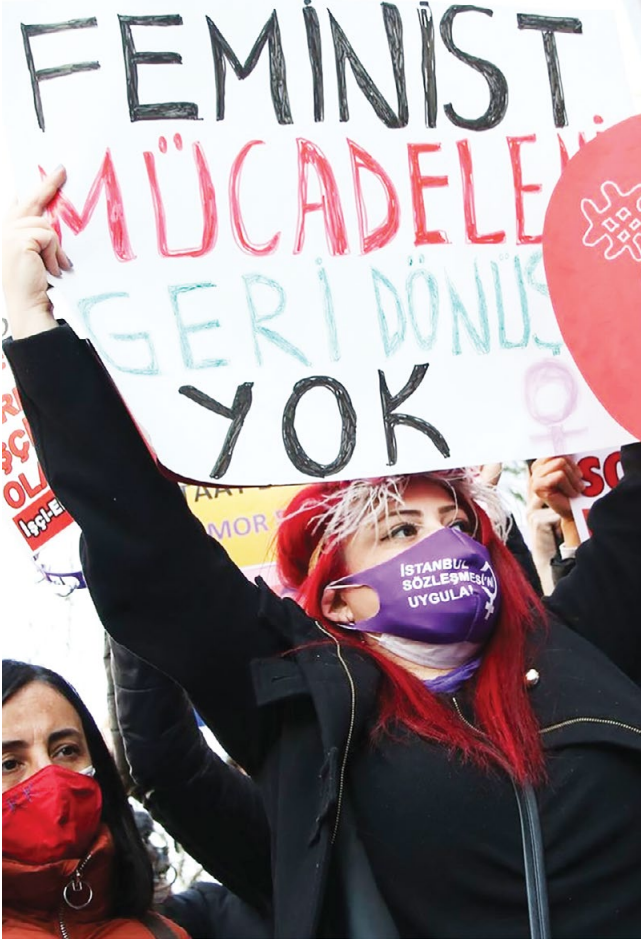
alamayız. Sadece senenin bir günü veya iki günü bu şekilde bir araya gelmiş oluruz. Diğer günleri kendi haline bırakamayız diye düşünüyorum. Bundan dolayı politik hedeflerin, politik programın ve tekrar örgütlü bir mücadelenin altını çizmek istiyorum.

Y.K.: "Geceleri de, sokakları da terk etmiyoruz" diye güzel bir sloganımız var bizim. Şu hep konuşulur; büyük meydanlar kentlerin ruhudur ve oralarda ne yaşanırsa, aslında o toplumun ruhunu o gösterir. Galatasaray Meydanı deyince aklımıza hep Cumartesi Anneleri gelir, Taksim deyince 77 1 Mayıs'ı gelir ya da Beyazıt Meydanı deyince bir başka dönemin, 28 Şubat ya da 68 kuşağının eylem alanı akla gelir. Ankara'da Tandoğan 1 Mayıslarla ve 10 Ekim'den sonra da Gar başka bir şeyle anılıyor bizim için. Meydanlarda toplumsal kesimlerin sesi gürleşir. O nedenle bir toplumsal hareket için sokağa çıkmak, hele de

devletin, düzenin, iktidarın belirlediği sokaklara değil de meydanlara çıkmak, çıkılmak istenen yerlerde, o toplumsal dokuyla temas edilecek yerlerde sözünü söylemek meşruiyet açısından da çok kıymetlidir. Bu nedenle, dillere destan olan ve her yıl her şeye rağmen şaşkınlık ve mutlulukla karşıladığımız o gece yürüyüşleri, 8 Mart'ın Taksim'de olması ya da Sıraselviler'de olması, yasaklansa da yönümüzün hep Taksim Meydanı'na doğru olması çok önemli. Her şeye rağmen kadınlar 8 Mart'ta akar oraya. Hayatında katıldığı tek bir ciddi eylem odur belki ama mutlaka oraya gider. Geçen yıl bir pankart vardı, "Ne zaman umutsuzluğa kapılırsan bu kalabalığı hatırla" diye. 8 Mart'ın coşkusu tam da bu afişte özetlenmiş ama ben şunu da eklemek istiyorum; Türkiye'de kadın hareketi çok yaratıcı, biz çok yaratıcıyız. Bu aynı zamanda bizi devrimcileştiriyor da. Bütün yasaklar, bütün engellemeler ya da dolambaçlı yollara, iktidarın engellemelerine karşı her seferinde bir çıkış yolu buluyoruz. Ana meydanlara çıkmak yasaksa metrobüs yolu kesilebiliyor. İstanbul Sözleşmesi için eylem yapıldığında herhangi bir yolu değil, dümdüz akmak zorunda olan çok tehlikeli bir metrobüs yolunu kesebilecek kadar yaratıcı olabiliyor kadınlar. Yine çok devrimci bir süreç olarak yürüttüğümüz

Fotoğraf: Hakan Ottaş

İstanbul Sözleşmesi duruşmaları örneğinin. Danıştay salonu, Danıştay ki varlığı, devletle simgeleşmesi, tarih içerisindeki duruşu, ele aldığı konular o kadar başka bir yerdedi ki, bir adliye sarayı ya da ağır ceza mahkemesi salonu gibi değildir Danıştay, yurttaşla devletin karşı karşıya geldiği en üst mahkeme salonudur. Biz İstanbul Sözleşmesi duruşmalarının bütün süreçlerinde bir devrimci durum yarattık. Biz dedik ki, çizdiğiniz sınırları, tek gecede, tek adamın kararıyla sözleşmeden çıkmanızı kabul etmediğimiz gibi, bu salona gelip beyanlarımızı da uslu uslu tekrarlamayacağız. Binlerce kişilik bir salonda ve o salon dört ayrı gün doldu boşaldı. Yüzlerce kadın o salona geldi ve sadece savunma yapmadılar, aslında o salonu sokağa çevirdiler, orayı da bir kent meydanına dönüştürdüler. Siz bize meydanları mı yasaklıyorsunuz, biz bulunduğumuz her yeri meydana çeviririz iradesiydi. Bu çok önemli ve bu yaratıcılıkla, bu devrimcilikle ve dinamizmle yoğrulmuş bir hareketiz. Niyeye böyle oluyor? Çünkü bu iktidar haklarımızı gasp ediyor, yaşam alanlarımıza müdahale ediyor bu nedenle bu kadar örgütlü ve yaratıcı olabiliyoruz. Kabuklarımızı da kırabiliyoruz.

Kadınlar çok fazla baskı gördükleri ve ezildikleri için bu kadar örgütlü bir şekilde mücadele ediyorlar diyorsunuz ama örneğin işçiler de eziliyorlar ve büyük bir baskı altındalar ama durum orada aynı değil. Genelde siyasetçiler ülke sorunlarını sayarken kadın sorununu da, çevre sorununu da çözeceğiz diye maddeler sıralarlar ama sizin de eleştirdiğiniz gibi, İstanbul Sözleşmesi görüşülürken mecliste ya da mahkeme önlerinde görünmezler. Acaba diğer alanlarda siyaset yapmak aynı zamanda bir tür kariyer planını da içerdiği için mi böyle? Kadınların bu sorunları sahiplenme biçimleri bir kariyer planından çok sorunu içerden hissediş ve samimi bir şekilde çözüm arama isteği olabilir mi? Ben kadın hareketinin iki özelliğini çok önemsiyorum: Samimiyet ve fikri takip. Yani kadınlar on yıl önce olmuş bir olay için bile ilk günkü gibi kalabalık, duyarlı bir şekilde mahkeme önlerinde buluşabiliyorlar.

Y.K.: Söylediğimize tamamen katılıyorum. Bence bunlara ek olarak siyasi partilerde eksik olan, tabana yayma meselesi. Mesela sendikalar örgütlenme önündeki baraj sorununu işçilerle konuşup tabana yayarak gündemleştiremedikleri için

hep bir yerlerde kalıyor ama kadınlar sorunlarını kadınlarla konuşuyorlar, yani yatay, eşitlikçi ve hiyerarşisiz diye kavramsallaştırdığımız örgütsel model aslında her kadının katılımı ile ve her kadının gündemi yapılarak açılıyor. Bence başarısı da buradan geliyor. Örneğin ceza kanunundaki en küçük bir değişikliği biz ev emekçisiyle de, bir akademisyenle de, bir avukatla da, öğrencilerle, genç kızlarla da konuşuyoruz. Aslında toplumun tamamına yayıyoruz.

B.S.: Karar mekanizmalarında kadınlar yok gerçekten. Kadınlar karar mekanizmalarında çoğaldıkça bunlar aşılabilecektir herhalde. Siyasi partilerde de, sendikalarda da, barolarda da, tüm kurumsal yapılarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması bu açıdan çok önemli.

Bir de şu anda biraz demode gibi görünüyor ama kadın kolları kadınların siyasete katılmasında mutlaka önemli bir rol oynamıştır. Bugün sizce kadın kolları kadın hareketinin neresinde duruyor?

Y.K.: Hem kadın hareketi içinde hem de bir siyasi parti içinde yer alan biri olarak demode mi denir, ne denir bilemiyorum

ama ben siyasi partilerde ister kadın kolu diyelim, ister kadın meclisi diyelim, kadın çalışmaları yürüten birimlerin olmasının önemli olduğunu düşünüyorum. Hatta kadın kolları desek sıkıntı olmaz ama siyasi partilerin kadın birimlerinin diyelim, daha da güçlendirilmesi, daha aktive edilmesi ve kadın hareketinden alınan güçle önünün daha fazla açılması gerektiğini düşünüyorum. Biz siyasi partileri erkeklerin tekeline terk edeceksek, kadın hareketine çekilip orada mücadele edeceksek bu doğru bir yöntem değil; en nihayetinde dönüp dolaşıp, kadın hareketinde kurduğumuz sözü siyasi partilere anlatmaya çalışıyoruz. Dünya feminist hareketi bu özcü yaklaşımdan giderek uzaklaşıyor.

Kadın bakış açısıyla kadınların taleplerini, önceliklerini duymak, dinlemek; kadın, erkek LGBT+ ayırt etmeyen bir bakış açısıyla, bütüncül bir politikayla hareket etmek, yeri geldiğinde ittifaklar yapmak dünya feminist hareketi için de Türkiye feminist hareketi için de tartışılması gereken güncel ve önemli bir husustur. Bu bağlamda kadın kollarının daha da güçlenmeleri, erkeklerin, partiler içinde de olsa, sendikalar içinde de olsa, bütün karma yapılar içerisinde kendi ataerkil pazarlıklarını rahatlıkla yapmalarının önünü alabilmek, engelleyebilmek için kadınların partiler içerisinde, yönetim kademelerinde, yönetim mekanizmalarında yer alabilmesi konusunda güçlü bir şekilde

Kadın bakış açısıyla kadınların taleplerini, önceliklerini duymak, dinlemek; kadın, erkek LGBT+ ayırt etmeyen bir bakış açısıyla, bütüncül bir politikayla hareket etmek, yeri geldiğinde ittifaklar yapmak dünya feminist hareketi için de Türkiye feminist hareketi için de tartışılması gereken güncel ve önemli bir husustur.

desteklenmeleri gerekiyor. Bu nedenle kadın hareketiyle siyasi partilerin kadın birimlerinin uyum içerisinde çalışması hem partiler içerisindeki kadınlara, hem kadın hareketine daha da kazandıracaktır çünkü şunu biliyoruz; bugünün dünyasında artık kota olarak yüzde otuzlar, kırklar değil, yüzde elliler talep ediliyor, fermuar sistemi gündeme geliyor. Bunlar uygulanırken kadın kolları, fermuar sisteminde erkeklerin ataerkil pazarlık yapmalarının önünde engel olacaktır. Erkekler, kotayı kendileriyle uyumlu çalışabilecek, pazarlık yapabilecek ve kendilerine sorun çıkartmayacak şekilde çalışacak kadınlar lehine kullandırtıyorlar ve bu kadınlar da yeri geldiğinde kadınların söylemlerine, taleplerine kulaklarını kapatıyorlar, ataerkil pazarlık içerisine giriyorlar. Bunu kıracak olan şey de parti içindeki kadın örgütlenmelerinin güçlenmeleridir. Erkeklerin kadınlara bir horoz döğüşü yaptırtmasına müsaade etmeyecek derecede güzel ve iyi örgütlenmesi gerekiyor kadın kollarının. Bu kolların kadınlarla bağının güzel kurulması ve kadın hareketinin de partiler içindeki kadınları desteklemeleri, güçlendirmeleri gerekiyor. Partiler içerisindeki kadınlar dönüp güçlerini kadın hareketinden alırlar. Bu çok önemlidir. Bu kavram bana demode değil de yeniden üretilmesi ve örgütlenmesi gereken bir durum olarak görünüyor.

B.S.: Ben de vaktiyle kadın kollarının demode olduğunu düşünenlerdenim. Vaktiyle siyasete katılım için kadınların önünü açtığını ama zaman içinde siyasi partilerin eşitlik yönünde evrilmesine engel oluşturduğunu düşünüyorum. Bunu yakın zamanlara kadar pek çok partide gördük. Başka bir kadın politikacımız olsun demiyorlar, dönüp kadın kollarının içerisinden, bırakın kotayı falan, iki üç kontenjan ayırıyorlar ve siz bu kontenjanları kendi içinizden belirleyin diyorlar. AKP'de bu hâlâ devam ediyor. Kadınları birbirleriyle yarıştırmak suretiyle aslında kadın dayanışmasını önüyorlar. Erkek siyaseti rekabetinin orada, kadın kolları içinde de devam etmesini sağlıyorlar dolayısıyla ama zaman içinde değişiklikler oldu ve pek çok parti, merkez karar organlarının içerisine kadın kollarını da ekledi. Bu önemli bir aşamayı. Şimdi hedef aslında kadın kollarının kendi özel bütçelerine sahip olmalarını sağlayabilmek. Kadın kollarının merkez örgütlenmelerden, karar vericilerden

bağımsız olarak kullanabilecekleri bütçeleri olduğunda ki bu sendikalar için de geçerli olmalı bence, o zaman kadın politikacılar çok daha rahat bir şekilde güçlenecektir.

Yani kadınlara tanınan her fırsat, bir şekilde o kadınların diğer kadınların önünü açmalarına dönüşüyor. Bütçenin yanı sıra merkez yürütme kurullarına katılım da sadece kadın kolları başkanı ile sınırlı kalmamalı. Orada kadın kollarının uhdesindeki çeşitli birimler var. O birimlerden de kadın varlığını artırmak için temsilcilerin, daimi üye, zorunlu üyelerin oluşturulmasını sağlamak lazım. Biz EŞİK Platform'da siyasi partilerle görüşürken daima, özellikle randevuların kadın birimleri tarafından oluşturulmasını, görüşmelere kadın birimlerinin yöneticilerinin ve birkaç kişinin daha katılmasını isteriz ve orada, erkek yöneticiler karşısında bir dayanışma sergilemeye çalışırız. Kadın birimleri, bizden güç aldıklarını söylüyorlar. Bunu yaparsanız kadın hareketinden çok eleştiri alırız, sakın bunu yapmayın diye merkezi uyarıyor ve fikirlerini değiştirmelerine neden oluyorlarmış. Biz de siyasi partilerin içinde neler oluyor, meclisin gündemi nedir konularında onlardan bilgi alabiliyoruz. Karşılıklı birbirimizi besliyoruz yani. Kadın kollarının giderek yetkileri artırılmalı ve sınırlayıcı bir alan haline getirilmeden desteklenmeleri gerekir.

F.A.: Şöyle diyebilirim; siyasi partiler sonuçta toplumun bütününe seslenen, hitap eden ve toplumun bütünü için siyaset üreten bir yapı oldukları için, haliyle kadınlarla ilgili ne tür fikirlerinin olduğu, ne yapacakları, ne tür vaatlerinin olduğu önemlidir, görev ve sorumluluklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bunun nerede üretileceği meselesi var. Kadın kolları diyen var, kadın politikaları başkanlığı diyenler var ya da ben kendi partimden örnek vereyim; ben aynı zamanda Emekçi Hareket Partisi'ndenim; parti içerisinde de bir kadın örgütü vardır. "Emekçi Hareket Partili sosyalist feministler"dir onun adı. Her partinin kendi içindeki kadın yapılanmasının farklı isimleri vardır.

Bu artık kol diye geçmesin demek isterim. Bir şeyin kolu diye tarif ediliyor olmak hakikaten eskide kalmış bir mesele. Bunun da düzeleceğini düşünüyorum ama mutlaka gerekli ve o anlamıyla

Çok örgütlülüğün sadece kadın alanında da değil, işçi sınıfı mücadelesinde, ekoloji mücadelesinde ya da türcülüğe karşı yürütülen mücadelede de bir bölünmüşlük diye tarif edilmemesi gerekiyor bana göre. Çoğulcu birlikteliklerin ortak hareket etmeye zemin sağladığını düşünüyorum.

siyasete katılımın önünde önemli bir faktör olduğunu düşünüyorum. Kadınlarla ilgili ayrı bir çalışmanın yapılmasının, ayrı bir birimin olmasının kadınların siyasete katılımını kolaylaştırdığını düşünüyorum.

Y.K.: Kadın kollarının şöyle bir kısırdöngü yarattığını da görüyoruz; nitelikli, çalışan, daha çok zamanını ayıran kadroların o alana hapsedilmesi anlamına geliyor ve diğer alanlar erkeklerin elinde oluyor, bu da kadınlar sadece kadın kollarında var olabilmemiş gibi bir algıya sebebiyet veriyor. Partilerin genel başkan yardımcılarında baktığımızda, hukuktan, insan haklarından, çevreden vb. sorumlu olanlar hep erkekler oluyor, kadınlar ise salt kadın kollarına, kadın birimlerine hapsedilmiş oluyor. Oysa kadınların buraya sıkışmaması, hukukçusunun da, ekonomistin de kadın olması gerekiyor. Bu da kadın kollarının yeniden tarificationı, kadın birimlerinin görevlerinin ve önelerine koydukları hedeflerin güncellenmesi anlamına geliyor. Kadın kolları parti içerisinde her türlü görevi alabilmeli ve partiye her alanda kadro yetiştirebilmeli. Kadın kollarının demodeliği, kadını bu alana sıkıştıran yaklaşım aslında. Kadınların seçim sürecinde siyasi partilerin çalışmalarına katılımı çok kıymetli ama bu o süreçte küçücük bir kıymetlendirilir, sonra unutulur. Kadınlar bundan çok şikâyet emişlerdi; seçim zamanında bize gelirler, biz emek sarf ederiz, o kapılara, o evlere biz gideriz, ev toplantılarını biz yaparız, oyları biz isteriz, mahallede bizimle var olurlar ama milletvekili, belediye başkanı ya da şu bu seçildiklerinde bizi unuturlar. Sanki partide kadın yokmuş, kadınların emeği yokmuş gibi dışardan daha popüler, daha isim yapmış kadınların transferleri de kadınları çok örseleyen ve siyasetten uzaklaştıran bir şey. ☹️

Bir direniş biçimi olarak tohum toplamayı reddetmek

Nişantaşı Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden Bengü Kurtege Sefer, kamu kurumlarının ve yerel yönetimlerin kadın kooperatiflerine yaklaşımını ele aldığı "Tohum Toplayan Kadınlar Söylemini Yeniden Düşünmek: Kadın Kooperatiflerinde Tohum Toplamayı Reddeden Kadınlar ve Kamu Kurumlarının Kadınlara Yaklaşımı" isimli makalesinde, kadınları üretime dahil etmenin yanında, sosyo-psikolojik olarak topluma kazandırmayı amaçlayan kadın kooperatiflerinin, varoluş amacından uzaklaşıp kadınların emeğini hem sınıfsal hem de toplumsal cinsiyet düzleminde nasıl sömürdüğünü ele alıyor. Bunu, mikro boyutuyla 2017 yılında İstanbul'da çiçek tohumları toplanmasını hedefleyen bir kadın kooperatifinin neden başarısız olduğu örneğiyle açıklayan Sefer ile Türkiye'deki kadın kooperatiflerinin işleyişini konuştuk.

Türkiye'de yeniden gündem olan kooperatifleşme çabaları bağlamında kadın kooperatiflerinin durumu nedir? Kadın kooperatifleri nasıl ortaya çıktı, nasıl ilerledi ve günümüzde ne durumdadır?

Bengü Kurtege Sefer: Son yıllarda, küçük üreticiliği sürdürmek, gıda sorununa çözüm üretmek, kırsal yoksullukla mücadele etmek ve kırsal kesim kadınlarına istihdam yaratmak için kadın kooperatifleri oldukça gündemde. Kadın kooperatifleşmesinin hem devlet tarafından hem de yerel yönetim birimleri tarafından teşvik edildiğini görüyoruz. Biliyorsunuz özellikle İstanbul ve Ankara büyükşehir belediyelerinin bu konuda attıkları adımlar var. Kentin gıda ihtiyacını ve özellikle kentteki orta sınıfın ve üst sınıfın organik gıda talebini karşılamak için kadın kooperatifleşmesi destekleniyor. Bunun ötesinde, tüketici kooperatifleriyle kadın kooperatifleri arasında bir işbirliği oluşturulması teşvik ediliyor. Bu yüzden çok güncel bir konu.

Özellikle 2012 yılında, aralarında Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu ve BM Kadın Biriminin de olduğu pek çok uluslararası örgüt tarafından kadın kooperatifleşmesinin teşvik edildiğini görüyoruz bütün dünyada. Uluslararası

Uluslararası örgütlerin yayımladığı metinlere baktığımızda kadın kooperatifleri genellikle, gönüllülük ilkesine dayalı, demokratik, katılımcı, aşağıdan yukarı örgütlenme modeli olarak sunuluyor ve idealize ediliyor diyebiliriz. Bu uluslararası yaklaşımın tezahürü olarak Türkiye'de de kadın kooperatiflerinin, özellikle 2012 yılından sonra, artmaya başladığını görüyoruz.

örgütlerin yayımladığı metinlere baktığımızda kadın kooperatifleri genellikle, gönüllülük ilkesine dayalı, demokratik, katılımcı, aşağıdan yukarı örgütlenme modeli olarak sunuluyor ve idealize ediliyor diyebiliriz. Bu uluslararası yaklaşımın tezahürü olarak Türkiye'de de kadın kooperatiflerinin, özellikle 2012 yılından sonra, artmaya başladığını görüyoruz. Türkiye'de ilk kadın kooperatifi 1999 yılında İzmir'de kuruluyor ve hayvancılık sektöründe hizmet veriyor. Bunların sayısının da hızla arttığını görüyoruz. Özellikle 1999'dan beri, yönetici ve ortaklarının tamamı veya çoğu kadın olan kadın kooperatifleri, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına (2018 sonrası Tarım ve Orman Bakanlığı oldu ismi) bağlı olarak faaliyet gösteriyor. 2013 yılında da, uluslararası politikalarla bağlantılı olarak, Kadın Girişimi Üretimi ve İşletme Kooperatifleri kuruluyor. Öncelikle üzülerek şunu belirtmek

istiyorum ki, kadın kooperatifleriyle ilgili düzenli olarak yayımlanan istatistikler yok. Bakanlıktan edindiğim bilgiler ışığında, 2019 sonunda şöyle bir tablo görüyoruz: Toplam 140 tane Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi var, 40 tane de Tarımsal Kalkınma Kooperatifi var kadınların yönettiği veya ortağı olduğu. Bunların 74 tanesi tarım alanında faaliyet gösteriyor. Kooperatiflerin üretim alanı olarak da en çok gıda, süs bitkisi, seracılık ve hayvancılığı görebiliyoruz. Tarımsal kalkınmaya baktığımızda da, 40 tane kadın kooperatifinden 20 tanesinin hayvancılık sektöründe hizmet verdiğini görüyoruz. 13 tanesinin de gıda sektöründe hizmet verdiğini söyleyebiliriz. Ulaşabildiğimiz diğer bir veri de, 2015'te 30, 2016'ta 115 tane kadın girişimi var, ama bunların sektör bazında dağılımını bilmiyoruz. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi de 2016'da 56, 2018'de 43, 2019'da 40'a gerilemiş.

Bu noktada asıl sorun şu, bu kooperatiflerin sürdürülebilirliği konusunda sıkıntılar mevcut. Sivil toplum kuruluşlarının girişimleriyle kurulan kooperatifler, bir şekilde faaliyetlerine devam etmiyor. Buna toplumsal cinsiyet perspektifinden bakarsak, politikaların ve yerel yönetimlerin yönetim anlayışını, ayrıca kooperatiflerin içinde kadınların yaşadıkları deneyimlerin değerlendirilmesini çok önemli buluyorum. Bu kooperatiflerin sivil toplum ve kamu kurumlarıyla ilişkilerini toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirirsek, neden kooperatiflerin faaliyetlerine devam edemediği sorusuna cevap vermekte yol alacağımızı düşünüyorum.

Kooperatifler çoğunlukla kimin iradesi doğrultusunda kuruluyor? Kadınların kendi talebi doğrultusunda mı, yoksa bölgesel yönetimlerin talebi mi?

B.K.S.: Bununla ilgili net bir veri yok elbette, ama kendi projemden örnek vermek istiyorum. Özyeğin Kırsal Kalkınma Birimi'nden görüştüğüm kişi, "Kadın kooperatifleri tabandan gelen talep doğrultusunda kurulmazsa kumdan

kale gibi yıkılır" demişti. Kamu kurumları, kadın kooperatiflerini bir işletme olarak görüyor. Tabiri caizse, her kadın kooperatifinde bir kraliçe arı var. Yani kadın kooperatifleri, kadınların bireysel başarısıyla sürüyor ya da sürmüyor diyebiliriz. Çünkü devlet kurumları, bu yapıların hantal birer işletme haline dönüşmesini istemedikleri için herhangi bir yardımda bulunmuyor. Aslında, kurup bırakıyorlar demek çok doğru olur. Üretim süreci, satış süreci, kadınlar kooperatifin işleyişinde ne tür sorunlarla karşılaşiyor gibi sorunlarla ilgilenmiyorlar.

Örneğin Ankara'nın Polatlı ilçesindeki bir kadın kooperatifiyle görüşmüştüm. Big Chefs'e havuç reçeli ve pancar pekmezi üretimi alanında çalışıyorlardı. Ankara'daki bir kalkınma ajansı, herhangi bir talep olmamasına rağmen, ellerinde bir peynir üretim makinesi olduğunu ve peynir üretebileceklerini belirtiyor. Kadın kooperatifine makineyi verip bir gıda mühendisiyle beraber kadınların nasıl peynir üretebileceklerine dair eğitim de veriyor. Kadınlar peynir üretmeye başlıyorlar, fakat binada peynirleri depolayabilecek alan yok. Peynirler

Kamu kurumları, kadın kooperatiflerini bir işletme olarak görüyor. Tabiri caizse, her kadın kooperatifinde bir kraliçe arı var. Yani kadın kooperatifleri, kadınların bireysel başarısıyla sürüyor ya da sürmüyor diyebiliriz.

hemen satılma imkânı bulunamadığı için bozuluyor haliyle sonrasında. Tepeden inme bir proje olduğu için sürmeyen bir proje bu. Aslında, projeler ve faaliyetler, kadın kendi talebi, yeteneği ve bilgisi doğrultusunda olduğu sürece bir verimlilik alanı oluşturuyor ve sürdürülebilir oluyor.

Kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir olmasında karşılaşılan sorunların kaynağı daha çok nedir?

B.K.S.: Bunun mevcut hükümetin kadın emeğine yönelik muhafazakâr politikalarıyla doğrudan bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Günümüzde Türkiye'deki kooperatifçilik anlayışı,

muhafazakâr, yani ataerkil olarak açıklanabilir aslında. Çünkü bütün makropolitik belgelerde şunu görüyoruz; kadın kooperatifinin faaliyet alanlarına baktığımızda dikiş, gıda üretimi, çocuk bakımı, cam yapımı, keçe, hediyelik eşya veya organik gıda üretimi gibi ev içi

Türkiye'deki kooperatifçilik anlayışı, muhafazakâr, yani ataerkil olarak açıklanabilir aslında. Çünkü bütün makropolitik belgelerde şunu görüyoruz; kadın kooperatifinin faaliyet alanlarına baktığımızda dikiş, gıda üretimi, çocuk bakımı, cam yapımı, keçe, hediyelik eşya veya organik gıda üretimi gibi ev içi üretim alanlarını ön plana çıkaran örgütlenme biçimi olarak sunuluyor. Dolayısıyla, bu aslında kadının iş yükünü arttıran bir örgütlenme biçimine dönüşüyor.

üretim alanlarını ön plana çıkaran örgütlenme biçimi olarak sunuluyor. Dolayısıyla, bu aslında kadının iş yükünü arttıran bir örgütlenme biçimine dönüşüyor. Yani nereden bakarsak bakalım, kadın emeği değersizleşiyor. Kırsal kesim kadını gıda üreticisi olarak, ev işi üreticisi olarak, takı tasarımcısı olarak ya da çocuk bakıcısı olarak var o kooperatiflerde.

Ayrıca kadın kooperatifleri, iktisadi işletme olarak görülüyor yönetim birimleri tarafından. Bu yüzden, hem kurumlar vergisi hem de Katma Değer Vergisi (KDV) ödemek durumunda bırakılıyorlar. Pozitif ayrımcılığa dair düzenlemeler yapılarak bu vergilerin kaldırılması sağlanabilir ya da kuruluş masraflarının düşürülmesine öncülük edilebilir. Böyle olması durumunda, kadın kooperatiflerinin sürdürülebilirliğine büyük katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Bu bakış açısı, hem sömürü-odaklı hem de cinsiyetçi olarak yorumlanabilir mi?

B.K.S.: Daha çok sömürmeye dayalı bir oluşum haline geliyor aslında kooperatifler. Devletin makropolitik yaklaşımında "kırsal kadını" güçlendirmeye dayalı olan bu tavır,

kooperatifleşme konusunda, içinde yaşadığı sosyal-ekonomik bağlamdan kopuk kararlara kapı aralıyor. Yani aslında diyebiliriz ki, toplumsal cinsiyet ilişkileri kadınların kooperatifleri kurmasını ve bunların işleyişini doğrudan etkiliyor. Yaş, sınıfsal konum, eğitim doğrudan etkileyen unsurlar aslında.

Literatürdeki çalışmalarda kadın kooperatiflerine yönelik doğrudan güzellmeler yapıldığını görüyoruz. Halbuki, örneğin, Ankara'daki bir kooperatifte, kadınların ev işlerini aksatması bahanesiyle faaliyetlere katılmasına izin verilmiyor. Düzce'deki başka bir örnekte de, ev-iş rol çatışmasından kaynaklı, kadın kooperatifleşmesinin doğrudan etkilendiğini biliyoruz. "Erkeksi" özelliklere sahip olan kadın yöneticilere diğer kadınlar, eşleri tarafından emanet ediliyor aslında. Çok ilginç dinamiklere sahip olan bir oluşum söz konusu. Belli durumlarda kooperatifteki kadınlar hayatta kalabilme adına kız kardeşlik ilişkisi kuruyor. Bir tarafta cinsiyetçi yönetim anlayışları mevcutken, bir tarafta da yönetici ve ortakların bunu yapıbozuma uğratmak için başvurduğu stratejiler var. Bunun yanı sıra, kadın kooperatifleriyle

girişimcilik arasında doğrudan bağlantı kuruluyor. Yani, daha önce de bahsettiğim “girişimci ruha” sahip kadınların kooperatifleşmesi isteniyor aslında. Belli bir sınıfa mensup, eğitilmiş ve biraz da sermaye sahibi kadınların kooperatifleşmesini destekliyor devlet. Bunu açık bir şekilde resmi dökümanlarda da görebiliriz.

Fakat yine de, kooperatifler kadınları ekonomik olarak güçlendirmiyor. Girişimcilik dışında başka istihdam türleri yaratıyor kooperatifleşme. Aslında kadın emeğinin farklı şekillerde sömürülebildiğini söyleyebiliriz. Yani kadın kooperatiflerinin “güçlendirme” yaklaşımı çürüyor. Yaş da çok önemli bir dinamik. Orta yaşa yakın olarak tanımlayabileceğimiz, daha çok 35-50 yaş arası kadınların kooperatifleştiğini görüyoruz. Genç kadınlar buna dahil olamıyor; çünkü bu kadınlar, daha önce de bahsettiğimiz ev-iş rol çatışmasını aşamıyor. Pek çok kooperatif yöneticisi, kreş kurulmasını gereksiz bir masraf olarak görüyor. Söz konusu kreşlerin oluşumu, genç yaş grubunu da kooperatiflere dahil etmede büyük kolaylık sağlar. Bunlar kadının istihdamına engel olan önemli faktörlerden.

İdeal kadın kooperatifi tanımlamanız olur muydu?

B.K.S.: Kooperatifleşmenin başlangıcından ürünün satışına kadar, sürecin her zincirinde, hiyerarşinin kırıldığı, dayanışma ilişkilerinin ön plana çıktığı bir ideallikten bahsedebilirim. Kadın kooperatiflerinin sömürü ilişkilerinden, piyasa mekanizmalarından korunması gerekiyor. Bu noktada yerel yönetimlere çok iş düştüğünü kanaatindeyim. Makropolitikaların öyle bir değiştirilmesi lazım ki, kadınlar uygulama süreçlerine aktif olarak katılabilsinler. Kadınların talepleri ve deneyimlerinin merkeze alınması gerekiyor. Ancak bu gerçekleştirilirse sömürü ilişkilerinin önüne geçilir. Diğer türlü, ataerkil kapitalist üretim sürecine eklenmiş oluyor.

Kooperatifleşme sürecinde şu an Türkiye'deki mevcut duruma baktığımızda neler değiştirilmeli? Yerel yönetimlerin, özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından ele alındığında, bu konuda alması gereken sorumluluklar ve yapması gereken çalışmalar neler?

B.K.S.: Yerel yönetimler, kadın kooperatiflerine yönelik oldukça efektif dönüştürücü faaliyetlerde bulunabilir.

Yaş da çok önemli bir dinamik. Orta yaşa yakın olarak tanımlayabileceğimiz, daha çok 35-50 yaş arası kadınların kooperatifleştiğini görüyoruz. Genç kadınlar buna dahil olamıyor; çünkü bu kadınlar, daha önce de bahsettiğimiz ev-iş rol çatışmasını aşamıyor. Pek çok kooperatif yöneticisi, kreş kurulmasını gereksiz bir masraf olarak görüyor.

Örneğin kira, fuarlara katılım, stand açma, fatura ödeme konusunda yardımcı olabilir. Bunun yanında lojistik destek sağlayabilirler. Bina veya hazine arazisi tahsis edebilirler kullanım için. Hem kadın kooperatiflerinin üretim ve pazarlama kapasitesini iyileştirmeye yönelik, hem de aracsız satış yapması için adımlar atabilirler. Fakat, bu noktada birinci sorun belediyelerin kadın kooperatiflerini vitrinleştirmesi diye düşünüyorum. Belediyeler, kadın kooperatiflerini halkın gözünde iyi

bir kurumsal imaj yaratabilme adına kullanıyorlar. Bunun yanında, fazla güçlendiği düşünülen kadın kooperatifleri de kontrol altına alınmaya çalışılıyor.

Tarım ve Orman Bakanlığı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi ortak bir proje yürütmeyi amaçlıyor 2017-2018 yıllarında. Bu proje kapsamında, ithal edilen beş çiçek bitkisinin tohumu kadınlara toplatılmak isteniyor çok düşük bir ücretle. Bunların kadın kooperatiflerince üretilmesi ve İstanbul'un kent peyzajında kullanılması hedefleniyor. Bu anlamda, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü 7 bin lira para ödeyerek özel bir mülkiyet kir alıyor ve burada bir sera kuruyor. Tarım ve İl Orman Müdürlüğü yetkilileri kadınlara eğitim veriyorlar; fakat 30 kadının hiçbiri de bu projede yer almak istemiyor; çünkü çok uzun bir sürece yayılan üretim aşamasının yanı sıra, bu süreç içerisinde elde edecekleri düzenli bir gelir de söz konusu değil. Bu kadınlar zaten kendi topraklarında üretim yapmanın yanında ev işleriyle de uğraşan kadınlar. Dolayısıyla, bunu fazladan bir iş yükü olarak görüyorlar. O yüzden de, bu projede yer almak istemiyorlar.

“Tabandan tepeye” ya da “tepeden inmece olmayan” şeklinde tanımlanan ve kadını özne alan kooperatif politikalarına rastlayabileceğimiz uluslararası örnekler mevcut mu?

B.K.S.: Nikaragua'daki bir kooperatif federasyonu, şehir şehir gezip yereldeki kadın kooperatiflerinin sorunlarını tespit etmeye çalışıyor. Yaptıkları araştırmalarda, kadınların en büyük iki sorunun topraksızlık ve kredi alamamak olduğu tespit ediliyor. Bu tespit, oradaki politika yapıcılara bir rapor olarak sunuluyor. Bunun sonucunda kadın kooperatiflerinin düşük faizli kredi alabilmeleri için bir yasanın çıkarılmasına öncülük ediliyor. Aslında, yerel politikaları hesaba katarak makropolitikalarda bir değişim elde etmek mümkün. Dünyanın birçok yerinde, bunun gibi örneklere rastlayabiliriz. Fakat, Türkiye'de böyle bir ağır olmadığını görüyoruz.

“Dezavantajlıların içindeki dezavantajlılar” olan mülteci kadınların kooperatifleşmesi ile ilgili durum ne?

B.K.S.: Türkiye'de Suriyeli kadınların kooperatifleşmesi de çok önemli bir konu. Gaziantep'te Suriyeli kadınlara yönelik kurulmuş olan SADA adında örnek

Birinci sorun belediyelerin kadın kooperatiflerini vitrinleştirmesi diye düşünüyorum. Belediyeler, kadın kooperatiflerini halkın gözünde iyi bir kurumsal imaj yaratabilme adına kullanıyorlar. Bunun yanında, fazla güçlendiği düşünülen kadın kooperatifleri de kontrol altına alınmaya çalışılıyor.

gösterilen bir kadın kooperatifi var. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) tarafından bu kooperatif, kurulum amaçları doğrultusunda dışarıdan bakınca oldukça verimli görünüyor; ama durum pek de öyle değil. Suriyeli kadınlar yasal düzlemde kooperatif yöneticisi olamıyorlar. Bu yüzden, gölge bir yönetim kurulu oluşturuluyor. Yani aslında kooperatifi kuran da, yönetime dair kararları veren de Türkiyeliler. Oldukça hiyerarşik bir ilişki söz konusu. Özne olan Suriyeli kadınlar, kooperatifteki üretimde nesne haline geliyor ve işçi oluyorlar bir bakıma. ☺

“Meclis noter vazifesi görüyor”

2023 genel seçimi ve cumhurbaşkanlığı seçimine doğru giderken Türkiye'nin gündeminden siyaset düşmüyor. Tarih yaklaştıkça gündemde en çok yerini siyasi haberler koruyor. Çoğu kişi yaklaşan seçimleri hem kendisi hem de ülke için kader seçimi olarak görüyor. Bir yurttaş olarak siyaset hem özel hem de iş hayatımızda hep var, ancak ne ölçüde siyasete katılabildiğimiz büyük soru işareti. Peki, halk tarafından seçilmiş bir meclis üyesi için de durum aynı mı? 2019 yılından beri İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ve Beykoz Belediyesi meclis üyesi olan Cemal Sataloğlu ile siyasete girişini, bu iki farklı meclisteki deneyimlerini ve kapalı kapılar ardında yaşananlar üzerine konuştuk.

Kendinizden biraz bahsedebilir misiniz? Hem kendinizden hem de siyasete giriş hikayenizde başlayalım.

Cemal Sataloğlu: 1974 doğumluyum. Mali müşavirim. Aktif olarak CHP'de siyasete başlama tarihim 2013 yılı, ama siyasete merakım daha öncelerine dayanıyor. Aktif olarak emek vermek, zaman ayırmak, mücadelenin içinde bulunma dönemi 2013, 2014'ün öncesine denk geliyor. Kendimi siyasete borçlu gördüm ben. Yapılan siyasetin sadece söylem üzerinden olması, içinin doldurulması konusunda bazı eksiklikler olduğunu fark ettim ve oraya daha fazla ilgi göstermeye başladım. Daha delilli, belgeli, muhalefet yapma eksikliğini hissettim. Bütün konuşmalarım belgeli ve bilgiye dayalı oldu. 2013'ten beri bu şekilde siyasette yer alıyorum. Bir hazırlık aşamasından sonra hep bir emek vererek oldu. Çıkıp kürsüden 1 saat ahkâm kesilebilir, onu herkes yapar ama o yolu tercih etmedim. Siyasette bir boşluk olduğunu düşünüyorum. Bu şekilde devam edeceğim.

CHP'den önce ne yapıyordunuz?

C.S.: 1996 Uludağ Üniversitesi, Maliye mezunuyum. 1992 yılında giriş yaptım. Üniversite yıllarının ilk zamanları üniversitedeki olaylar çok daha belirgindi ama haksızlığa, hukuksuzluğa, adaletsizliğe karşı oradan başlayan

Kendimi siyasete borçlu gördüm ben. Yapılan siyasetin sadece söylem üzerinden olması, içinin doldurulması konusunda bazı eksiklikler olduğunu fark ettim ve oraya daha fazla ilgi göstermeye başladım.

Cemal Sataloğlu, İBB ve Beykoz Belediyesi meclis üyesi (Sağda).

mücadele var. Ben siyasete CHP'de 2004'te kayıt oldum. Mesleğe biraz daha önem verdim o süre zarfında. Çünkü ayaklarımın üzerinde durmam gerekiyordu. Siyasette şöyle bir şey var. Benim kanaatim şu: Siyasete girecek arkadaşların ilk başta mesleki olarak ekonomik bağımsızlığı elde etmesi lazım. Bu ekonomik bağımsızlık elde edildikten sonra siyasette daha farklı mücadele etme, doğru mücadele etme yolu açılabilir. Ben de yaklaşık 15 yıl, üye olduktan sonra belki 10 yıl, sadece CHP üyesiydim. Aktif olmayan... Sahada

parti çalışmalarına gitmiyordum ama toplantılar olduğunda gidiyordum. Çok ön planda olmayan bir kişiydim. Kendi işimi kurdum. Kendi ekonomik mücadelemi yaptım. Biraz da aktif olma gereksinimi hissettim. Çevremdeki insanların daha aktif ol, uyarılarını da dikkate alarak aktif oldum.

Meclis üyesi olmaya nasıl karar verdiniz?

C.S.: Ben meclis üyesi adayı olmayı düşünmüyordum. İlçeye üyeydim. Mevcut olan meclis üyeleriyle ilgili veya ilçeye ilgili çalışmalar yapıyordum Beykoz'da. Doğma büyüme Beykozluym. Üniversitedeki 4 yıllık ara dışında hep Beykoz'daydım. Çevremizdeki insanların serzenişlerini hepimiz görüyoruz. Kendimiz de serzenişte bulunuyoruz. Siyaset aslında hayatın içinde. Hayat siyaset aslında. Siyasi kurum, siyasi organizasyonlar hayatı belirliyor. Yerelde de belediyeyle ilgili şikâyetler. Hep şikâyetler var. Çözüm noktasında eksiklikler vardı. Mesela çok basit. Yerel belediyenin yapması gereken işlerde aksamalar oluyor. Muhatap bulamıyorlar. Çözüm bekleedikleri konularda muhatap bulamıyorlar. Ben bu sorunlara eğilmek, insanlara el uzatmak, insanların sorunlarını gündeme getirmek, belediyede bu sorunların çözümünü sağlayabilmek için meclis üyesi oldum. Benim normalde yerel siyasetteki tarzım da şu: Sahaya çıktığım zaman herhangi bir vatandaşın sorunlarını dinliyorum. Kimseye "sen hangi partiye oy verdin, önceden kime oy verdin, ne düşünüyorsun" demiyorum. Yerelde kaldırım problemi oluyor, su problemi oluyor. Sorunlar biraz daha mikro. Onlarla ilgili notlarımı alıyorum, takip ediyorum, çözdürüyorum. O sorun çözüldükten ve ben insanların yanına gittikten sonra daha bir mutluluk oluyor. Siyasetteki amacım insanların sorunlarını çözmek ve yardımcı olabilmek. Ben yaklaşık 3 buçuk yıllık meclis üyeliğimde sadece bu amacı güttüm ve başarılı oldum. Siyaset de aslında böyle yapılır. Dokunmak gerekiyor. Bir kahveye gittiğin zaman ya da bir köy meydanında oturduğün zaman, esnafın yanına ziyaret ettiğin zaman mutlaka bir serzeniş var. Dinliyorum, belki sorunların beni aşan, belki yerel belediyenin, belki merkezi belediyenin yapması gereken bazı şeyler oluyor ama dinlemek bile yeterli oluyor. İnsanlara yol göstermeye çalışıyorum. Benim siyaset anlayışım bu. Böyle de devam edecek.

Siyasette hangi görevlerde bulundunuz?

C.S.: Önceki siyasi geçmişimde 2017, 2018 yerel yönetimlerden sorumlu ilçe başkan yardımcılığı yaptım. O zaman bütün meclis toplantılarını takip ediyordum. Not alıyordum. Kendi alanımla ilgili o dönemin meclis üyesi arkadaşlarıma destek oluyordum. Onların konuşma metinlerinden tutun, soru önergelerinin tarzına kadar hazırlayacakları raporları da yazıyordum ve yardımcı oluyordum. Bu şekilde siyasetin içinde oldum. 2014-2019 dönemi meclis üyelerine ilçe başkan yardımcısı olarak teknik anlamda destek oluyordum. Teknik danışmanlık gibi oluyordu. 2019'da hem ilçe hem de İBB Meclis üyesi oldum.

Sizce ilçe belediyesi meclisinde bir meclis üyesinin siyasete katılım rolü nedir? Aktif rol alabiliyor mu? Nasıl değerlendiriyorsunuz?

C.S.: Aktif rol alıp alamaması aslında o meclis üyesinin kendisine bağlı biraz, çünkü yerelde siyaset hayatın içerisinde. Siz siyasete girmesiniz de siyaset sizin hayatınıza giriyor. Aktif rol alıyor derken buradaki yerel bir problemi daha fazla kitlenin duyabileceği bir pozisyona

Yereldeki siyasetin daha aktif daha verimli olabilmesi için yerel aktörlerin bazılarının da meclis toplantılarına katılıp görüş bildirmeleri gerekiyor. Mesela muhtarların bence, belediye meclisinde kendi gündemleriyle, kendi mahallelerindeki sorunlarla ilgili mutlaka söz hakkı ve oy hakkı olması gerekiyor.

getirebiliyoruz. O sorunun çözümü oluyor. Ufacık bir köyün, ufacık bir sokağında bir problem çıkıyor. Beykoz'u aşılıyor. İstanbul'a gidiyor. Belki ulusala gidiyor. O sorunu herkes bilmiş oluyor. Görmüş oluyor. Mevcut merkezi iktidarın yapmış olduğu işlemlerle ilgili bazı kimsenin bilmediği fakat yerelde kalan bir sorununun daha büyük ölçekle geliyor ve ulusal gündemde yer buluyor.

Aslında yereldeki siyasette şöyle bir sorun var. Mevzuatla alakalı. Yereldeki siyasetin

Fotoğraf: Emel Kurma

daha aktif daha verimli olabilmesi için yerel aktörlerin bazılarının da meclis toplantılarına katılıp görüş bildirmeleri gerekiyor. Aktif olması gerekiyor ama bu mevzuatla alakalı olan bir şey. Bunun olmaması yerelde siyaseti sorunların çözümü noktasında sıkıntılara yol açıyor. Mesela muhtarların bence, belediye meclisinde kendi gündemleriyle, kendi mahallelerindeki sorunlarla ilgili mutlaka söz hakkı ve oy hakkı olması gerekiyor. Bu muhtarlığa bağlı vatandaşların daha etkin yer almasını sağlar. Belki belediye meclis üyesinin bilmediği, bilemediği bazı konularda daha açık yer alır. Bu da sorunların daha hızlı bir şekilde çözülmesine neden olur ama mevzuatla ilgili sıkıntı tabii ki.

Mevzuatla ilgili nasıl bir sıkıntı var?

C.S.: Belediye kanununda, belediye meclis üyelerinin kimlerden oluştuğu ve belediye meclis toplantılarına kimlerin katılacağı belli. Mesela orada bir maddeyle muhtarlar da bu sürece dâhil edilebilir aslında. Kendi mahallesiyile ilgili konularda hem oy hakkı olması açısından hem de mahallenin seçilmiş temsilcisi olması açısından dile getirir. Belki oradaki

Seçildiği, meclis üyeliğini yaptığı ilçenin, meclis üyesi olarak görev aldığı ilçenin mahallesini, sokağını, caddesini bilmiyor ama orada oy hakkı oluyor.

belediye meclis toplantısında belediye meclis üyeleri farklı mahallelerden, hatta bazen de ilçenin meclisine farklı bir ilçeden seçilip geliyor. Seçildiği, meclis üyeliğini yaptığı ilçenin, meclis üyesi olarak görev aldığı ilçenin mahallesini, sokağını, caddesini bilmiyor ama orada oy hakkı oluyor. Mevzuatta yapılabilecek olan değişiklikler var fakat olmadığı için biraz yerel meclisler kör topal gidiyor. Çok aktif değil, sadece noter vazifesini görüyorlar. Eğer iktidarın çoğunluğu varsa muhalefete zaten izah etme gereksinimi dahi hissetmiyorlar. Muhalefet meclis üyelerine izah etmeye, hatta kendi meclis üyelerine bile izah etmeye gereksinim duymuyorlar. Belediye başkanının veya yardımcılarının kendi belediye idaresi... Noter vazifesi görüyorlar. Dolayısıyla belediye meclislerinin ülkemizde aktif

siyasete hizmet edebilecek durumda olduğunu düşünmüyorum. Çünkü görüş bildirmek ya da idarenin almış olduğu karara etkisi olması konusunda yeterli söz hakkına sahip değiller. O da başkanlık sisteminden kaynaklanıyor.

Bir ilçe meclis gününü anlatabilir misiniz? Bazen meclis toplantılarında kente ve ilçeyi ilgilendiren konularda tartışmaların bile kısa kesildiğini görüyoruz.

C.S.: Belediye meclislerinde birinci gün gündemle ilgili konular geliyor. Gündemlerle ilgili konular komisyonlara havale ediliyor. Komisyona gidildiği zaman çoğu belediyede iktidar partisinin komisyon üyeleri bilgi veriyor. Muhalefet iktidarın komisyon üyelerinden soru cevap şeklinde bilgi alıyor. Sahada görülüp tespit edilmesi gereken konular var, maalesef bununla ilgili çalışma yapılamıyor. İktidar komisyon üyelerinin çoğunlukta olduğu ilçelerde o toplantı formaliteden yapılmış oluyor. "Yapıldı" denilsin diye yapılıyor. Ben siyasi ömrümde bir muhalefet meclis üyesinin komisyonda iktidar partisinin getirdiği bir öneriye karşı bir görüş bildirip o görüşün komisyon raporunda yer aldığına şahit olmadım. Sadece her şey formaliteden yapılıyor. Belediye başkanının ve başkan yardımcılarının istemiş oldukları yerel politikalarına göre belirlemiş olduğu konular belediye meclislerine geliyor, komisyonlara havale ediliyor, uzun uzun da tartışılmıyor. Sadece kâğıt üstünde... Mesela Beykoz Belediyesi'nde şöyle yapıyorlar, raporlar pazartesi komisyona geliyor. Çarşamba günü meclis var. Saat 10.30'da mesela meclis başlıyor. Saat 10.30'dan önce sabah 09.00'da komisyonları topluyorlar. 10, 15 veya 20 dakika konuyu bildikleri kadarıyla iktidar partisi meclis üyeleri anlatıyorlar. Önceden hazırlık yapmadıysak, kendimiz dersimize çalışmadıysak, belediye meclisine gelen konularla ilgili ön hazırlık, sahada bir çalışma yapmadıysak bilemeyebiliyoruz. Soru da sorulmuyor.

Ben siyasi ömrümde bir muhalefet meclis üyesinin komisyonda iktidar partisinin getirdiği bir öneriye karşı bir görüş bildirip o görüşün komisyon raporunda yer aldığına şahit olmadım.

Konu meclisten oy birliğiyle geçiyor. Biz orada tartıştığımız zaman da “mecliste görüşürsünüz, konuşursunuz, karşı görüş bildirirsiniz” diyorlar.

Meclis sırasında da “ilgili komisyonda konuşmadınız mı” diye sorulabiliyor...

C.S.: Evet, mecliste de “komisyonda görüştük, karşı görüşünüzü bildirirsiniz,” diyorlar. Zaten siyaset parmak hesabı. İstedığınız kadar konuşun. Sayınız yeterli değilse, kabul edenler, kabul etmeyenler, edildi veya edilmedi oluyor. Noter dememin sebebi o zaten. Uzun uzun tartışılıp uzun uzun izah edilebilecek bir durum sunmuyorlar, çünkü iktidar yerel meclislerde ben yaptım oldu anlayışıyla devam ediyor. Meclis üyelerinin çok da bir etkisi olmuyor mevcut sistemde.

İBB Meclisi’nin durum farklı mı?

C.S.: Büyükşehir belediyesinde daha kurumsal bir yapı var. Büyükşehir belediyesinde raporlar aylarca tartışılıyor. Ak Partili komisyon üyelerinin de sayılarının daha az olması nedeniyle tartışılabilir. Mesela meclis gündemine gelen bir komisyon kararı ya da bir rapor, idarenin belirlemiş olduğu bir

rapor aylar sonra komisyondan geçiyor, meclise geliyor. Mecliste tartışılıyor. Oy birliğiyle ya da oy çokluğuyla geçiyor. İlçe belediye meclisinde bu şekilde olmuyor. İBB Meclisi’nde daha demokratik işliyor bu süreç. İstenen evraklar bakımından da sıkıntı. İlçe meclisinde belediyeye ait bir şirketin sermaye artırımını vardı, evrakları vermediler. Neyin nasıl olacağını bilmiyorsunuz. Bunu dile getirdik, “evrakları vermiyorsunuz” dedik, konuştuk ama konuştuğumuzla kaldık. Başkan oylama dedi ve konu kapandı ama İBB’de şu an mevcut durumda böyle bir şeyin olması mümkün değil. İBB’de şuan iktidarda olan CHP, muhalefette olan Ak Parti ama Ak Parti yönetimi herhangi bir işiyle ilgili bir bilgi istiyorlarsa, sunum istiyorlarsa o şirketin yetkilisi kimse toplantılar düzenleniyor. İstedikleri her türlü evrak veriliyor. Ona göre karar veriyorlar.

İBB’de şu an siyasete katılım şansı sizce daha mı fazla?

C.S.: Orada daha fazla ama ilçe belediyelerinde durum aynı. Farklı ilçelerden meclis üyesi arkadaşlarımdan da benzer şeyleri duyuyorum.

Siyaset parmak hesabı.

İstedığınız kadar konuşun.

Sayınız yeterli değilse, kabul

edenler, kabul etmeyenler,

edildi veya edilmedi oluyor.

Noter dememin sebebi o.

Uzun uzun tartışılıp uzun uzun

izah edilebilecek bir durum

sunmuyorlar, çünkü iktidar

yerel meclislerde ben yaptım

oldu anlayışıyla devam ediyor.

Meclis üyelerinin siyasete katılım anlamında hem İBB’de hem de ilçe belediyesinde nasıl sorunlar yaşadığını görüyorsunuz ve bunlar nasıl çözülebilir?

C.S.: Belediye meclis üyeleri başkana bağlı değil, bağımsız ama yerelde ilçe meclislerine ayrı bir yürütme ve yasama gibi olduğunu düşünmüyorum. Sadece belediye başkanlarının hegemonyası altına girmiş. Meclis sırasında tartışmalar oluyor, açıklama istiyoruz. Meclisten sonra “doğru söylüyorsunuz ama...” diye başlayan cümleler duyuyorum mesela.

Beykoz'da Ali Bahadır Mahallesi'nde bir duvarda meydana gelen çökme ve toprak kayması.

İnsanlar aslında çok basit problemleri çözerken mutlu oluyorlar. Belki İstanbul'un farklı ilçelerine metro yapılıyor ya, belki metro gelse o kadar sevinmezlerdi. Onların sorunu o. Kasis istiyorlar.

Onunla ilgili mevzuatta bazı değişikliklerin yapılması, getirilmesi gerekiyor. Daha bağımsız hale getirilmesi gerekiyor. Meclis üyelerinin daha da kuvvetlendirilmesi gerekiyor. Mesela muhtar örneği aslında çok olması gereken bir örnek. Muhtarın o meclise girip kendi mahallesiyle ilgili konuşması ve oy hakkının olması, oradaki havayı daha demokratik hale getirecektir. Çünkü muhtara rağmen oy veremezsiniz. O halk muhtarı seçmiş. Muhtarın dinlemek zorundasınız. Muhtarın verdiği bilgileri dikkate almak zorundasınız. Etkili olabileceğini düşünüyorum.

Önümüzdeki süreçte siyasette bir hedefiniz var mı? Siyasetin neresinde olmak istiyorsunuz?

C.S.: Siyasette bir şeye olacağım diye bir şey yok. Belki seneye siyasette olmayacağız. Neyin ne olacağı belli değil. Yerelde meclis üyesiyim ve Beykoz'un sorunlarıyla ilgili İBB'nin desteğiyle yapabileceğim ya da ilçe belediyesine yapabileceğim sorunları azami bir şekilde çözmek istiyorum ama süreç nasıl gider, bilemiyorum. Ben sürekli hizmet alanında vatandaşlarla iç içe olmak istiyorum çünkü ben kendi bölgemden biliyorum. Kendimiz çok sorunlar

yaşadığımız için aynı sorunları yaşayan insanların sorunlarını çözmek istiyorum. Bu bana daha çok mutluluk veriyor.

Örnek verebilir misiniz?

C.S.: Mesela Beykoz'da aslında çok basit bir konu vardı. Ben ilk meclis üyesi olduğum zamandı. Beykoz'da Kılıçlı diye bir yer var. Köydü, büyükşehir yasasıyla mahalleye dönüştü. Gittik, bana muhtar dedi ki, "okulun önünde kasis yok. Çok basit kasis. Arabalar hızlı gidiyor. Öğrenciler, çocuklar var. Çözemedik bu sorunu. Ben 5 yıldır uğraştım bu sorunu çözemedim," dedi. Ben şaşkınlık içerisinde dedim ki "bu kadar basit bir sorunu nasıl çözemezsiniz? İBB ya da ilçe belediyesi bu sorunu nasıl çözemez?" Biraz araştırınca gördüm ki mesela bir karar gerekiyor. Yani siz kafanıza göre bir kasis yapamıyorsunuz bazı süreçlere tâbi olması gerekiyor. Süreçlerin takip edilmesi gerekiyor. Kimse ilgilenmemiş ve biz o süreci İBB'nin desteğiyle hallettik. Sorun çözüldü ve ben köye gittiğim zaman sanki büyük bir iş yapmışım, metro gelmiş gibi karşıyorlar beni. İnsanlar aslında çok basit problemleri çözerken mutlu oluyorlar. Belki İstanbul'un farklı ilçelerine metro

yapılıyor ya, belki metro gelse o kadar sevinmezlerdi. Onların sorunu o. Kasis istiyorlar.

Daha basit bir olay anlatayım size. Beykoz'da Ali Bahadır Mahallesi'nde bir duvarda çökme meydana geliyor. Toprak kayması var, çökme var ama kimse el atmamış. Gidiyorsunuz oraya 50 metrelik duvar yaptırıyorsunuz. Zannedersiniz ki o köyü Paris yapmışsınız. Avrupa şehri yapmışsınız. Buradaki problem şu aslında: Benim gördüğüm ve gözlemlediğim kadarıyla yerelde siyasetçilerin halkın içerisinde daha fazla olması gerekiyor. Kağıt üstünde halkın temsilcisi olmaması gerekiyor. Seçimler bittiği zaman vekilleri de görüyoruz. Seçimden seçime insanların yanına geliyorlar. Siyaset bence halkın sorunlarını çözmek için olmalı. Onu yapmaya çalışıyorum kendi çapımda, kendi gücümle. Sadece sorunları çözmek... Belki meclis üyesi olurum, belki başka bir şey olurum, belki hiçbir yerde olamam. Bu 3 buçuk yıllık mücadelede hep gurur duyduğum, geriye baktığım zaman insanların gözlerindeki saygıyı, sevgiyi gördüğüm için bu şekilde mutluyum. Artık nereye gideriz bilemiyorum. ☺

Dün ve yarın arasında gençler, beklentiler ve siyaset

2000 ve sonrasında dünyaya gelmiş genç nüfus 2023 yılı içinde gerçekleştirilecek olan genel seçimlerde ilk kez oy kullanacak. Haliyle seçmenlerin yaklaşık yüzde 12'sini oluşturan 6 milyon genç siyasilerin de ilgi odağı. Siyasi partilerin sonuç odaklı seçim kampanyalarıyla genç seçmenlere ne kadar ulaşabildiği belirsizken, yapılan anketler ve araştırmalar ortak sorunlara işaret ediyor: Geçim sıkıntısı, fırsat eşitsizliği ve gelecek kaygısı. GoFor, Roman Gençlik ve Genç LGBTİ+ oluşumlarından gençlerle, gençlerin siyasete katılımını ve önümüzdeki seçimin kendileri için ne ifade ettiğini konuştuk.

2023 yılında yapılması planlanan genel seçimlerde ilk defa oy kullanacak yaklaşık 6 milyon genç var. Seçmen nüfusunun yüzde 12'sini oluşturan bu oran, siyasilerin de söylemleri ve seçim çalışmalarını etkiliyor. Peki pratikte seçim çalışmaları genç seçmenlere ne kadar hitap edebiliyor?

Ela Evliyaoğlu: Bu soruya, geçen sene Ağustos ayında GoFor olarak yaptığımız bir araştırmaya dayanarak yanıt verebiliriz. Bu araştırmanın bir saha boyutu, bir de odak grup kısmı var. Ortak sonuçlara göre, araştırmaya katılan gençler geleneksel katılım yöntemlerinden farklı yöntemlerle karar alma süreçlerine katılıyor ve yine geleneksel propaganda yöntemlerinden farklı yöntemlerle siyasileri takip ediyorlar. Bunun en temel kaynağı da sosyal medya araçları oluyor ve bizim gördüğümüz, gençler sosyal medyayı en iyi kullanan siyasi partinin CHP olduğunu düşünüyor.

Barış Azar: Gençler için ya da gençler adına konuşmak siyasi partilerin gençlere yönelik çalışma yaparken yaptığı en önemli hata bence. Mikrofonu gençlere uzatmak, gençleri dinlemek, gençlerin partiler içerisinde söz söyleyebilir konuma gelmesini sağlamak ve gençlerle birlikte politika üretmek gerekiyor. Bunun olmadığı durumda gençlerin taleplerini anlayamayan politik söylemlerle karşılaşıyoruz ne yazık ki.

Cem Pekbalıkcı: Biz GoFor ile beraber yürüttüğümüz “Talep Et” programı kapsamında beş siyasi partiyle görüştük. Görüşmelerde şunu anladık, bir siyasi parti dışında, bizim söylediklerimizle onların konuştukları arasında o kadar çok fark var ki... Onların hiç bizim düşündüğümüz tarzda düşünmediklerini, aslında bizim düşündüğümüz tarzda düşündüklerini sandıklarını ve o ayrımın, sadece genç olarak anlaşabileceğini gördük. Siyasilerin düşündükleriyle bizim düşündüklerimiz arasında uçurum var.

Pınar Vatansaver: Siyasilerin söylemlerinde gençliğe hitap etmeye çalışıyor olmasını açıkçası ben tatlı ama çok yetersiz bir çaba olarak görüyorum. Niyetleri belki bizi anlayabildiklerini, bizim var olduğumuz alanları takip ettiklerini göstermek. Ama bu çok samimiyetsiz ve gerçek dışı kalıyor. Çoğu siyasinin normal zamanlarında Twitch izleyip YouTube’da takıldığını

Siyasilerin düşündükleriyle bizim düşündüklerimiz arasında uçurum var.

da pek sanmıyorum açıkcası, ki bu da çok önemli değil aslında. Yöntemsel olarak isteyerek ya da istemeyerek hata yapıyorlar. Gençler, sosyal medya ya da yeni nesil jargonları kullanarak kendilerini etkilemeye çalışan siyasiler istemiyorlar. Dinlenmek ve katılmak istiyorlar. Gençlerin yaşadığı binlerce sorun var. Ekonomik anlamda zorlanıyor, barınamıyor, beslenemiyor, sosyal faaliyetlerde bulunamıyor, hakkını savunamıyor, fikrini dile getiremiyor, siyasete katılmak istediğinde katılmıyor. Biat etmek zorunda bırakılıyor. Temsil edilemiyor. Bu kadar sorun varken gençlere “gelin, sizi şurada gezdirmeye götürelim” diye göz boyamaya çalışılıp bu sorunların asla konuşulmaması çok göze batıyor kesinlikle.

Sandığa gidecek genç seçmenlerin bu seçimden beklentileri ne? Daha demokratik bir ülke mi yoksa daha iyi bir iş, ekonomi ve sosyal yaşam imkanı mı? E.E.: Yine az önce bahsettiğimiz araştırmada öne çıkan bir takım başlıklar var. Bunlar aynı zamanda oy verme davranışını da etkileyecek faktörler. Birincisi ekonomik sıkıntıların giderilmesi, iş bulabilmek. Daha sonra özgürlükler ve haklar geliyor. Özellikle kadın hakları, hayvan hakları, çevre ile ilgili duyarlılık gençlerin dikkat ettiği başlıklardan.

Gençler, sosyal medya ya da yeni nesil jargonları kullanarak kendilerini etkilemeye çalışan siyasiler istemiyorlar. Dinlenmek ve katılmak istiyorlar. Gençlerin yaşadığı binlerce sorun var.

Fotoğraf: Eylem Nazlier

B.A.: Kişisel kanaatim demokratik bir ülke olmadan ekonominin de düzelmeyeceği yönünde. Gençlerin özgürce kendilerini ifade edebildikleri, özel alanlarına devletin dahil olmadığı, sosyal haklarının sağlandığı bir ortam yaratılmadan ekonomiyi düzeltmeye yönelik adımlar kalıcı değil kısa süreli etkiler yaratır.

C.P.: Partilerde gençlik kolları hep “ayak işleri” diye tabir edebileceğimiz işlerde kullanılır. Bayrak asmak, hazırlık yapmak gibi... Bu yüzden, gençlerden gelen ciddi önerilere ve katkılara da hep kulaklarını

Partilerde gençlik kolları hep “ayak işleri” diye tabir edebileceğimiz işlerde kullanılır. Bayrak asmak, hazırlık yapmak gibi... Bu yüzden, gençlerden gelen ciddi önerilere ve katkılara da hep kulaklarını kapatıyorlar. Öznesi olmadığınız bir konuda söz hakkı sahibi olmak ne kadar doğru?

kapatıyorlar. Bu da gençleri öfkeliendiren bir durum. Öznesi olmadığınız bir konuda söz hakkı sahibi olmak ne kadar doğru?

Eğitim hayatında yer almayanlar için kaygı unsuru, öncelikle düzgün bir iş hayatı. Yani lise sonrasında eğitime devam etmeyen gençler için rahatlıkla geçinebileceği ve sosyal etkinliklere katılabileceği bir yaşam standardı. Bu söylediğim şey çok büyük bir şey de değil, fakat şu anki mevcut durumumuzda bu bizim için lüks bir durum. Okumaya devam eden gençler içinse eğitimde fırsat eşitliği. Eğitimde fırsat eşitsizliği, Türkiye'nin en güncel sorunlarından biri.

P.V.: Aslında bunlar bağlantılı da şeyler bence. Ama şu an öncelik olarak iyi bir iş, ekonomi ve sosyal yaşam beklentileri daha yüksek gözüküyor. Bunun da sebebi, bu şeylere sahip olamadıkça aslında demokrasi adına bir tartışmaya girememeleri ve şu an gözle görünür problemin bu imkânlar ya da imkânsızlıklar üzerinde olduğu. Bu problemleri yaşıyorken herhangi bir sivil toplum örgütünde de ya da bireysel olarak da karar alma mekanizmalarına katılıp demokrasi aslında nedir, ne

Bizim araştırmamızda gençlerin siyasi partilere üyelik oranlarının arttığını görüyoruz. Bunun nedeninin de iş bulma umudu olduğunu söyleyebiliriz.

değildir bunu sorgulamaya vakit ve alan da bulamıyorlar.

Önceki jenerasyonlarla karşılaştırıldığında Z Kuşağı'nın siyasi örgütlülük oranı ne? Aktif örgütlülükte yer almasalar dahi, siyasete karşı yaklaşımları ne?

E.E.: Her nesil kendinden sonraki nesli yeteri kadar politik olmamakla eleştiriyor. Y kuşağı da politiktir, Z kuşağı da politik. Sadece iki neslin farklı yöntemleri var. Bizim tanımladığımız anlamda örgütlülük oranı düşük. Daha önceki araştırmalara kıyasla bizim araştırmamızda gençlerin yalnızca siyasi partilere üyelik oranlarının arttığını görüyoruz. Bunun nedeninin de iş bulma umudu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak dijital ortamlarda örgütlülük ve bağlantıda olma halleri yüksek. Örneğin, toplumsal olaylara tepki vermek için Twitter'da hashtagler üzerinden

örgütleniyorlar. Online imza toplama yöntemleri, sosyal medya grupları ile örgütleniyorlar. Bu bağlamda son derece örgütlülük ancak şu an siyasette karar verici konumda olanlarla aynı yerde olmadıkları için aktif örgütlülükte yoklarmış gibi görünüyor.

B.A.: Nesiller değiştiğinde örgütlenme alanları da pratikleri de değişiklik gösteriyor. Aynı şekilde siyasete yaklaşımlar da değişiyor. Eskisi gibi uzun ve büyük tartışmalara girmek yerine daha keskin bir dil kullanıyorlar. Bu, dışarıdan bakınca yıkıcı görülebilir ancak temel haklar noktasında tartışmaya girmek yerine hakları tartışmaya açanlarla dalga geçmek ilerletici ve güçlendirici bir araç olabiliyor. Güncel bir tartışmadan örnek vermek gerekirse Z Kuşağı için LGBTİ+ haklarını tartışmak çok anlamsız, çünkü bu eski kuşakların tartışması. Onlar için bu zaten temel bir insan hakkı ve tartışılacak bir noktası yok.

C.P.: Roman gençleri politikler. Bunu önceki seçimden sonra daha net görebildik. Bir konuda çabuk örgütlenme taleplerini dile getirebiliyorlar. Ve böyle de gündemi değiştirebiliyorlar aslında. Bu da, siyasileri gençlere yönelik tavır alma durumuna getirdi. Aslında Z Kuşağı,

Y Kuşağı'na göre daha politik denilebilir. Sosyal mecraların bu kadar gelişkin olması, bilgi paylaşımının daha hızlı olması ve Gezi sürecinin attığı temel, gençlerin politik olmasının ana sebepleri.

P.V.: Z kuşağı bizim geleneksel politik yaklaşımlarımızdan farklı bir yaklaşıma sahip bana kalırsa. Genel olarak radikal yaklaşmaktansa, sorun odaklı politik duruşları oluyor. Örnek vermek gerekirse 2020 senesinde, üniversite sınavı tarihinin sürekli değiştirilmesi tüm gençleri rahatsız etmişti ve gençler Twitter'da günlerce gündemde kalmayı başardılar. O dönem sosyal medya kampanyasının içinde olanlar arasında AKP'li gençler de vardı. Bu sorun onları da etkilediği için, onlar da sınav tarihleri konusunda itirazda bulundular tweet atarak. Gençlerin radikal bir görüşü yok. Gençler sadece sosyal adaletin olduğu, kendi isteklerinin dinlendiği, temsil edildikleri ve baskının olmadığı bir yönetim mekanizması bekliyorlar. Gençlerin siyasi partilere güveni ve katılımı çok az. Çünkü şu an verilen çoğu vadin altının boş olduğunu, bu sistemsel sorunda koltuk sorunun yaşandığının farkındalar. Siyasi partilerin onlar adına TBMM'de söylem üretmemesi, duruş sergilememeleri, faal olmamaları

gençleri onlardan soğutuyor. Ayrıca siyasi partilerin kapsayıcı olmaması ve içlerinde hiyerarşinin çok sert olması, birt kültürünün olması, gençleri bu yapılardan uzaklaştıran temel sebepler.

80 sonrasında etkisi daha da hissedilmeye başlayan feminist hareketin genç kadın seçmenlere bir katkısı/etkisi/farkındalığı oluyor mu?

E.E.: Tabii ki oluyor. Türkiye'deki en başarılı hareketlerden birisi kadın hareketi kuşkusuz. Bunu artık global firmaların politikalarına yansımaları en iyi anlıyoruz. Kapitalist düzen dahi stratejisini değiştirmek ve toplumun isteklerini uygulamak zorunda kalıyor. Oy verme tercihlerine bakıldığında ise sadece Türkiye'de değil, dünyanın birçok yerinde oy değiştirme potansiyeli olan ilk kitlenin yaştan bağımsız kadınlar olduğu görülüyor. Feminizmin dalgalarına göre kadınların oy verme tercihlerinin erkeklerden ayrıştığını görüyoruz.

B.A.: Feminist hareket Türkiye'nin en kitlesel hareketlerinden birisi. Gücünü örgütlü mücadeleden alması dolayısıyla baskı ortamı artsa, alanlar kısıtlansa da sokakta olmaya ve görünür olmaya devam edebiliyor. Bu da sokağı ve halkı etkileme gücü anlamına geliyor. İstanbul

Sözleşmesi eylemlerinde bunun net bir örneğini gördük. Feminist söylem gündelik yaşamdan beslendiği için seçimde doğrudan bir karşılığı var.

P.V.: Farkındalığı kesinlikle var ama örgütlenmeler arasında kalıyor. Siyasi partilerin kadın kolları açmak dışında kadın siyasetçilere dair pek de bir çalışma yaptığını görmedim. Mesele, kadın potansiyelinin ne kadarının ortaya çıkması adına alan verildiği. Kadınlar toplumsal baskı ve onlara yüklenen sorumluluklarla uğraşmaya devam ediyorlar maalesef ki toplumda. Siyasetteki kadınlar da var olma mücadelesi veriyor. Partilerde, kadınlara bir erkeğin yardımcısı olma rolü biçiliyor genelde.

GoFor Turkey'in yanı sıra, genç seçmenlerle ilgili yürütülen çalışmalara dair bilginiz var mı? Varsa, sizin gibi oluşumlar daha çok hangi konu üzerine çalışıyor?

E.E.: Tabii, gençlerin bu seçim döneminde dikkat çekmesinin nedeni kitle olarak büyük bir oy miktarını temsil etmeleri. Bu nedenle de siyasi partiler özellikle gençlerden nasıl oy alacaklarını ölçmek için sık sık araştırmalar yürütüyor.

Hepsinde yönetime ve sorulara göre sonuçların farklılaştığını görsek de ortak birkaç tema var. Bunlar, iş bulma imkânlarının artması, özgürlüklere saygılı bir ortam olarak özetlenebilir. Bunlarla bağlantılı olarak gençlerin neden göç etmeyi birinci sıraya koydukları da araştırılan konulardan.

B.A.: Genç seçmenleri sadece potansiyel oy olarak değerlendirmemek lazım. Siyasi partiler büyük ölçüde bu eksende çalışmalar yapıyorlar. Diğer yanda ise kendi taleplerini görünür kılmak için örgütlenen çeşitli siyasi görüşlerden gençlerin olduğu kampanyalar da görüyoruz. Bunlar siyasal ortamı dönüştürebilecek çalışmalar. Gençlerin siyasal katılımı için kadın hareketi, LGBTİ+ hareketi, Kürt hareketi ve Roman hareketi içerisinden de çeşitli kampanyalar yürütülüyor. Bunlar da oldukça kıymetli, çünkü farklı kimliklerden gençlerin farklılaşan talepleri ve ihtiyaçları var.

P.V.: GoFor'un da üyesi olan Akdeniz Gençlik Derneği, bu ay içerisinde kadın siyaset akademisine başlıyor. Yerel katılım mekanizmalarında ileriye yönelik planı olan genç kadınlar için yapıyorlar

Gençlerin siyasal katılımı için kadın hareketi, LGBTİ+ hareketi, Kürt hareketi ve Roman hareketi içerisinden de çeşitli kampanyalar yürütülüyor. Bunlar da oldukça kıymetli, çünkü farklı kimliklerden gençlerin farklılaşan talepleri ve ihtiyaçları var.

bu akademiyi. Bunun dışında, Arayüz Kampanyası diye bir oluşum var, gençler tarafından oluşturulan. Bu kampanyada da gençlerin temsiliyet eksikliği üzerinden siyasi partilerle görüşüyorlar ve lobi-savunuculuk faaliyetleri gerçekleştiriyorlar.

68 Kuşağı, darbe sonrası nesil, 90'lar kuşağı, milenyum kuşağı... Z Kuşağı olarak tanımlanan yeni nesil, kendisini ne olarak görüyor ya da tanımlıyor?

E.E.: Bizim kullanmayı çok sevdiğimiz bir soru var, buna o soruyla başlamak isterim. Hangi Z kuşağı? Medyatik olarak bahsedilen Z kuşağı yalnızca o neslin bir grubu. NEET (yani ne okulda ne işte

Her jenerasyon bir öncekinden farklı bir gerçekliğe doğdu. Z kuşağı da doğumlarından itibaren tamamen dijital dünyanın erişim imkânları, olanaklarının içine doğdu. Bu durum da siyaseti takip etme, siyasete dahil olma pratiklerini etkiliyor. Sanıyorum Z kuşağını tanımlamak için kullanılacak en doğru tanımlardan birisi geleneksel, alışlagelmiş yöntemlere uyum sağlamayan bir nesil olur.

Fotoğraf: Özcan Yaman

ne de mesleki eğitimde) Z kuşağından mı bahsediyoruz? İşsiz Z kuşağı mı? Öğrenci Z kuşağı mı? Kırsalda öğrenci, metropolde öğrenci olan mı? LGBTİ+ Z kuşağı ya da çocuk sahibi olan kadın Z kuşağı mı? Aslında Z kuşağı kendisini mi tanımlıyor, yoksa Z kuşağı yine başkaları tarafından mı tanımlanıyor ona bakmak lazım. Bildiğimiz şey şu, her jenerasyon bir öncekinden farklı bir gerçekliğe doğdu. Z kuşağı da doğumlarından itibaren tamamen dijital dünyanın erişim imkânları, olanaklarının içine doğdu. Bu durum da siyaseti takip etme, siyasete dahil olma pratiklerini etkiliyor. Sanıyorum Z kuşağını tanımlamak için kullanılacak en doğru tanımlardan birisi geleneksel, alışlagelmiş yöntemlere uyum sağlamayan bir nesil olur.

B.A.: Kuşak tanımlamaları zamanın sosyo-politik ortamı üzerinden bir takım genellemeler yapabilmek için önemli olsa da günümüzde işler biraz daha karmaşıklaşıyor. Hem iletişim araçlarının değişmesi hem de iletişim alanının küreselleşmesiyle günümüzde tekil bir kuşak tanımı yapmak giderek zorlaşıyor. Benim içinde olduğum Y Kuşağı için İngilizce okunuşu üzerinden "Why Generation" (Niye Kuşağı) tanımlaması yapılmıştı, sorgulayan kuşak anlamında. Şimdi ise bu sorgulamayı geçmiş, kendi doğruları, kendi araçları olan ve eskinin dilini kabul etmeyen bir kuşak var. Bu kuşağın dönüştürme gücünün daha yüksek olduğunu düşünüyorum.

C.P.: Z Kuşağı olarak tanımlanmak gençleri rahatsız ediyor. Türkiye siyasi tarihine baktığımız zaman, genellikle sağ görüşlü

yönetimlerin hâkim olduğunu görüyoruz. Fakat yeni nesil, merkez sağdan tamamen kayıp sol görüşe kaymış durumda. Bunun ana sebeplerinden biri, gençlerin en temel ihtiyaçlara bile ulaşımında zorluk çekmesi. Diğer bir sebep de, son 20 yıldır ülke yönetiminde bulunan Ak Parti'nin de sağa olan yakınlığı.

P.V.: Her nesil gibi Z kuşağı da homojen bir grup değil. Çok farklı sosyo-politik yaklaşımlara sahip bu kuşak da. Genel bir tanıma varmaya çalışacaksak da, bu kuşağın en büyük şansı internet ve sosyal medya. Genellikle bu kuşak herhangi radikal bir görüşe sahip olmayan, sorunlar bazında örgütlenen, baskıcı yönetime gelemeyen, siyasetle ilgili göndermeler yapabilen, sosyal adalet, üretmek ve var olabilmek isteyen bir kuşak.

Genç LGBTİ+'ların, bu seçimden beklentileri ne? Neyi göz önünde tutarak ve talep ederek sandığa gidecekler?

B.A.: LGBTİ+ gençler açısından bu seçim kendi gelecekleri ve varoluşlarına karşı savaş ilan edenlerle, bu nefret politikasına

LGBTİ+ gençler açısından bu seçim kendi gelecekleri ve varoluşlarına karşı savaş ilan edenlerle, bu nefret politikasına karşı yeteri kadar söz üretemeyen ama temelde insan haklarına saygı duyduğunu söyleyenler arasında olacak.

karşı yeteri kadar söz üretemeyen ama temelde insan haklarına saygı duyduğunu söyleyenler arasında olacak. 2015 sonrasında LGBTİ+'lara yönelik baskı ve nefret politikaları giderek arttı. LGBTİ+ karşıtlığı üzerinden bir kutuplaşma ortamı yaratılmak isteniyor. Hükümetin bu konuda yaptığı açıklamalar, medyada giderek artan nefret söylemleri, LGBTİ+'ların ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar ve yasaklar bir yanda, LGBTİ+'ların eşit yurttaşlık taleplerini dile getirmekten çekinenler diğer yanda konumlanmış halde.

LGBTİ+ gençler kendi gündemlerini çekinmeden konuşabilecek, kendilerini dinleyecek, LGBTİ+ haklarını içselleştirmiş politikacılar istiyor. Yeni anayasa tartışmalarında LGBTİ+ karşıtlığı gündem edilirken bunun karşısında birilerinin çıkıp LGBTİ+'ların anayasal taleplerini dillendirmesini istiyor. Eğitim hakkına erişememiş, istihdamda belli alanlara sıkıştırılmış, damgalamaya maruz kalmadan sağlık hakkına erişemeyen, barınma konusunda ayrımcılığa uğrayan LGBTİ+ gençler, birileri çıkıp bu yaşadıklarını görsün ve karşısında bir politika üretsin istiyor.

SPoD'un ve Genç LGBTİ+ Derneği'nin geçtiğimiz seçim dönemlerinde adaylara yönelik protokol metinleri oldu. Önümüzdeki seçim için yine bir protokol metni hazırlanıyor. LGBTİ+ gençler sandığa giderken bu metinleri kimler imzalamış, kimler LGBTİ+'ların taleplerini dinliyor ve bu konuda söz veriyor diye sorup sandığa öyle gidecekler.

Önemli bir diğer konu da LGBTİ+'lar için seçim güvenliğinin sağlanması. Kimlikte yazan cinsiyeti ile cinsiyet ifadesi toplumsal açıdan uyum olmayan kişilere oy kullanılmak istemeyen sandık kurulu üyeleri oluyor bazen. Ya da sandıkta ayrımcılığa uğrayacağını düşündüğü için oy kullanmaya gitmeyen LGBTİ+'lar oluyor. Bu konuda siyasi partilerin seçim eğitimlerinde sandık kurulu üyeleri ve müşahitlere eğitim vermesi ve LGBTİ+'ların da ayrımcılığa uğramadan oy kullanabilmesi sağlanmalı.

İlk kez oy kullanacak genç seçmenlerin, eğitimde ve çalışma hayatında istihdamına dair bir veri var mı? Genç işsizliği olarak tanımlanan duruma aşınayız, fakat ilk kez oy kullanacak yurttaşlar, bu tanıma ne kadar uyuyor?
E.E.: TÜİK'in verileri var bu konuda. Onun

dışında bütün demografiyi özetleyen bir veriye işaret etmek zor. Ağustos ayı işsizlik raporuna göre, mevsim etkisinden arındırılmış genç işsizlik oranı yüzde 18.

B.A.: TÜİK verilerine göre ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin oranı yüzde 24,7. Genç kadınlarda bu oran yüzde 28,7. Gençler ekonomik nedenlerle eğitime devam edemediklerini söylerken eğitime ara veren gençler de iş bulamıyor.

C.P.: Roman nüfusunun yoğun olduğu yerlerdeki ana sorun uyuşturucu bağımlılığı. Bu da aslında çok temel olan eğitim, istihdam, barınma gibi konuları tamamen geride bırakıyor. Bir kişinin beden ve ruh sağlığı her şeyden önemli, uyuşturucu bağımlılığı da buna çok ciddi anlamda ket vuruyor. Bundan kaynaklı, Romanların ana gündemi uyuşturucu

bağımlılığıyla mücadele. Şu anki hükümetin yirmi yıllık yönetim sürecine bakıldığında, Roman mahalleleri en kötü sürecini yaşıyor.

P.V.: 18-30 yaşlarındaki gençlere göre en önemli seçim vaadi istihdam. Yüzde 48,3'ü istihdam konusunu vaatler konusunda öncelikli tutmuş. Gençlerin karamsar ve umutsuz olmasındaki ve yurtdışına gitme isteğindeki en büyük etmen de aslında istihdam sorunu. Çünkü iş bulabilme konusunda ve geçinebilme konusunda çok kaygılılar.

Genç seçmenlerin "siyasi lider" tanımı ne? Onlara göre bir siyasi lider nasıl olmalı? Bir siyasetçiyi "lider" yapan unsurlar neler?

E.E.: Elimizde tam bir tanım ya da bir reçete yok ancak araştırmalardan

anlaşıyor ki, bir liderin nelere odaklanması gerektiğine dair fikirler var. Onlar da çok doğal şekilde hayatlarına etki eden konularda rahatlık getirmesine odaklanıyor. Tabii uluslararası alanda Türkiye'nin güçlü görülmesi de azımsanmayacak durumda. Ancak güçlülük tanımı yine yaşlılardan gençlere fark ediyor.

B.A.: Gözleme dayalı bir yorum yapabilirim bu konuda, gençler kendi dillerini konuşan ve kendilerini anlayan, kendilerine benzeyen siyasi liderler istiyor. Aslında genç olmasa da Türkiye'deki siyasetçilerin yaş ortalamasından daha genç olan siyasetçiler, gençlerle daha iyi iletişim kurabiliyor. İnternet özgürlüğü, PayPal, UBER gibi modern dünyanın erişebildiği ancak bizim erişemediğimiz araçlar, Eurovision,

Rock'n Coke gibi gençleri biraraya getiren organizasyonların yokluğu, RTÜK gibi sansür kurumları, döviz kurundan dolayı gençlerin akranları gibi dünyayı gezememesi, elektronik aletlerden alınan yüksek vergiler gibi gençlerin doğrudan hayatına temas eden konuları konuşan siyasetçi sayısı çok az maalesef.

C.P.: Bana kalırsa, dünyadaki örneklerle de bakıldığında, belki kulağa çok ütöpik gelecek ama "bisikletle gezen başkan", "korumasız gezen başkan" gibi halka daha yakın hareket eden liderler gençleri daha çok cezbediyor. Halkçılık kavramı buna çok iyi oturuyor diye düşünüyorum. Sorduğum her iki üç kişiden biri, siyasi lider tanımını halkının yanında olan siyasetçi olarak yapıyor. Örneğin, geçen seneki orman yangınları da bize bürokratik sürecin ne kadar yavaş ilerlediğini gösterdi. Siyasetle çelişen bürokrasi de, gençlerin tavrını etkiledi haliyle. Gençlerde, önceki nesillere nazaran, şu görüş de hakim: Yapılan icraatlar bir lütuf değil, aslında bir görev. Yani, bizler için, görevini halkın yanında ve halk için yapan siyasetçi lider tanımına uyuyor.

P.V.: Gençler göre bir siyasi lider, gençlerin birlikte örgütlenerek karar verdiklerini dinlemeli ve uygulamalı, iklim krizi, göç gibi konularda çözümler bulmalı. Bu çözümleri de nasıl uygulayacağını anlatmalı. Nazik ve bilgili olmalı. Katılımcılığa ve yönetime önem vermeli. Yerelden merkeze yönetim sistemini oluşturabilmeli. Muhalif olup sesini çıkarabilmeli. Örnek vermek gerekirse, şu ana kadar çoğu parti LGBTİ+'ların haklarına dair hiçbir açıklamada bulunmadılar çünkü oy kaybetmekten korkuyorlar. Bu korkunun çok yetersiz çalışılmış bir muhalif duruştan kaynaklandığını düşünüyorum. Oy almak

Gençleri sandığa çağıran kampanyaların da etkisinin az olduğunu söyleyebiliriz bu noktada. İlk defa oy kullanacak çok güçlü bir gruptan bahsediyoruz ama inancı kırılmış bir grup aynı zamanda. Siyasi iklimin farkındalar ancak etkisiz siyasi söylemler yüzünden sandığa güvenleri de oldukça kırılan.

uğruna haksız bir yolu tercih etmektense siyasiler bu konularda ses çıkarıp desteklediği kesimi de etkilemeli.

Türkiye seçim hayatına yeni eklemenecek seçmenler Ak Parti iktidarı dışında herhangi bir hükümet görmediler. Bunu nasıl yorumluyorlar? Önceki dönemlerin hükümetlerine, Türkiye'nin siyasi iklimine dair bir bilgileri var mı?

E.E.: Bir kısmının var, daha küçük yaşta olan kısmının ise yok gibi duruyor. Ancak AK Parti dönemine dair epey bilgi sahibi durumundalar ve AK Parti'den başka hükümet görmemeleri halinin epey farkındalar.

B.A.: Bu durum gençlerin sandığa olan inancını da azaltabiliyor. Bir oyun bir şey değiştirmeyeceği inancı çok fazla gençten duyduğum bir konu. Gençleri sandığa çağıran kampanyaların da etkisinin az olduğunu söyleyebiliriz bu noktada. İlk defa oy kullanacak çok güçlü bir gruptan bahsediyoruz ama inancı kırılmış bir grup aynı zamanda. Siyasi iklimin farkındalar ancak etkisiz siyasi söylemler yüzünden sandığa güvenleri de oldukça kırılan.

C.P.: İki farklı genç profili var: Hükümet yakın olan ve hükümetin ideolojisinin ve icraatlarının karşısında olan. Hükümeti destekleyen gençler şunu duyuyor: Bu hükümet gelmeden önce kriz vardı ve biz çok sıkıntılar çektik. Onlar da kendini bu söylemler doğrultusunda cam bir fanusun içinde saklayabiliyor. Diğer tarafa baktığımız zaman, bu duruma daha eleştirel yaklaşıyor. Evet, geçmişte sorunlar yaşanmış fakat bu ülke vatandaşları da şu anki hükümete yirmi yıl zaman tanımış. Gençler ayrıca şunu da düşünüyor, önümüzdeki seçimde verilen kararlar ani bir değişim yaşanmayacak. Bunun için de şimdiki hükümete çok kızgınlar aslında.

P.V.: Genellikle bir fikirleri var. Çünkü şu anki siyasi durumlar onları çok yoruyorken, geçmişte nasıldı diye bir merak var bana kalırsa. Ama kesinlikle geçmişten ve Türkiye'nin siyasi ikliminden çok, şu anda hangi ülkede nasıl bir hükümet, yaşam tarzı ve siyasi süreç var, bunu inceliyorlar ve Türkiye ile kıyaslıyorlar. Bu yüzden aslında kuşak çatışması yaşıyoruz çok derin bir biçimde. Çünkü geçmiş kuşakların lüks olarak gördüğü şeylerin normal olduğunun farkında Z kuşağı. ☹️

İLETİŞİMSEL KAPİTALİZMDE ÇEVİRİMİÇİ SİYASET

Sosyal medyanın ve daha genel düzeyde iletişim teknolojilerinin toplumsal ve politik süreçlerdeki yeri nedir? Geride bıraktığımız yirmi yılda, küresel düzeyde dikkat çekmiş pek çok politik hadise bağlamında bu soru hararetli tartışmalara yol açtı. Kimileri teknolojiyi mutlu yarınlara habercisi olarak selamlarken, kimileri de tam tersi yönde teknolojik gelişmeleri iktidarların artan gözetleme gücünün kanıtı olarak yorumladı. İletişim bilimci Emre Tansu Keten, yakın zamanlı toplumsal isyanlar üzerinden bu tartışmayı ele aldığı yazısında sosyal medyayı kapitalizmin dönüşümüyle ilişkili olarak bağlamsallaştırıyor.

17 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi, yetkililerin meyve tezgahına el koymasını protesto ederek, bir hükümet binası önünde bedenini ateşe verdi. Buazizi hastanede süren yaşam savaşını 3 Ocak 2011'de kaybederken, kuzeni tarafından çekilen ve İnternette dolaşıma sokulan eylem videosu yüzbinlerce kişiye ulaştı. Bu video, Tunus'ta zaten bir süredir harlanmakta olan öfkenin isyan haline dönüşmesinde sembolik olarak önemli bir işlev üstlendi. İsyân sonucunda ülkenin diktatörü Bin Ali, çaldığı onca parayla birlikte, ülkeden kaçmak zorunda kaldı.

Tunus Devrimi, 2009'daki İran eylemlerinin ardından, sosyal medya ağlarıyla doğrudan ilişkilendirilen ikinci, ancak başarıyla sonuçlanan ilk toplumsal hareket olarak tartışmaların odağı haline geldi. Arap coğrafyasında en yüksek İnternet kullanım oranına sahip olan Tunus'ta gerek Buazizi'nin eylem videosunun yaygınlaşması, gerek eylemler için insanların sosyal medya platformları üzerinden organize olması, gerekse isyanın bir yıl öncesinde sızdırılan Wikileaks belgelerinde Bin Ali ve eşiyile ilgili yolsuzluk iddialarının insanları daha da öfkeli kılması devrimi yeni iletişim teknolojileri dolayısıyla açıklama çabasını daha da güçlendirdi.

Ancak isyan Tunus'la sınırlı kalmayarak önce Arap coğrafyasına, sonrasında Avrupa ve ABD'ye sıçradı. Başlamasında bir Facebook grubunda örgütlenen gençlerin önemli bir payının olduğu Mısır Devrimi, iktidarın İnternetin fişini tamamen çekmesine rağmen diktatör Mübarek'i tahtından indirmeyi başardı. Hatta İnternetin tamamen kapatılması, insanların olup bitenleri görmek için daha fazla sokağa çıkmasına neden oldu. Diğer yandan ise başka yollardan devam eden online iletişim, İnternetin hiçbir zaman tamamen kapatılmayacağını kanıtı olarak sunuldu. Bu isyan hareketlerinden ilham alanların Facebook'ta kurdukları grupla temellerini attıkları 15M Hareketinin girişimleriyle İspanya'da, *Adbusters* dergisinin Tahrir ve Madrid'e açık referansla bloglarından yaptıkları çağrı sonucunda ABD'de işgal hareketleri yaygınlaştı. Dünyayı bir isyan dalgası sardı.

Tekno-iyimserlikten...

Bu isyan dalgasının en önde gelen nedeni 2008 ekonomik kriziyle birliğine girilen sermayeyi kurtarma, krizin bedelini geniş kitlelerin omuzlarına yüklemek politikasıyken, kapitalizme halel getirmek istemeyen Batılı liberal kalemler bütün bu eylemleri sosyal medyanın sağladığı olanakların doğal bir sonucu olarak göstermeye çalıştı. Yazılarına "Facebook

Devrimi", "Twitter Devrimi" gibi başlıklar atan bu yazarlar, ABD ve diğer ileri kapitalist ülkelerdeki eylemleri geniş bir paranteze alıp, yaşananları yıllardır irrasyonel şekilde varlıklarını sürdüren kokuşmuş diktatörlerin İnternet ve sosyal medyanın açtığı yeni iletişim olanakları sayesinde yerle bir olması olarak yorumladı. Batılı şirketler tarafından geliştirilen bu yeni iletişim teknolojileri, bu ülkelerde uzun zamandır var olan katı sansürü ve iletişim engellerini yerle bir ettiği anda insanlar birbirleriyle yan yana gelmeye ve çağdışı iktidarlarını devirmeye başlamıştı. Yani Batı yine "geri" coğrafyalara demokrasi götürüyor, ancak bunu silahlarıyla değil iletişim teknolojisiyle yapıyordu.

Bu teknolojiler sayesinde bundan sonra küresel ölçekte demokrasiler daha da güçlenecek, bilginin paylaşılmasının önünde herhangi bir engel kalmadığı ve herkes fikirlerini kolaylıkla paylaşabildiği için yurttaşlar daha bilgili ve bilinçli bir şekilde siyasete katılacak ve tarih sahnesinden silinen diktatörlerin yerine yenilerinin gelmesi artık çok daha zorlaşacaktı. "Twitter Devrimi" kavramsallaştırması yalnızca diktatörlerinden kurtulmuş birtakım ülkelerde yaşanan politik devrimleri niteliyor gibi gözükse de, daha genel

Fotoğraf: Özcan Yaman

“Twitter Devrimi” kavramsallaştırması yalnızca diktatörlerinden kurtulmuş birtakım ülkelerde yaşanan politik devrimleri niteliyor gibi gözükse de, daha genel olarak, bütün dünyada siyasetin doğasının, biçiminin ve niteliğinin demokrasi lehine değişeceğini muştulayan ütopyacı bir yan da barındırıyordu.

olarak, bütün dünyada siyasetin doğasının, biçiminin ve niteliğinin demokrasi lehine değişeceğini muştulayan ütopyacı bir yan da barındırıyordu.

Toplumsal hareketlere yönelik bu teknolojik determinist ve tekno-iyimser bakış açısı coşkuyla karşılanırken, bu

coşkuya mesafeli bir şekilde, “olmakta olanı” anlamaya çalışan, bunu yaparken de yeni iletişim teknolojilerinin avantajlarına da vurgu yapan isimler de vardı. Örneğin bütün bu eylem dalgasını “isyan ağları” olarak tanımlayan Manuel Castells, bu ağların sadece internet dolayısıyla oluşmadığını, sosyal medya platformlarının halihazırda gerçek yaşamda bulunan toplumsal ağları da birbirine bağladığını, böylece oluşan daha büyük ağların politik bir dinamik haline geldiğini söylüyordu. Ona göre, siber-uzam ile kent uzamının melezleşmesi, özerklik uzamı olarak adlandırdığı, üçüncü bir uzamın doğmasını sağlamış, isyanların dayandığı temel zemin de bu uzam olmuştu. Ayrıca bu uzam, isyanlara viral bir nitelik kazandırmış, tam da bu nedenle bu eylemler, tarihte görülmemiş bir hızla geniş bir coğrafyaya yayılabiliyordu.¹ Yani Castells’e göre internet, eylemler için ontolojik bir gerekçe olmaktan ziyade, kolaylaştırıcı bir araç ve mekân işlevi görmüştü. Yazar, başka bir yerde ise toplum ve teknoloji ilişkisi hakkında şunları söylemişti: “Teknoloji kendi başına toplumların yararına ya da zararına olamaz. Ama toplumlarla ilgisiz de değildir. Öncelikle mevcut ya da potansiyel eğilimleri güçlendirir.”²

2011 isyanlarına benzer bir yerden yaklaşan Paolo Gerbaudo da, sosyal medyanın dağınık ve bireysel bir şekilde davranan insanların bir araya getirilmesinde, belli bir zaman-mekânda buluşturulmasında, kalabalıkları temsil edebilecek ortak sloganların üretilmesinde ve hedeflerin belirlenmesinde etkili bir araç olarak kullanıldığını savundu.³ Sosyal medyanın, insanların bir araya gelme biçimlerini belirleyen bir koreograf olarak ele alınması gerektiğini söyleyen Gerbaudo, bu eylemler üzerinden geliştirilen yatay, hiyerarşisiz ve lidersiz siyasal hareket düşüncesinin gerçeği yansıtmadığını, aksine bütün bu isyanların yumuşak ve akışkan bir liderlik üzerinde yükseldiğini ortaya koymaya çalıştı.

Marksist iletişim bilimci Christian Fuchs da, isyanlara gücünü verenin sosyal medya platformlarındaki duygusal hashtagler değil meydanlardaki vücutlar olduğunu söyleyerek, çevrimiçi ve çevrimdışı protesto iletişimi arasında bir ikilik olmadığını, ikisinin diyalektik bir ilişki içerisinde el ele yürüdüğünü, ancak sosyal medyadaki politik ağları büyüten temel etkenin meydan ve sokaklardaki siyasetin güçlenmesi olduğunu yazdı.⁴

...teknokötümserliğe

2011 isyanlarının internetle ilişkisinin, yukarıda aktardığımız, tekno-iyimser ve dengeli değerlendirmelerinin yanında tekno-kötümser diyebileceğimiz bir açıklaması da, henüz isyanlar devam ederken, ortaya çıktı. Örneğin Evgeny Morozov, sosyal medya sitelerinin sansürden kurtulmak ve özgürleşmek

için bir fırsat olarak sunulduğunu, ancak bunun tam tersi bir etkiyle insanların iktidarlar tarafından fişlenmesini, takip edilmesini, gözetime maruz kalmasını ve resmi propagandaya boğulmasını da yine bu platformların mümkün kılabileceğini iddia etti.⁵ Bu anlamda, belirlenebilir kimlikleri ile bu sitelerde var olan insanların sayısı ne kadar artarsa, bunun

baskıcı devletler için o kadar avantaj yaratacağını ileri sürdü. Bunun yanında, sosyal medya platformlarının egemen yapısının, siyasal müzakereyi engellediğini, genel entelektüel seviyeyi aşağı çektiğini ve manipülasyonu güçlendirdiğini yazdı.

2011 isyanlarının üzerinden çok zaman geçmeden, İnternet ve siyaset ilişkisi

üzerine yaratılan tekno-iyimser hava yerini tekno-kötümser bir ruh haline, hatta kimi zaman bir ahlaki panik durumuna bıraktı. Bunun başat nedeni, 2008 ekonomik krizinin bir sol dalgayla karşılanmasının ardından bu dalganın geri çekildiği yerde sağ popülist ve faşizan siyasetlerin güç kazanmasıydı. Birçok ülkede sağ popülist liderler iktidara gelirken,

İnternet ve sosyal medya platformları da demokrasiyle değil aşırı sağcılarla, komplo teorileriyle, iktidar trolleriyle, yalan haber ve hakikatin yitimiyle anılmaya başladı. Birkaç sene öncesinde sosyal medyayı kendiliğinden demokratikleştirici gören isimler, milyonlarca insanın fikirlerini serbestçe yaygınlaştırabilmesinin, aslında kitlelerin en geri inanç ve duygularının

2011 isyanlarının üzerinden çok zaman geçmeden, İnternet ve siyaset ilişkisi üzerine yaratılan tekno-iyimser hava yerini tekno-kötümser bir ruh haline, hatta kimi zaman bir ahlaki panik durumuna bıraktı. Bunun başat nedeni, 2008 ekonomik krizinin bir sol dalgayla karşılanmasının ardından bu dalganın geri çekildiği yerde sağ popülist ve faşizan siyasetlerin güç kazanmasıydı.

güç kazanması anlamına geldiğini yazmaya başladılar. İş öyle bir noktaya geldi ki, Trump'ın seçilmesi ve Brexit referandumunun etkisiyle, artık olguların değil duyguların geçer akçe olduğu *post-truth* (hakikat-sonrası) bir çağa geçiş yaptığımız bildirildi ve bu geçişin motor gücünün yeni iletişim teknolojileri olduğu savunuldu.

Bunun yanında İnternetin merkezileşmeye direndiği, otonom ve özgür bir yapı olarak devletlerin ve şirketlerin kontrolüne uygun olmadığı yönündeki inanç da yerle bir oldu. Aksine teknoloji şirketleri, el koydukları kullanıcı verilerini reklam verenlere satarak kâr elde ettikleri gelir modelleri doğrultusunda sosyal medya platformlarını daha fazla denetler ve düzenlerken, ulusal sınırlar içerisinde İnternet üzerinde kayda değer bir kontrol sağlayan Çin ve Rusya'nın siber politikaları, diğer ülkelere örnek olacak düzeyde, ön plana çıktı. Birçok ülke bir yandan sıkı politikalarla yerli ve milli bir siber-uzam tesis etmenin peşine düşerken, bu yıllarda gözetim, erişim engelleri ve İnternet sansürü küresel ölçekte yaygınlaştı. Edward Snowden'ın ifşaları sayesinde, ABD'de NSA'nın sıradan kullanıcıların verilerini toplayıp depoladığı öğrenildi, Cambridge Analytica olayında ise Facebook'un kullanıcı verilerini, mahremiyet ilkesini aklına bile getirmeden, şirketlere sattığı,

Fotoğraf: Faruk Bilal

bu şirketlerin ise tek tek seçmenlerin hassasiyetlerine yönelik, manipülatif bir şekilde hazırlanmış, kişisel propaganda içerikleri sunduğu ortaya çıktı.

Durum böyle olunca, 2019'da Lübnan, Şili, Irak, İran, Ekvador, Hong Kong ve Haiti'de ortaya çıkan, sosyal medya platformlarının daha kitlesel ve yoğun bir şekilde kullanıldığı yeni isyan dalgasını "Twitter Devrimi" olarak anmak kimsenin aklına gelmedi. Çünkü, 2011 yılında İnterneti kendiliğinden devrimci olarak tanımlayan teknolojik determinist bakış açısı, tamamen aynı yönlemsizlikle, bu sefer onu ırkçılığı, cinsiyetçiliği, komploculuğu güçlendiren karşı-devrimci bir mekanizma ilan edivermişti.

Birçok ülke bir yandan sıkı politikalarla yerli ve milli bir siber-uzam tesis etmenin peşine düşerken, bu yıllarda gözetim, erişim engelleri ve İnternet sansürü küresel ölçekte yaygınlaştı.

Genel olarak bakıldığında, bütün diğer teknolojik yenilikler gibi, İnternet ve sosyal medya da, özünde tamamen olumlu veya tamamen olumsuz bir nitelik taşımamakta, siyasal katılım ve demokrasi açısından kimi olanaklar ve sınırlılıklar barındırmaktadır. Bu olanak ve sınırlılıkları belirleyen ise büyük oranda bu platformların ekonomi politik yapısı ve bu doğrultuda geliştirilen algoritmalarıdır.

İletişimsel kapitalizm ve siyaset

Genel olarak bakıldığında, bütün diğer teknolojik yenilikler gibi, İnternet ve sosyal medya da, özünde tamamen olumlu veya tamamen olumsuz bir nitelik taşımamakta, siyasal katılım ve demokrasi açısından kimi olanaklar ve sınırlılıklar barındırmaktadır. Bu olanak ve sınırlılıkları belirleyen ise büyük oranda bu platformların ekonomi politik yapısı ve bu doğrultuda geliştirilen algoritmalarıdır. Jodi Dean'e göre sosyal medya, eleştirel bir siyasetin kurulması, örgütlenmesi, hatta üretken bir siyasi tartışmanın yapılması açısından oldukça elverişsiz bir mekândır. Çünkü sosyal medyada sunulan bir eleştiri, genel olarak İnternetin algoritmik yapısı göz önüne alındığında, bir eleştiri olarak algılanmaz; ancak ana akım akışa sürülmüş bir başka

fikir olarak işlev görür. Eleştirinin içeriği değil, akışa olan niceliksel katkısı ön plana çıkar. İnternetin yapısı için önemli olan akışın –yavaşlamadan– devam etmesidir, bu nedenle hiçbir fikir akışa etki edemez. Mesajın değişim değeri, kullanım değerini aşar: "Bir katkının [mesajın] anlaşılmasına gerek yoktur. Onun sadece tekrarlanması, çoğaltılması ve iletilmesi gerekir."⁶

Dean, böyle bir ortamda, akışı yavaşlatacak düzeyde kapsamlı ve ayrıntılı mesajların daha az etkileşim alacağını, bu nedenle en açık, anlaşılır ve kolay paylaşılabilir mesaj formunun hâkim hale geleceğini söylemektedir. Bu da bir yandan manipülasyon ve dezenformasyon aracılığıyla iletişim ortamını bulandırmakla görevli İnternet trollerinin etkisini artırırken, diğer yandan

siyasi tartışmaları laf yarışına ve basit çekişmelere sıkıştırmaktadır. Türkiye Twitter ortamına bakacak olursak, iktidar odaklı trollerin güçlü etkisini bir kenara bırakacak dahi, genel siyasi tartışmaların, gündelik belirli olayların, bağlamlarından kopartılarak ve herhangi bir fikri arka plana dayanmayarak, doğru veya yalan olup olmadığı üzerine süren laf yarışları şeklinde cereyan ettiği görülebilmektedir. Böylece olgu ve olayların ayrıntılarının değil, bunların gerçekten var olup olmadığının tartışıldığı, bir olaydan diğerine hızla geçildiği ve bir birikim sağlamak yerine akışın kesintisiz kılındığı, sürekli bir şimdiki zamanda yaşanan ve her daim bir sonuçsuzlukla sönmüş bir siyasi tartışmama hali sosyal medyaya hâkim olmaktadır. Bu sonuçsuzluk ise gerçek hayatta güçlü olanın, yani siyasi iktidarın, sözünü güçlendirmekten başka bir işe yaramamaktadır. AKP iktidarının birkaç yıldır dezenformasyon ve yalan haber üzerine geliştirdiği ahlaki panik kampanyası ve bu kampanyanın finalinde bir sansür yasasını hayata geçirmesi de bu bağlamda anlam kazanmaktadır.

Üstelik sosyal medyanın siyasi tartışmayı imkânsızlaştıran bu yapısı sadece ana akım siyaset için değil, eleştirel ve devrimci siyaset için de kısırlaştırıcı sonuçlar doğurmakta, bu sonuçların en öne çıkanı “yakaladım seni” ve “sen aslında busun” kültürünün yaygınlaşması olmaktadır.⁷ Mark Fisher, Vampirler Şatosu olarak adlandırdığı bu kültürü şöyle betimlemektedir: “Vampirler Şatosu’nun ilk kanunu: Her şeyi bireyselleştir ve özelleştir. Vampirler Şatosu, teoride, yapısal eleştiriden yana olduğunu iddia eder; ama pratikte bireysel davranışlardan başka hiçbir şeyi dikkate almaz. Vampirler Genel olarak bakıldığında, bütün diğer teknolojik

yenilikler gibi, İnternet ve sosyal medya da, özünde tamamen olumlu vatosu’nu bir arada tutan, dayanışma değil, karşılıklı korkudur – aforoz edilme, ifşa edilme ve kinanma sırasının kendilerine geldiği korkusu.”⁸ Böylece, her bireyin kendi siyasi fikrini yaygınlaştırabilme, tartışmalara katılabilmek imkânı, belli başlı kalıpları tekrar etme, bu kalıplar çerçevesinde sınırlar çizme, bu kalıpları siyasetle değil tek tek bireylerle ölçme eğilimi altında güçsüzleşmektedir. Bu anlamda eleştirel siyasetin sosyal medyada var olma biçimi de ana akım siyaset(sizliğin çevrimiçi formuna bir alternatif yaratamamaktadır.

İmkânlar yaratmak

Sosyal medya platformları, siyasi eleştirinin ve alternatif bir siyasetin talep ettiği bütünsel bakış, sabır, dikkat ve diyalog gibi olguların çalışmaması üzerine inşa edilmiş; paylaşım, etkileşim, kişisel veri, kâr şemasıyla ilerleyen bundan dolayı da parçalı bakış, hız, dikkat dağınıklığı ve monoloğu önceleyen ticari işletmelerdir. Bu nedenle, tek el konumuna gelmiş birkaç devasa şirket tarafından ele geçirilen siber-uzamın, siyasal eleştirinin ve eleştirel bir siyasetin kurulabileceği bir kamusal alan olarak düşünülmesi oldukça zordur.

Ancak, 2009’dan bugüne kadar çeşitli ülkelerde ortaya çıkan toplumsal hareketlerin deneyimlerinde gördüğümüz gibi, sosyal medya eylemcilerin bir araya gelmesinde, sözlerini yaygınlaştırmasında, yaşadıklarını dünyaya aktarmasında önemli bir işlev yüklenmiştir. Örneğin, İran’da 22 yaşındaki Mahsa Amini’nin ahlak polisi tarafından katledilmesinin ardından başlayan ve halen devam eden eylemlerin sözünü duyurabildiği, devlet şiddetini ifşa edebildiği yer

Sosyal medya eleştirel bir siyasetin kurulması açısından elverişsiz bir yapıdayken, gerçek hayatta kurulmuş güçlü bir siyasetin sözünün aktarılması açısından çeşitli avantajlar barındırmaktadır.

sosyal medya olmuş, eylemlere destek vermek için yapılan saç kesme eylemi de yine bu platformlar üzerinden icra edilmiş ve yaygınlaşmıştır. Yani, gerçek hayatta örgütlenen, sokakta güç kazanan bir toplumsal hareket sosyal medyayı sözünü yaymak, yaşadıklarını aktarmak ve insanlardan destek sağlamak için kullanmıştır.

Özetle, sosyal medya eleştirel bir siyasetin kurulması açısından elverişsiz bir yapıdayken, gerçek hayatta kurulmuş güçlü bir siyasetin sözünün aktarılması açısından çeşitli avantajlar barındırmaktadır. Örneğin, son yıllarda sıkça konuşulan Tiktok, gerek işçi sınıfının siyasi ve kültürel taleplerini anlamak gerekse işçilere ulaşabilmek için önemli fırsatlar sunmaktadır.⁹ Bu bağlamda, aşağıdan siyasete düşen görev, sosyal medyaya yönelik, platformların algoritmik engellerine hapsolmayacak bir iletişim stratejisi geliştirmek ve uzun vadede İnterneti sadece daha fazla kâr elde etme amacıyla olan tekellerin sultasından kurtarıp, kamu yararı çerçevesinde yeniden inşa etmek için mücadele etmektir.

¹ Manuel Castells, *İsyân ve Umud Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketler*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2013.

² Manuel Castells, Martin Ince, *Manuel Castells’le Söyleşiler*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

³ Paolo Gerbaudo, *Twitler ve Sokaklar*, çev. Osman Akinhay, İstanbul: Agora Kitap, 2014.

⁴ Christian Fuchs, *Dijital Kapitalizm Çağında Marx’ı Yeniden Okumak*, çev. Diyar Saraçoğlu, Ankara: Nota Bene Yayınları, 2021.

⁵ Evgeny Morozov, *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*, New York: PublicAffairs, 2011.

⁶ Jodi Dean, *Democracy and Other Neoliberal Fantasies: Communicative Capitalism and Left Politics*, Duke University Press, 2009.

⁷ Nato Thompson, *İktidarı Görmek: 21. Yüzyılda Sanat ve Aktivizm*, çev. Erden Kosova, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2018.

⁸ Mark Fisher, Vampirler Şatosundan Çıkmak, *E-Skop*, <https://www.e-skop.com/skopbulten/vampirler-satosundan-cikmak/3460>

⁹ Tiktok’un işçiler tarafından siyasi kullanımının değerlendirilmesi için: Emre Tansu Keten, Sosyal Medyada Gösteri Sahnesini Genişletmek: Tiktok Örneği, *Eleştirel Perspektiften Platform Çalışmaları* içinde, der. Gülşah Başlar ve Selin Tüzün Ateşalp, Dora Yayınları, 2022.

KENT'E-KATILIM

Canlıların mutlu olduğu, nesnelerin işlediği bir kente varabilmek için sadece seçilmiş ya da atanmışların değil, o kentte yaşayan çeşitli grupların ve nesnelerin de dâhil olduğu bir yönetim şekli gerekir. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı araştırma direktörü İttr Akdoğan, yazısında kent yönetimine katılım için Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) kullanımını, e-katılımı, kent'e-katılımı tartışıyor.

Katılım ve BİT

Katılımı, kent paydaşları ve örgütsüz hemşerilerden oluşan sivil toplumun kent yönetiminin karar alma süreçlerine, planlama, uygulama ve izleme değerlendirme aşamalarına aktif dahil olarak tanımlayabiliriz. Bunun için bilgiye erişim, kurum-kurum, hemşeri-hemşeri, kurum-kurum etkileşimi ve bu öğelerin birlikte hareket etme şartlarının sağlanması gerekir. Bu şartlar oluştuğunda katılımcı yönetimden bahsedebiliriz. Bu ise kent kararlarını sadece siyasi elitin almayacağı anlamına geliyor. Dolayısıyla da katılımın farklı tanımları var: Kabaca katılıyormuş hissi veren ama aslında karar vermekten ziyade ikna olduğun *katılımsı*; en fazla, karar gücüne sahip olanın kararını etkileyebildiğin *kısmi katılım*; ve eşit haklarla, beraber karar aldığı *tam katılım*.¹ Arnstein'in önerdiği merdiven analogisi de yine katılım sürecinin farklı şekillere bürünebileceği ve hepsinin yurttışı güçlendiren tür bir süreç olmayacağına işaret ediyor.²

1993'te CERN'de Web'in geliştirilmesiyle başlayan www döneminin başında bu ağ yapısı nedeniyle bilginin kaynağının netliğini kaybettiği, bilginin nereden gelip nereye gittiğinin izlenemediği bir yapının güç dengelerini de değiştireceği düşünülmüştü. Klasik iletişim tanımındaki mesajı alan ve veren taraflar karışacak, iki taraf da iki rolü de oynayabilecek, böylece bilgiye sahip olma gücü paylaşılacaktı. Ağ toplumunda bir ağa girince o ağdakilerle dışarda olduğundan daha yakın olacaktın.

Kolaylaşan erişim ve etkileşim yöneten ve yönetileni birbirine yakınlaştıracaktı. Bu da demokrasiyi güçlendirecekti. Seslerini duyuramayanlar için yeni ifade alanları açılacak, web2.0 daha büyük dosyaların daha hızlı iletilebilmesini kolaylaştırdığından paylaşım kültürü artacak, daha çeşitli bilgi daha hızlı dağılabilecekti. Zamansızlık ve yersizlik özellikleri ile belirli bir saatte belirli kişi kapasitesi olan bir salonda olmak zorunluluğu ortadan kalkacak, daha çok yurttışı karar alma süreçlerine katılabilecekti. İyimserlerin³ bu yorumlarının yanı sıra kötümserler sayısal uçurum, gözetleme, çevrimiçi nefret, eko odası, bilgi kirliliği, aşırı bilginin hazmedilememesi, çevrimiçiliğin otomatik olarak şeffaflık demek olmadığı, erişim sansürü, blogların ticarileşmesi, çevrimdışı anti-demokratik davranışların çevrimiçine aynen yansımaları nedeniyle aslında webin o kadar da demokratik olmadığını tartıştılar.⁴ Freedom House'un⁵ düzenli İnternet Özgürlüğü raporları anti-demokratik yönelimi doğruladı. Yani, tüm teknolojilerde olduğu gibi BİT de hem iyiye hem kötüye kullanılabilir.

BİT ile potansiyel olarak demokratikleştirici uygulamalar geliştirilebilirdi ama BİT bunu tek başına yapamazdı. Bu araçların nimetlerinden demokratik yönetim için yararlanmak isteyen yöneticilere ihtiyaç vardı. Karar alıcılar ise bu teknolojiye ağırlıklı olarak daha iyi idare için yararlanmayı tercih ettiler. Yönetimsel açıdan işlerini daha hızlı, daha az masraflı ve daha kolay

BİT ile potansiyel olarak demokratikleştirici uygulamalar geliştirilebilirdi ama BİT bunu tek başına yapamazdı. Bu araçların nimetlerinden demokratik yönetim için yararlanmak isteyen yöneticilere ihtiyaç vardı. Karar alıcılar ise bu teknolojiye ağırlıklı olarak daha iyi idare için yararlanmayı tercih ettiler.

yapabilmek BİT ile mümkündü. Aynı teknolojinin potansiyel demokratikleştirici özellikleri ise o kadar ilgi çekmedi.

Türkiye'de belediyelerde e-katılım

Türkiye'de de belediyeler BİT'ten daha iyi duyuru ve daha iyi hizmet verebilmek için yararlanmayı seçtiler. Belediyeler web sitelerini ağırlıklı olarak belediye, başkanlar, kurumsal şema, birimler, hizmetler, etkinlikler hakkında bilgi vermek ya da e-belediye sayfalarından başvuru, ödeme gibi işlemlerin kolaylaştırılması için kullandı. Sosyal medya hesapları ve mobil uygulamalar ise etkileşimden ziyade sırasıyla duyuru panoları ve hizmet sağlayıcılar olarak kullanılageldi.

Bununla birlikte Türkiye’de belediyeler gittikçe daha çok BİT kullanıcılar. Belediyelerin seçim ertesi hazırladıkları beş yıllık stratejik planları için düzenlenen rehber⁶ belediyelerin planı hazırlarken *teknoloji ve bilişim altyapısı analizi* de yapmalarını öneriyor. Bu analizde sistemler ve donanımın mevcut durumunun ve altyapının gelecekte olması gereken durumunun tespit edilmesi öneriliyor. Bunun için önerilen analizin içeriği etkinlik ve geliştirme potansiyeli, iyi örneklerin incelenmesi gibi ölçütlerle hizmet odaklı kalıyor. PESTLE analizinde teknolojik etkenler kapasiteye ve kullanıma bakıyor. Aynı rehber, planın katılımcı yapılmasını da öneriyor. İç ve dış paydaş analizlerinin hazırlanmasını söylerken aynı zamanda katılımı kurum kültürü analizindeki başlıklara da ekliyor. Ancak bu rehber katılım ile teknolojiyi ilişkilendirmiyor. Her iki boyutta da birbirine referans görülüyor. Bu da Türkiye’de belediyelerin BİT’i günümüzde hala esasen daha iyi hizmet sunabilmek için kullandığını, BİT’in demokratik boyutunun planlamaya dâhil edilmediğini doğruluyor.

Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik İşler Departmanı (UNDESA) 2001’den itibaren iki yılda bir BM e-Devlet Anketi Raporu yayınlıyor. İlk raporda, 2001’de⁷ Türkiye e-devlette orta seviye ülkeler arasındayken, 2022’de⁸ başka 11 yüksek-orta gelirli ülkeyle beraber Çevrimiçi Hizmet Endeksinde (OSI) çok yüksek seviyeye geliyor. Rapor bunun nedenini yüksek seviyede insani sermaye gelişimine, yatırıma ve altyapı gelişimine bağlıyor. e-Devlet Gelişmişlik Endeksi’nde (EGDI) dünyada 48. sırada olan Türkiye, e-Katılım Endeksinde (EPI) 18. sırada yer

alıyor. e-Katılım Endeksi’nin kriterleri a) e-bilgilendirme: kamu bilgisinin taleple ya da talepsiz paylaşılması; b) e-istişare: kamu hizmet ve politikaları hakkında yurttaşın fikrini sorma; c) e-karar-alma: politika ve hizmetleri birlikte tasarlayarak yurttaşı güçlendirme olarak belirlenmiş durumda.

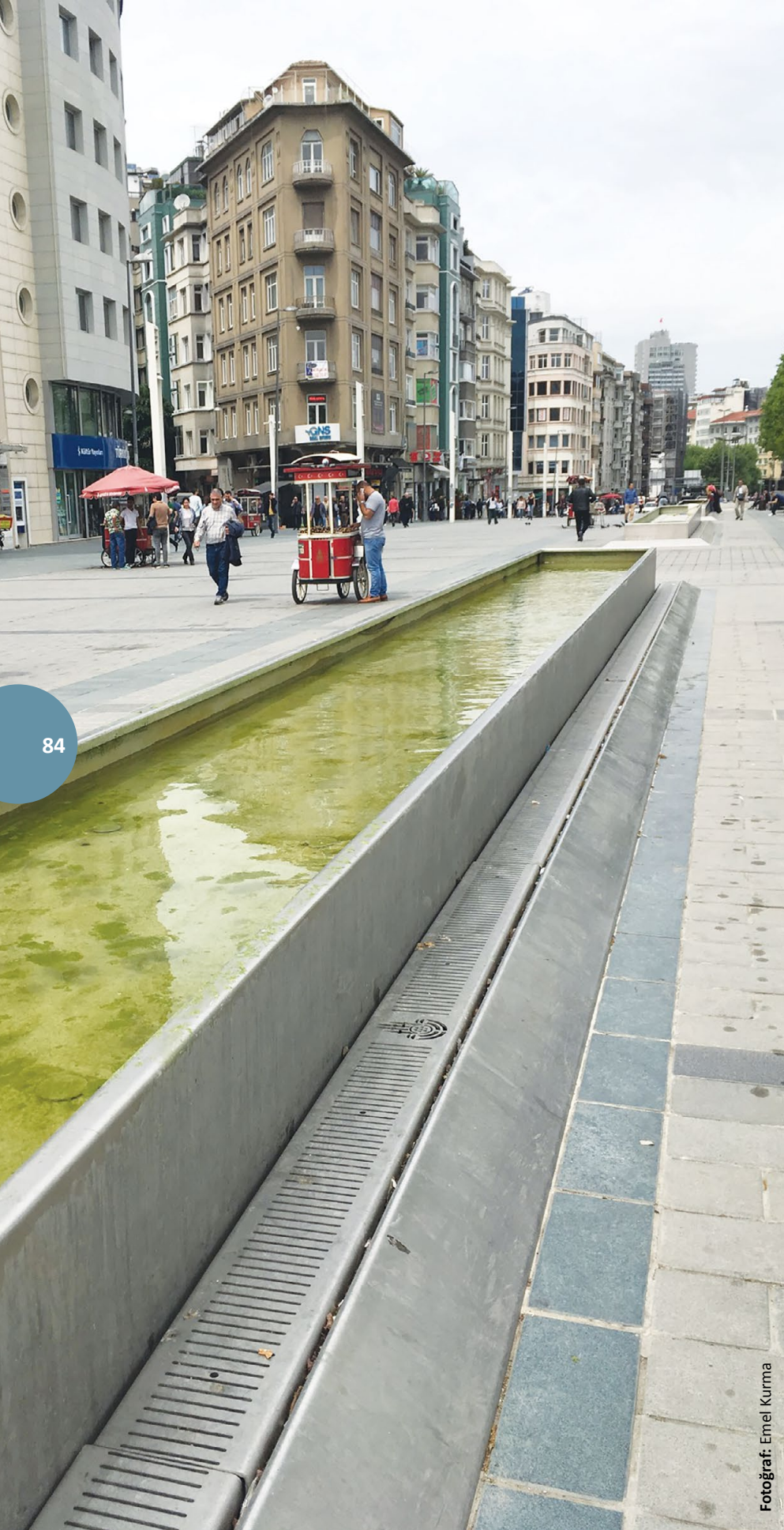
UNDESA e-Devlet Endeksi yerel yönetimlere de yer veriyor. Her turda genişleyen anket içerikleriyle incelenen kent sayısı da artıyor. 2018’de seçilen 40 kent içinde İstanbul Yerel Çevrimiçi Hizmet Endeksi’nde (LOSI) 12. sırada yer alıyordu. 193 BM üye ülkesinin nüfusu en yüksek kentlerinin incelendiği 2022 endeksinde ise İstanbul 11. sırada, çok yüksek LOSI listesinde yer alıyor. Bu, söz konusu kent, değerlendirilen tüm özelliklerin yüzde 85’ni karşılıyor demek oluyor. Endeksin e-katılım için belirlediği göstergeler ise şöyle sıralanıyor: sosyal medya hesapları (ki bu dünya belediyelerinde yüzde 86,3 ile en çok tutturulan kriter gibi duruyor), şikayet iletme, bütçeyle ilgili bilgi, belediye meclis toplantıları hakkında bilgi, kamusal alanlarda olan olaylar hakkında bilgi, çevrimiçi fikir bildirebilme, açık veri sunma, açık metaveri sunma, gelecek e-katılım etkinliklerini duyurma, katılımcı imar planı, e-mail cevaplama kalitesi, belediyenin e-mail cevaplama hızı, katılımcı bütçe, istişare süreçlerine geri bildirim, herhangi bir ayrımcılığın raporlanması, canlı iletişim, e-oylama.

Demokrasi, sivil haklar ve özgürlük endekslerinde⁹ son on yılda irtifa kaybeden Türkiye’nin e-katılım endeksinde dünyada 18. sıraya çıkması ve İstanbul’un yerel e-katılım

Demokrasi, sivil haklar ve özgürlük endekslerinde son on yılda irtifa kaybeden Türkiye’nin e-katılım endeksinde dünyada 18. sıraya çıkması ve İstanbul’un yerel e-katılım endeksinde Berlin, Paris, Madrid ve Reykjavik ile birinci sırayı paylaşması bu endekslerin indirgemeci yöntemleri kadar e-katılımdan ne beklendiğinin de tartışılması gerektiğini gösteriyor.

endeksinde Berlin, Paris, Madrid ve Reykjavik ile birinci sırayı paylaşması bu endekslerin indirgemeci yöntemleri kadar e-katılımdan ne beklendiğinin de tartışılması gerektiğini gösteriyor. BİT yardımıyla yukarıdaki göstergelerde yer alan araçların tasarlanması ile o araçların kent sakinlerinin belediyenin karar süreçlerine aktif dahlini sağlaması iki farklı süreç. Örneğin, birçok belediyenin, karar organı olan belediye meclis toplantıları canlı yayınlanıyor ve kararları hakkında web sitelerinde bilgi bulunabiliyor. Ancak 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda yer almasına rağmen, meclis gündemi önceden paylaşılmıyor. Toplantıyı canlı izlemek şeffaflık açısından değerli olsa da gündemi önceden bilmedikten sonra katılım için gerekli olan bilgiye erişim

gerçekleşmiş olmuyor. Yukarıdaki gibi endeksler için haneye artı puan yazılabilir, ancak alınacak değil alınmış kararları webde yayınlamak aslında e-katılım değil belediye e-bülteni işlevi görüyor. Bu örnekler diğer göstergeler üzerinden de çoğaltılabilir.

Söz konusu e-katılım olunca belediye web siteleri ve mobil uygulamalar üzerindeki çeşitli örnekler yukarıdaki *katılımsı* tanımı için oldukça elverişli olabiliyor. Bu uygulamalar yurttaşın karar süreçlerine katıldığını hissettirebiliyor. Esasen yerel demokratik yönetişimin kısıtlı olduğu kentlerde bunu arzulayan ama ulaşamayan hemşeriler bu örnekler üzerinden siyasal güç fantezileri kurabiliyorlar.¹⁰ Sahip olmadıkları bir güce sahipmiş gibi hissedebilmek için kendi yazdıkları senaryolara inanabiliyorlar. Ancak kısıtlayıcı siyasal kültür ve mevzuat,¹¹ dijital becerilerin eksikliği, sayısal uçurum gibi farklı nedenlerle bu fanteziler tüm fanteziler gibi elde olmadan çöküyor. Fantezi kurmak ise kötü bir şey değil. Tersine değişim için, örneğin bu yazının da konu ettiği kentin demokratikleşmesi için çabalamanın itici gücü. Bunun yanında fantezi bize eleştirel toplumsal analiz yapabilmemiz için gerekli araçları sunduğundan, bu açıdan kentlerin yönetici ve sakinlerinin algılarına baktığımızda aslında kentte neyin nasıl

eksik olduğunu, neyin bunu telafi için kullanıldığını anlamak kolaylaşıyor. O zaman da belediyelerin e-anketlerinin, hemşerilerin tweetlerinin arkasında yatan eksiği anlıyor ama ulaşamadıkları demokrasinin de farkına varıyoruz.

Belediyelerde e-katılım örnekleri

Bunun yanında, belediyelerde siyasal, kültürel ve teknik kısıtlara rağmen gittikçe daha farklı boyutlarda BİT'in kullanıldığını görebiliyoruz. Bütüncül e-katılım uygulamaları henüz yaygın olmasa da ve çeşitli kısıtları olsa da katılımın farklı aşamaları için farklı örnekler bu konuda harekete geçmek isteyenler için ilham verici olabilir. Bu örneklerle analitik bir gözle bakabilmek için Uluslararası Halkın Katılımı Derneği'nin yurttaşın güçlendiği katılım süreci için önerdiği beş aşama olan *bilgilendirme, danışma, dahil etme, iş birliği yapma, güçlendirme*¹² aşamalarını ve ek olarak izleme-değerlendirme aşamalarını çerçeve olarak almak işimizi kolaylaştırabilir.

- **Bilgilendirme:** Yurttaş sorunları anlayabilmesi için dengeli ve objektif bilgi sunmak.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin Şeffaf Ankara web sitesinde kazı çalışma alanlarından cadde sokak yetki sınırlarına ya da bisiklet yollarına kadar harita üzerinde paylaşılan ayrıntılı bilginin yanı sıra, açık veri sekmesinde kültür sanat ve spor, ulaşım, çevre ve sağlık, toplum, eğitim, bilim ve teknoloji ve genel başlıkları altında xls formatında veri indirilebiliyor.¹³ Ham veri işlenmiş ve yorumlanmış veriden nispeten daha objektif olabileceği için, açık veri portalları bu aşamaya uygun bir örnek olabilir. Açık veri portalları Türkiye'de gittikçe yaygınlaşıyor; örneğin İstanbul, İzmir, Balıkesir Büyükşehir Belediyelerinde de açık veri portalları bulunuyor. Burada bu verinin mümkün olduğu kadar sık güncellenmesi ve azami hemşerinin bu olanaktan haberdar olması önem taşıyor. (Şeffaf Ankara - <https://seffaf.ankara.bel.tr>)

- **Danışma:** Analiz, alternatif ve/veya kararlar hakkında yurttaşın fikrini almak.

2020-2024 Stratejik Plan'ın hazırlık aşamasında Kadıköy Belediyesi hemşerilerin fikirlerini almak için

bu dijital platformu kurdu. Planın onaylanmasının ardından başlayan uygulama sürecinde kapatılmayan platform, mahalleler hakkındaki istatistiksel bilgi, stratejik plan, kurumsal rapor ve duyuruları yayınlıyor. Hemşeriler proje puanlama, değerlendirme anketi, öneri formu gibi araçlarla fikirlerini belediyeye iletebiliyorlar. Platformda, stratejik plan hazırlık aşamasında yapılan mahalle toplantılarının raporları da yer alıyor. Hemşeriden gelen bu içeriğin plana nasıl yansıtıldığı haritası da eklenebilseydi bu örnek bir sonraki aşama için de ilham verebilirdi. (Anlat Kadıköy - <https://anlat.kadikoy.bel.tr/>)

- **Dahil etme:** Halkın endişe ve isteklerini sürekli takip edebilmek için süreçte doğrudan halkla çalışmak. Bu, daha isabetli toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları için mekânsal veri kullanılarak oluşturulmuş bir veriye dayalı karar alma platformu. Platform, Eskişehirli mahalle ölçekli yaş, cinsiyet, eğitim, medeni hal ve hane halkı demografik verisi kullanılarak ve çoklu müteakabiliyet analizi ile gruplandırılarak hazırlanan altlık haritaları üzerine kadın temsili ve belediyelerin hizmetlerinin ve yardımlarının eklendiği interaktif haritalardan oluşuyor. Bu araç ile mevcut mekânsal politikaların değerlendirilmesi ve gelecek kararların daha isabetli alınması kolaylaştırılıyor. Aynı dijital araç üzerinde Eskişehirli kendilerini güvende hissetmedikleri sokakları nedenleriyle birlikte belediyeye bildiriyor. Belediye o sokaklarda gerekli önlemi alıyor ve sonucu başvuru sahibine iletiyor. Böylelikle kentin daha güvenli ve kadın dostu olması için kararların alınmasına hemşerinin sesi de dâhil ediliyor. Mor Haritam'ın kendisi de bir belediye-sivil toplum-uluslararası örgüt işbirliğine dayanıyor.¹⁴ Bu e-katılım örneği hem belediye hem de hemşeriyi güçlendirme potansiyeli taşıyan ancak geniş kitle haberdar olur kullanırsa belediye kararlarında anlamlı bir etkisi görülebilir. (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi - <http://morharitam.eskisehir.bel.tr>)

- **İşbirliği:** Amaç alternatiflerin oluşturulması ve daha iyi çözümlerin belirlenmesi dahil karar alma sürecinin her aşamasında halkla ortaklık yapmak

- **Güçlendirme:** Son kararı halkın vermesi aşamaları için henüz Türkiye belediyelerde bir e-katılım uygulamasına rastlayamıyoruz.

Kent'e-katılım sadece belediyelerin geliştirdiği araçlarla sınırlı değil. Sivil toplum örgütleri de BİT'i kent'e-katılım için kullanabiliyor. İzleme ve değerlendirme için örneğin belediye ve sivil toplumun birlikte yararlanabileceği ve bir sivil toplum örgütü tarafından geliştirilen MoDeL (<https://kente katılım.org>) bilgilendirici katılıma kolaylaştıran bir platform. MoDeL, belediyelerin stratejik planlarındaki amaç, hedef ve göstergelerin şeffaf, anlaşılır ve etkileşimli şekilde izlenmesini kolaylaştırıyor. Planlanan faaliyetlerle ilgili işbirliği önerileri platform üzerinden e-dilekçe formatında belediyenin ilgili birimlerine iletebiliyor. Bu araç henüz daha ziyade bilgiye erişim için kullanılıyor. İşbirliği önerme özelliği ise sivil toplumun belediyenin seslerini duymayacağı algısı nedeniyle henüz yeteri kadar kullanılmıyor. Oysa belediyeler e-katılım uygulamaları üzerinden bu algıyı kırarak örneklerle hemşerileri katılıma davet etmeyi deneyebilirler.

Kent'e-katılım nasıl geliştirilebilir?

Yukarıdaki örneklerin yaygınlaşması ve birden çok katılım aşamasını kapsayıp bütüncül bir e-katılım uygulamasına geçilmesi için akla gelen öneriler şunlar olabilir:

- **Katılımcı listesine ek 1: BİT** Karar alma ve uygulama gücüne sahip olanların bu gücü paylaşmaya hazır olmaları katılımcı yönetimin ilk şartı. Yukarıdaki tam katılım tanımına uygun olarak tasarlanacak süreçlerde BİT'ten yararlanmak ise e-katılımı sağlayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken iki nokta var. İlki BİT tek başına demokratik bir yönetim oluşturamaz. Öncelikle kent yöneticilerinin buna açık olması gerekir. Bu şartı koşarken sosyal determinizm tuzağına düşmemeye özen göstermeli.¹⁵ Teknolojiyi onu kullanan insan şekillendirir manasına gelen bu determinizm ne kadar kısıtlayıcıysa, bunun karşısında duran ve toplumu teknoloji şekillendirir diyen teknolojik determinizm de o kadar eksik kalabilir. Oysa Castells ve diğerlerinin önerdiği *etkileşimcilik* yaklaşımı, yani teknoloji ve

toplumun karşılıklı birbirini etkilediği yaklaşım e-katılım tartışmasında ve tasarlanmasında yardımcı olabilir.¹⁶ Ne demek istiyorum? Katılımcı uygulamaları planladıktan sonra bunu web ya da mobil uygulamalara aktarmaktansa, planlama aşamasına bir katılımcı olarak teknolojiyi de dâhil etmek gerekir. Teknolojinin mümkün kılabilirdiği farklı, yeni davranış ve analiz olasılıklarına kulak verip onların karar alma süreçlerinde yeni bir yaklaşımı kolaylaştırmasına izin vermek gerekir. Yani e-katılımın tasarımı sadece yerel yönetimler ve hemşerileri değil, onları buluşturan teknolojiyi de içerirse başındaki e'den demokrasi için daha çok yararlanılabilir.

• Birlikte çalışabilirlik ilkesinin benimsenmesi

Mutfakta, yani belediyenin kendi birimleri arasında BİT'in mümkün kıldığı birlikte çalışabilirlik (*interoperability*) ilkesi işlemeli. Bir birimin ürettiği veriden, geliştirdiği çözümden diğerinin aynı kaynağı harcamak zorunda kalmadan yararlanabilmesi anlamına gelen bu ilkenin Türkiye'deki belediyelerde benimsenmediğini görüyoruz. Bu ilkenin hem belediyenin kendi birimleri

hem de kentteki tüm karar alıcıların yani belediye ve il müdürlüklerinin işlettiği bir senaryoda özellikle büyük kentlerde yönetim hem daha az maliyetli hem de kurum içi ve kurumlar arası katılımcı olabilirdi.¹⁷ Bu hem demokratik hem de kaynakları doğru kullanan bir kent yönetimi seçeneği olabilirdi.

• Çok yönlü iletişim

BİT'in mümkün kıldığı çok yönlü iletişim gerçekleşmeli. Belediye-hemşeri ilişkisinde teknolojinin sunduğu etkileşimi tam olarak göremiyoruz. Belediyeler çoğunlukla tek taraflı iletişimi tercih ediyor, İnternetin ağ yapısına uyumlu uygulamalardansa bilginin tek yönden yayıldığı, web sitesi ve sosyal medyaya televizyon rolü biçen, hemşerinin pasif kaldığı bir iletişim hâkim. Bu iletişimin bile erişilebilir olmadığını, örneğin göçmen yoğun kentlerdeki belediyelerin web siteleri, mobil uygulamaları ve sosyal medya hesaplarındaki içeriğin sadece Türkçe olduğunu, engelli dostu web sitesi uygulamalarının çok kısıtlı olduğunu görüyoruz. Oysa BİT çok yönlü iletişimle belediye-hemşeri, hemşeri-hemşeri, belediye-belediye

etkileşimine aynı araç ve aynı içerik üzerinden izin verdiği için bu özelliği kullanılabilirse katılımın ön şartlarından olan etkileşim artabilirdi. Bu etkileşim de bilgi ve fikir akışını kolaylaştırabilir ve katılımı seçimden seçime öne çıkan bir süreç değil, iki seçim arası düzenli bir demokratik pratik haline getirebilirdi.

• Katılımcı listesine ek 2: nesnelere

Karar alma sürecinin BİT üzerinden gerçekleştiği e-katılım söz konusu olunca sürecin aktörleri artık yerel yönetimler ve hemşerilerle kısıtlanmayabilir. Şeylerin internetiyle nesnelere de karar sürecinin katılımcısı olabilirler. Sokak lambası, otobüs, ağaç, çöp konteynirinin işlevleri ve varlıklarıyla ilgili karar ve uygulama sürecinde belirleyici olması sağlanabilir. e-katılım tasarımı yapılırken şeylerin interneti teknolojisi de kullanılırsa ve nesnelere de süreç dahil edilirse, canlıların mutlu olduğu, nesnelere de sorunsuz işlediği bir kente kavuşulabilir. Belki de böylece e-katılım, katılımcı yönetimin amaç değil bu sonuca varmak için kullanılan bir yöntem olduğunu da hatırlatabilir.

¹ C. Pateman (1970), *Participation and Democratic Theory*, Cambridge University Press.

² S. Arnstein (1969), "A Ladder of Citizen Participation," *JAIP*, cilt 35, No.4, ss: 216-224.

³ İyimser görüşlere dair örnekler için bkz. I. Akdoğan (2014) *Dijital Politik Fanteziler*, İletişim Yayınları.

⁴ Kötümser görüşler için bkz. I. Akdoğan (2014) *Dijital Politik Fanteziler*, İletişim Yayınları.

⁵ <https://freedomhouse.org/report/freedom-net>

⁶ http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/2nABM+Belediyeler_Icin_Stratejik_Planlama_Rehberi.pdf

⁷ <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/Benchmarking-E-Government-2011>

⁸ <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf>

⁹ <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2022>
<https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021-download-success/>

¹⁰ Akdoğan (2014), *Dijital Politik Fanteziler*, İletişim Yayınları.

¹¹ Örneğin 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun ile erişimi engellenen web siteleri ve sosyal medya içerikleri nedeniyle bilginin çeşitliliğinin kısıtlanması.

¹² https://cdn.ymaws.com/www.iap2.org/resource/resmgr/pillars/Spectrum_8.5x11_Print.pdf

¹³ Açık veri nedir, dünyada kentlerin açık veri uygulamaları için bkz. E. Erginli ve M. Tülek (2019) *Kentsel Politikanın Desteklenmesi İçin Yeni Araçlar: Açık Veri Platformları ve Dijital Kent Panelleri*, TESEV Yayınları.

¹⁴ Web sitesinin açılışında paydaşlar ve çerçeve hakkında bilgiye erişilebilir. Bu platform aynı adla Ankara Büyükşehir Belediyesi için geliştirildi, <https://morharitam.ankara.bel.tr>

¹⁵ C. Marvin (1998) *When Old Technologies Were New: Thinking About Electric Communication in Late 19th Century*, Oxford University Press.

¹⁶ M. Castells, M. Fernandez-Ardevol, J.L. Qiu ve A. Sey (2007) *Mobile Communication and Society, A Global Perspective*, MIT Press Cambridge, Massachusetts, London.

¹⁷ İlgilisi, bu ilkeyi küresel seviyede işletme amacındaki Açık Çevik ve Akıllı Kentler ağına göz atabilir, <https://oascities.org/>

Kazdağları ve Edremit Körfezinde pestisit kaynaklı plastik kirlilikle mücadele

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Küresel Çevre Fonu'nun Küçük Destek Programı desteğiyle Kazdağları ve Edremit Körfezinde pestisit kullanımının yarattığı plastik kirliliğini azaltmaya yönelik bir çalışma yürütüyoruz. Ekim 2022-Eylül 2023 tarihleri arasında sürdüreceğimiz çalışma Çanakkale Yerel Kalkınma Derneği, Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği, S.S. Çanakkale Troia Kadın Girişimi Üretim İşletme Kooperatifi ve S.S. Çanakkale Üretim ve Pazarlama Kooperatifi ile işbirliği içerisinde devam ediyor. Hedefimiz, Çanakkale ve Edremit Körfezi'ni içine alan Kazdağları havzasında, pestisit ambalajları ve tarımsal alanda kullanılan plastik atıklarının bertarafına yönelik bir saha çalışmasının gerçekleştirilmesi. Bu yolla uzun vadede havzada tarımsal alanda kullanılan pestisit ve plastiklerin azaltımı yönünde davranış değişikliğinin sağlanmasını murat ediyoruz. Çalışmanın bu evresinde, havzada pestisit kullanımı kaynaklı plastik kirliliğini azaltma hedefiyle alternatif katılımcı ve yerel bir atık yönetim modelinin tüm paydaşlarla birlikte tasarlanması ve uygulamaya geçirilmesi amaçlanıyor.

Bu genel hedef doğrultusunda bölgede pestisit kullanımını ve pestisit ambalaj bertarafına yönelik verileri ve sorunun çiftçiler, ziraat mühendisleri ve zirai ilaç satış bayileri nezdindeki yansımalarını ortaya

koyacak bir durum analizi yapılacak; Türkiye'de konuyla ilgili mevzuat ve iyi uygulamalar dünyadan örneklerle karşılaştırmalı olarak incelenerek atık yönetiminin iyileştirilmesine dair öneriler geliştirilecek; modelin uygulanması açısından farklı paydaşlar için rehberler hazırlanacak. Hazırlanan bu rehberlerle, faaliyet yürütülen ilçelerde farklı etkinlikler ve köy buluşmaları

gerçekleştirilecek. Bu şekildeki kamuoyu paylaşımları ile pestisit ambalaj atıklarının bertarafına yönelik farkındalığın artırılmasına ve bu konuda bir davranış değişikliğinin gerçekleşmesine yönelik motivasyon sağlanarak uzun vadede bölgede pestisit kullanımı kaynaklı plastik kirliliğinin azaltılmasına katkı sağlanması amaçlanıyor.

Yerel kamu politikalarına yönelik sivil toplum kapasitesi

Bir diğer çalışma ise bireylerin, yerel inisiyatiflerin ve sivil toplum örgütlerinin politika yapım süreçlerine aktif katılımı konusunda bilgi ve farkındalığının artırılması, kolektif ve kurumsal kapasitesinin desteklenmesi ve havza temelli yerel politika yaklaşımının geliştirilmesini amaçlıyor. Bu doğrultuda Hollanda Krallığı Büyükelçiliği ve Başkonsolosluğu'nun desteğiyle yürütmeye başlayacağımız çalışmamızın proje ortağı ise Hollanda merkezli PAX for Peace örgütü. Aralık 2022'den başlayarak bir yıl sürecek çalışmanın faaliyetleri Marmara Denizi etrafındaki İstanbul, Çanakkale, Balıkesir, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Kocaeli, Yalova, Bursa illerini kapsayan dört havzada ve Mersin'de gerçekleştirilecek. Proje kapsamında yapılacak çalışmalar bu havzalarda toplumsal dayanıklılığı hedefleyen havza temelli yerel/bölgesel politikaların geliştirilmesi, uygulanması, izleme ve değerlendirilmesi için sivil toplumun ve yerel örgütlerin ilgisinin, bilgi ve

farkındalığının ve katılım imkânlarının artırılmasını amaçlıyor.

Toplumsal dayanıklılık, toplumsal yapıyı bir arada tutan ilişki ve kuralların, kriz ve felaketlerle başa çıkabilme, toplumsal fay kırıkları karşısında yeni oluşan duruma uyum gösterme ve kendini iyi yönde geliştirebilme kapasitesi olarak ifade edilebilir. Bu anlamıyla dayanıklılık artırıcı politikalar sosyal sistemleri var eden ekosistemlerdeki değişimleri, sosyo-ekolojik yapının uyum sağlayabilme yeteneğini desteklemelidir. Bireyleri güçlendirmenin ötesinde kolektif dayanıklılık sağlayacak ilişkiler kurmayı, örgütlenmeler geliştirmeyi, var olan yapı ve ilişkileri desteklemeyi önceliklendirir.

Çalışmaların gerçekleşeceği havzalarda önceden yürüttüğümüz faaliyetlerimiz için temas ettiğimiz sivil toplum kurumları ve sivil inisiyatiflerle birlikte, yerelde öne çıkan toplumsal meselelere kaynaklık eden faktörlere yönelik bir

tespit çalışması yapılacak. Toplumsal kırılmalığa zemin oluşturan meseleler arasında önceliklendirme yaparak katılımcılarla birlikte belirlenecek odak-tema etrafında toplumsal dayanıklılık analiz süreci yürütülecek. Bu analiz ışığında odak-tema özelinde toplumsal dayanıklılığı hedefleyen yerel kamusal politikaların neler olabileceği üzerine bir çalışma yapılarak, bu alanlarda yerel yönetimlerin stratejik planları ve performans programları ve faaliyetleri üzerinden izleme ve değerlendirme çalışması gerçekleştirilecek. Atölye ve eğitim çalışmalarında PAX for Peace'in uzmanlığından ve deneyimlerinden faydalanılarak, havza ölçeğinde toplumsal dayanıklılık analizine yönelik bir yöntem izlenecek. Sonuç olarak bu proje ile sivil inisiyatiflerin izleme ve değerlendirme kapasitesini artırarak yerel yönetimlerin toplumsal dayanıklılık odaklı kamusal politikalar geliştirmesi konusunda harekete geçirilmesini amaçlıyoruz.

